

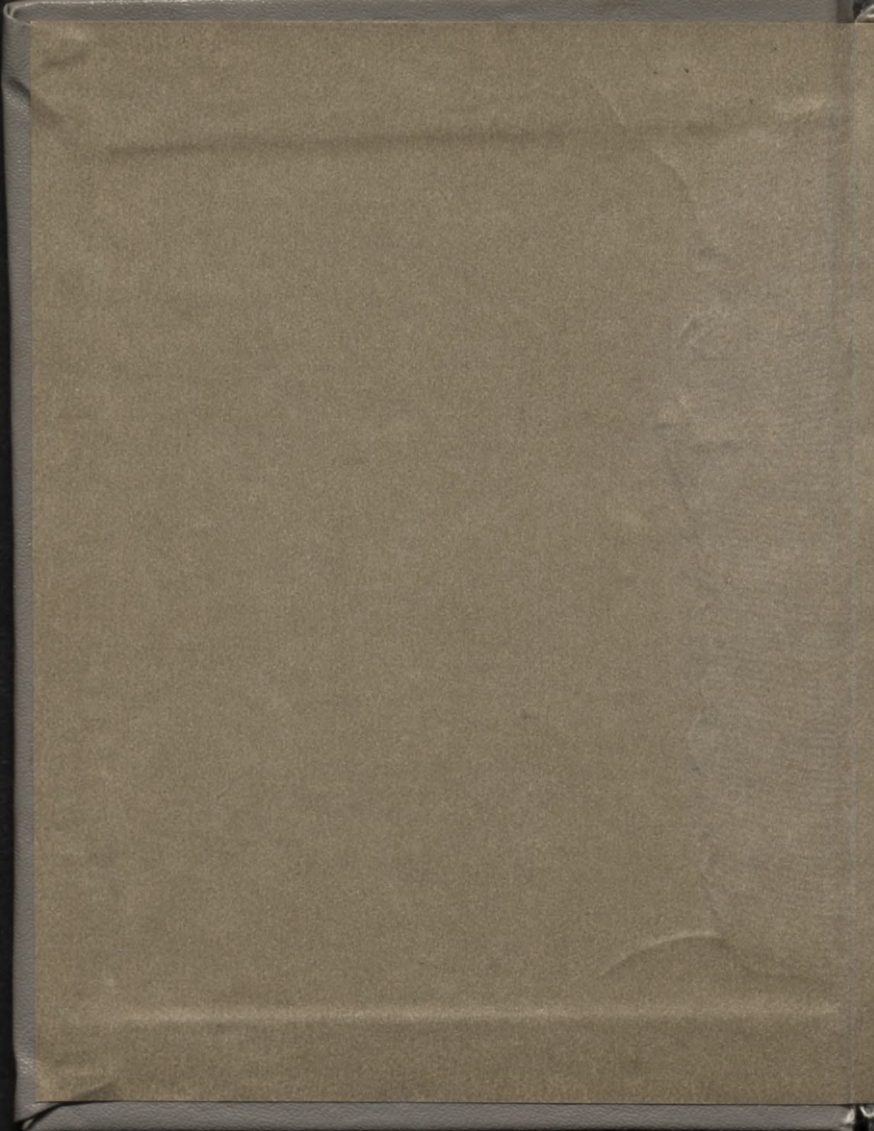
85-1

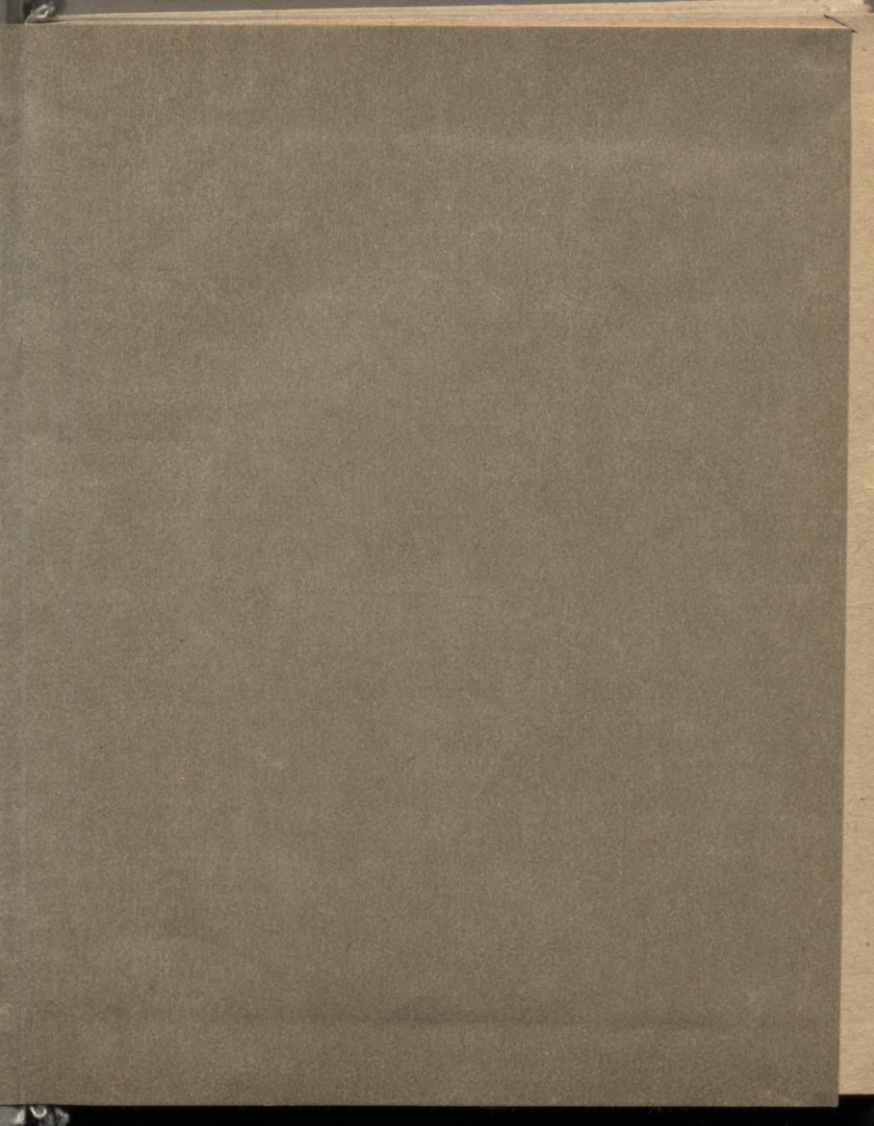
51

Jaruišs
Korčaks

KĀ MĪLĒT
BĒRNU

9

L 85-1
L 51

L
37

Janušs
Korčaks

KĀ MĪLĒT
BĒRNU

RĪGA «ZVAIGZNE» 1986

74.00
Ko 679

Janusz Korczak
JAK KOCHAK DZIECKO
Warszawa 1929

Януш Корчак
КАК ЛЮБИТЬ РЕБЕНКА
Москва «Книга» 1980

ija Lēca Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~86-15.365~~

0308028007

M. Kuzmina priekšvārds

No krievu valodas tulkojusi B. Cimermane

O. Bērziņa mākslinieciskais noformējums

К $\frac{4703000000-015}{M802(11)-86}$ 174.86

© «Книга», 1980
© Tulkojums, mākslinieciskā
apdare, «Zvaigzne», 1986

*Par dēlu man kļuva
ideja kalpot bērniem.*
J. Korčaks

PRIEKŠVĀRDS

«Grūti ir piedzimt un iemācīties dzīvot. Man atlicis daudz vieglāks uzdevums — nomirt...

Nezinu, ko es atvadoties būtu teicis bērniem. Gribētos tikai vienu — lai viņi būtu brīvi sava ceļa izvēlē.»

Šo novēlējumu bērniem Janušs Korčaks savā «Dienasgrāmatā» ierakstījis 1942. gada 21. jūlijā — savas 64. mūža gadskārtas priekšvakarā, kad bija pavadītas seši simti dienas Varšavas geto.

Tajā vakarā Janušs Korčaks vēl nezināja, ka tiem, par kuriem viņš domāja, — viņa pēdējiem divsimt audzēkņiem — nav vairs nekādas izvēles: pēc divām nedēļām viņi visi ies bojā Treblinkas nāves nometnes gāzes kamerās.

Domājot par nāvi tajā vakarā, viņš nevarēja zināt, ka 5. augustā pēdējā iespēja izvēlēties dzīvot vai mirt būs tikai viņam: cerēdami

izmantot viņa popularitāti, hitlerieši piedāvās viņam dzīvību.

Izvēlēties dzīvību, pametot divus simtus nāvei nolemto bērnu, par kuru tēvu viņš pats bija apņēmis būt? Nē, šādas dilemmas viņam nebija.

Izvēli visam mūžam viņš bija izdarījis jau pirms 30 gadiem, sava aicinājuma vārdā pamezdams karjeru, atteikdamies no ērtas, nodrošinātas dzīves, noniecinādams popularitāti. Un, kad liktenis bija aizvedis viņu līdz pēdējai taisnei, viņš savai izvēlei palika uzticīgs līdz galam...

Viņi devās cauri Varšavai ciešā ierindā, nesdami virs galvas paceltu patversmes zaļo cerības karogu ar zeltīto āboliņa četrlapīti. Vecā, nonēsātā, izbalējušā ķitelī Janušs Korčaks gāja kolonnas priekšgalā.

*

«Kā milēt bērnu» ir Korčaka nozīmīgākais darbs, kas veltīts bērnu problēmām. Te neparasti spēcīgā domu, jūtu un pieredzes sakausējumā sintezētas viņa pārdomas par bērnu un bērņību.

Šī grāmata uzrakstīta pirms gadiem sešdesmit. Taču ar savu viengabalaino un dziļo skatījumu arī mūsdienās tā ir viens no vispārliciecinošākajiem darbiem par bērņību. Šajā grāmatā ir daudz kā neparasta: daudznozīmīgs ir tās profesionālais profils, savdabīgs tās žanrs. Brīnu-

maina bijusi arī šīs grāmatas tapšana. Atbalsojot autora gadiem ilgi krātos vērojumus un grūti dzimušos atklājumus, tā radusies nevis kabineta klusumā, bet no pirmā līdz pēdējam vārdam uzrakstīta frontē...

Korčaku mobilizēja 1914. gada augustā, trīs gadus viņš bija ordinators divīzijas hospitālī, atkāpās kopā ar Samsonova armiju, gāja līdzī frontei un 1917. gadā nonāca Kijevā.

Visu šo laiku viņš rakstīja... Kad pēc četriem gadiem Korčaks atgriezās mājās, viņš pārveda jau gatavu manuskriptu. 1919. gadā tā pirmā daļa («Bērns ģimenē») iznāca atsevišķā grāmatā, bet vēl pēc gada — trijos izdevumos: «Bērns ģimenē» (atkārtoti), «Internāts. Vasaras kolonijas» un «Bāreņu nams». Un tā 1920. gadā grāmata «Kā mīlēt bērnu» nāca gaismā visā pilnībā; tajā ietilpa visas četras daļas.

Savā pirmajā izdevumā tā bija pelēka, neizskatīga grāmatiņa, iespiesta uz sliktā papīra un līdzīga desmitiem brošūriņu viendienīšu. Un tomēr tai bija lemts ilgs mūžs.

Tātad šī grāmata tika uzrakstīta vienā elpas vilcienā. Apstākļi, kādos tā radās, liecina par to, ka pat fronte un aktīvā armija autoram bija tikai dzīves otrais plāns, tās ārējā izpausme. To visu nav iespējams saprast, nepazīstot autora personību, nezinot viņa dzīves ceļu, viņa biogrāfijas un laikmeta biogrāfijas savstarpējo saistījumu.

Korčaka dzīve bija notikumiem bagāta. Visdziļākie laikmeta satricinājumi — pirmsrevolūcijas trauksmainais pacēlums un krievu-japāņu karš, pirmais pasaules karš un pilsoņkarš Krievijā — tas viss kļuva nevis par Korčaka dzīves vēsturisko fonu, bet jau par tiešu personisko pieredzi. Un tomēr, kaut arī viņa dzīve bija ierauta laikmeta bargo notikumu nepielūdzamajā straumē, tai piemita sava īpaša iekšējā loģika, savs noteikts individuālais vektors. Tā pilnīgi bija pakļauta vienam mērķim.

Izskaidrojums tam visam meklējams Korčaka jaunības gados — tas ir poļu sabiedriskās domas un kultūras vēstures periods, kas pazīstams ar nosaukumu «Jaunā Polija» (1890—1914). Sociālo konfliktu varenais pieaugums atklāja, cik nepamatotas ir pozitīvistiskās dzīves receptes, kas iepriekšējos gados bija dominējušas poļu inteligences sabiedriskajos strāvojumos. Šis atklājums radīja asu garīgo krīzi. Jaunajai inteligences paaudzei vajadzēja atteikties no tēvu pieredzes un meklēt savas atbildes uz nācības un tautas, uz cilvēka un sabiedrības dzīves pamatjautājumiem.

Tā nav nejaušība, ka šajos gados garīgie meklējumi tiecās uz parādību pirmavotiem, uz esības, dzīves vērtību, cilvēka iespēju un misijas vispārfilozofisku izpratni un apjēgsmi.

Kā to jau ne reizi vien ir apliecinājusi kultūras vēsture, šāda situācija, pastiprinādama un

saasinādama garīgos meklējumus, rosina un modina domātājus, kuri spēj dziļi uztvert un apjaust sava laikmeta problēmas. Varbūt tieši tāpēc šā perioda poļu sabiedrisko domu (kaut arī to veido dažnedažādi virzieni) pārstāv vesela ievērojama vārdu kopa: J. Marhļevskis un L. Kšivickis, N. Nalkovskis un S. Bžozovskis, E. Abramovskis un J. V. Davids. Šīs plejādes jaunākās paaudzes vidū — tikko praksi sākušais bērnu ārsts, rakstnieks, pedagogs un zinātnieks Janušs Korčaks. To vispārīgo jautājumu lokā, kas satrauca tā laika jauno paaudzi, Korčaku pirmām kārtām interesēja cilvēks, viņa tapšana, viņa ontogēnēze, bet vēl precīzāk — bērņības problēma. Un Korčaka rastās atbildes tālu pārskanējušas viņa paaudzes, zemes un laika liktās robežas.

*

Bērņības pasaulē viņš ienāca 20. gadsimta sākumā, būdams ārsts. Tā bija bērņība, ko sedza skrandas un kraupis, citkārt arī bērņība bez sirds siltuma, ieslēpta greznās viesistabās, bērņība, kurai bija nodarīts pāri ne tik daudz materiāli, cik garīgi, emocionāli. Bērnu pasaule, kam īsto bērņību bija nolaupījusi cietsirdīgā un bezjūtīgā mašīnērija, kuras nosaukums ir buržuāziskā iekārta.

Un tomēr tā bija bērnu pasaule — tajā valdīja īstas jūtas un patiesas attiecības, ko

nebija izkropļojis savtīgums un varmācība, ko nebija samaitājuši meli un liekulība.

Viņš atklāja, aprata un ar visu dvēseles kaismi iemīlēja šo patieso un neaizsargāto pasauli, un, iemīlējis to, atdeva tās interesēm sevi visu.

Ne jau uzreiz Korčaks atrada sevi. Viņa galīgā izvēle bija negaidīta, pat pārsteidzoša. Korčaks bija populārs gan kā pediatrs ar plašu praksi, gan arī kā atzīts literāts — sensacionālā stāsta «Viesistabas bērns» autors, un 33 gadu vecumā viņam jau bija stabils un nodrošināts stāvoklis sabiedrībā. Tajā laikā, kad Korčaka kolēģu palīdzību gaidīja iecirkņa policista vai pastmeistara mājā, viņa rekomendācijas gaidīja un tiecās iegūt grāfiene Tarnovska, advokāti un ģenerāļu kundzes.

«Ko pats doktors raksta pašreiz?» vēlējās zināt ziņkārīgie pacienti. «Ak, vai! Tikai receptes...» («Dienasgrāmata»).

To visu viņš bija sasniedzis pats, kopš divpadsmit gadu vecuma apvienojot mācības un mājskolotāja darbu, ar neatlaidīgām pūlēm lauzdamies cauri mokpilniem gadiem, trūkuma un neziņas māks. Un pēkšņi šis perspektīvais, daudzsološais ārsts pamet visu un aiziet strādāt uz bērnu patversmi — Bāreņu namu. Šis Bāreņu nams kļūst par Korčaka paša māju līdz pat viņa mūža galam. Šeit viņš noorganizē un izveido savu neparasto «bērnības zemi»,

Palīgs šajā darbā viņam būs Stefānija Viļčinska.

Korčaka lēmums, kas krasi lauza viņa dzīvi, sadalīdams to divās daļās un beidzot pilnīgi aizvezdams viņu bērnu pasaulē, apkārtējai sabiedrībai nevarēja neizlikties dīvains.

Kā gan lai šie ļaudis būtu zinājuši, ka pēc dārgajām vizītēm «pans doktors» nokāpa pagrabstāvos vai devās uz bēniņu dzīvokļiem, lai bez maksas sniegtu palīdzību nabadzīgajiem, dzīves atstumtajiem Varšavas bērniem.

Visu šo laiku Korčakā norisēja saspringta garīgā darbība: atteicies no vispārpieņemtās vērtību un vērtējumu hierarhijas, viņš radīja pats savu, kurā panākumiem un prestižam bija nulles vērtība.

Kāda gan pastāvība, uzdrīkstēšanās un gara stingrība bija vajadzīga, lai vairāk nekā 30 gadu vecumā sāktu dzīvi no jauna, par savu vienīgo tiesnesi atzīstot sirdsapziņu...

*

Kurš gan bērnībā savos sapņos nav veicis kaut ko neiedomājami cildenu un varenu paš-aizliedzīgā mīlestībā uz cilvēkiem? Šādi sapņi bijuši arī piecgadīgajam Henrikam Goldšmitam (par Janušu Korčaku viņš kļūst pēc gadiem piecpadsmī). Zēns uzticēja vecaimātei savu enerģisko pasaules pārveidošanas plānu: ir

jāiznīcina nauda, tad nebūs skrandainu, izsal-
kušu un netīru bērnu un uz ielas varēs rota-
lāties ar visiem!

Tā nav nejaušība, ka šo epizodi Korčaks pie-
min savā «Dienasgrāmatā»; viņš uzskatīja bēr-
nību par avotu tām zemstrāvām, kas nosaka
pieaugušo rīcību.

Korčaka dzīve izveidojās tā, ka pieaugušo
pasaulē kā viņiem līdzīgs viņš ienāca, būdams
divpadsmit gadus vecs ģimnāzists, pēc sava
tēva — ievērojama Varšavas advokāta — nāves
(tēvs bija bankrotējis un kļuvis vājprātīgs).
Zēns pēkšņi bija kļuvis par vienīgo atbalstu
mātei un mātai. Viesistabās, kur vēl nesen
kopā ar tēvu viņš ieradās kā viesis, kā savu
aprindu cilvēks, tagad viņš nāca kā mājskolo-
tājs, ievērojot distanci un izrādot pienācīgo
cieņu. Un tomēr, kaut arī viņš bija kļuvis par
pieaugušo pasaules pārstāvi un izturējies pār-
baudījumu būt pieaugušam, viņā mita pavisam
citāda, pieaugušajiem neraksturīga pasaules
uztvere: jaunekļa domas un simpātijas pieder-
ēja viņa mazajiem audzēkņiem.

Vēlāk Korčaks noformulēs savu svarīgāko
principu: lai kļūtu par audzinātāju, par maz
ir tikai pētīt un pazīt bērnu. Jāprot pašam būt
bērnam, jāprot iedzīvoties bērna pārdzīvojumu
pasaulē.

Kas zina, vai šeit neizpaužas viņa likteņa
kontrastu neapzināta projekcija? Tieši šī ne-

stereotipā pozīcija, prasme saskatīt arī parādību slēpto pusi radīja nākamo Meistaru. Tieši šī specifiskā ievirze vēlāk kļuva par viņa sociāli pedagoģiskās koncepcijas pamatu un kodolu.

Studiju gados, nepieciešamības dēļ turpinādam mājskolotāja darbu, Korčaks māca arī S. Sempolovskas nelegālās skolas jaunāko klašu bērnus, strādā Varšavas Labdarības biedrības bezmaksas lasītavās (1899. gadā). Šai laikā viņš iepazīst milzīgo, līdz šim vēl neiepazīto bērniņas pasauli — Varšavas strādnieku priekšpilsētu un graustu bērnus. Ielas bērnu dzīves aina (ne velti viņš tā nosauc savu pirmo grāmatu!) liek atkāpties visam pārējam: no visiem daudzveidīgajiem ārsta darba profiliem jaunais medicīnas students Henriks Goldšmits (šai laikā viņš jau ir daudzsološais literāts Janušs Korčaks, kura darbus iespiež Varšavā, Maskavā un Pēterburgā) nolemj izraudzīties pediātra specialitāti. Tas bija ārkārtīgi svarīgs dzīves solis. Interesu kaleidoskopā un dziņu stihijās, kas tik raksturīgas jaunībai, sevis un sava dzīves uzdevuma meklējumos viņš izvēlas bērnu pasauli, šo skaidro pasauli, pilnu sāpju un poēzijas, pasauli, kura gaidīja neatliekamu palīdzību.

Korčaka dzīve un darbs šajā pasaulē sākās kādā no Varšavas bērnu klīnikām. Septiņus gadus ik dienas viņš šeit sastapās ar ļoti bīstamām un ne tik bīstamām bērnu slimībām,

septiņus gadus ik dienas viņš vaigu vaigā skatīja sociālo postu, daudzu šo slimību vaininieku.

Slimnīca un ārsta prakse ne tikai krasi paplašināja viņam zināmās bērnības pasaules sociālās, laikmetam raksturīgās robežas, bet arī nežēlīgi un visā pilnībā atklāja šīs pasaules beztiesīgumu un dažkārt arī visbaismīgāko ne-taisnību.

Un tajā pašā laikā tā atklāja viņam mazā cilvēka dvēseles skaidrās dzīles. Pēc trīsdesmit pieciem gadiem viņš uzticēs lasītājam to gadu satriecošo atzinumu: «Slimnīcā es ieraudzīju, ar kādu pašcieņu, gatavību un apskaidrotību bērns prot mirt.»

Tā bija vissmagākā dzīves pieredze. Bērnu slimnīca liek jaunajam ārstam pārdomāt to parādību dziļākos iemeslus, ar kurām viņam kā mediķim nācās saskarties, tā rosināja viņu iedziļināties šo parādību sociālajās un pedagoģiskajās sakarībās.

Viņa profesionālo interešu loks paplašinās, tas ietver veselu jautājumu kompleksu: bērns un bērnība, bērna un bērnības problēma visā tās pilnībā un reālajā veselumā.

Viņš izvirza sev jaunu mērķi — iegūt bērnības vispārīgu ainu. Viņš grib saprast līdz galam — kāda tā ir šodien, kādai tai vajadzētu būt un — pats galvenais — kas būtu darāms.

Korčaks atdeva sevi visu, lai rastu atbildes uz šiem jautājumiem.

«Bērna dižā sintēze — lūk, par ko es sapņoju, kad, satraukumā pietvīcis, Parīzes bibliotēkā lasīju franču klasiķu klīnicistu apbrīnojamus darbus,» tā Korčaks rakstīs pēc vairākiem gadiem («Kā mīlēt bērnu»).

Tā bija neapšaubāmi pārdroša iecere. Vajadzēja pamatīgi pazīt bērnu no pašas agrās bērnības līdz jaunieša gadiem, visā pilnībā iepazīt bērnu audzināšanas raksturu un apstākļus, ko nosaka sociālā vide, un beidzot — dziļi izprast un izjust paša bērna uzvedības motīvus un formas — viņa izturēšanos vienatnē, viņa attieksmi pret pieaugušajiem, viņa uzvedību bērnu grupā, kā arī pašas bērnu grupas uzvedību.

Protams, ka tādu sarežģītu izzināšanas objektu, kāds ir cilvēks, nav iespējams atšifrēt tikai ar vienas zinātnes instrumentārija palīdzību vien. Šajā gadījumā ir nepieciešams profesionāli pārvaldīt veselu zinātņu kompleksu — no bioloģijas līdz kultūras vēsturei.

Atrastās atbildes pareizība pēc tam jāpārbauda praksē. Jo iespējamā atbilde neinteresēja Korčaku pati par sevi. Viņš meklēja bērnības pasaules ideālas organizācijas praktisko modeli, cerēja atrast atslēgu visas attiecību sfēras — «pieaugušie — bērni», «bērni — pieaugušie» — pārveidošanai. Viņu vadīja ne tikai valdonīgais pētnieka azarts, bet arī tāda

cilvēka apsēstība, kurš kaisli tic savu meklējumu glābējai nozīmei.

Korčaks sāk ar slimnīcā gūtās pieredzes analīzi. Tās daudzpusīgais materiāls atspoguļoja sava laika bērnu pasaules fizioloģiju, psiholoģiju un socioloģiju. Šī materiāla pakāpeniska sistematizācija parādīja Korčakam «esošā» (tā, «kas ir») savstarpēji saistītu kopainu. Pētnieka loģika pēc tam ievēdīs Korčaku vispārteorētisku, filozofisku problēmu sfērā.

Bērnība, tās loma cilvēka tapšanas un sabiedrības virzības mehānismā, bērnības atkarība no sabiedrības un sabiedrības atkarība no bērnības — atbildes uz šiem jautājumiem viņš meklē dažādu laikmetu domātāju darbos — no Platona līdz saviem laikabiedriem.

Analīzes filozofiskais līmenis dod Korčakam drošus kritērijus, lai noteiktu to, «kā vajadzētu būt». Šis analīzes līmenis, atklājot distanci starp esošo un vēlamu, izvirza Korčakam pēdējo jautājumu — kas un kā būtu darāms. Tas bija pats grūtākais jautājums. Korčaks ļoti labi apzinājās, ka jaunā bērnības «organizācijas» sistēma, kuras principus un elementus viņš jau pamazām bija izveidojis, ir tikai pirmais solis. Pats galvenais — kā pārvērst šo sociāli pedagoģisko koncepciju par aktīvu ikdienas dzīves programmu.

Paļauties uz jauno ideju automātisku iesakņošanu? Taču lēmēja un spriedēja būs tā pati

vienaldzības akluma un pašlabuma kāres piemeklētā sabiedrība, kas nespēj nodrošināt bērniem normālu, cilvēcisku bērnību.

Vai patiešām loks noslēdzies?

Bet varbūt vēl viss nav zaudēts, varbūt vēl ir cerības, jo problēma «sabiedrība — bērni» taču pirmām kārtām savā būtībā ir problēma «vecāki — bērni». Un viņu attiecības, ieaustas konkrētā sociāli vēsturiskā kontekstā, pieder dziļam slānim — biosociālajām attiecībām, kuras piemīt cilvēcei. Taču šīs attiecības var būt lielā mērā modificētas «ideālās sfēras» ietvaros: apziņā, savstarpējā saskarsmē, uzvedībā.

Ir jāpārlicina vecāki par jauno ideju patiesumu, jānostiprina šīs idejas viņu apziņā, jāpanāk to īstenojums viņu rīcībā. Šāds «apvērsums viņu prātos» pamazām plaši izvērsīs attiecību «vecāki — bērni» jauno praksi, kas gala rezultātā ietekmēs visu šo milzīgo cilvēciskās esamības sfēru. Tiesa, lai sadragātu mietpilsoniskās pašpārlicinātības bruņas, ir jāatrod spēcīgi argumenti.

Un tomēr, uzskatīja Korčaks, jauno ideju materializēšanās ir objektīvi iespējama. Un, jo plašāk tā noritēs, jo rezultatīvākas būs tiesās un it īpaši tālākās sekas, jo bērns taču ir ne tikai objekts, bet arī nākamais sabiedrisko attiecību subjekts. Tāpēc mainīt audzināšanu, radīt citādu bērnības pasauli nozīmē pārvērst cilvēka nākotni, tas nozīmē sagatavot

apstākļus, kas nosacīs pasaules un sabiedrības un līdz ar to arī pastāvošās, pret bērniem netaisnīgās sabiedrības pārvēršanu.

Ticība šai sakarību saiknei kļuva Korčakam par pavērsienu. Viņš atklāja sev vienu no iespējām, kā iedarboties uz vēstures gaitu. Šajā punktā saskārās viņa — zinātnieka un praktiķa — profesionālās intereses un viņa pilsoniskais noskaņojums. To visu vēl saasināja arī viņa personiskās dzīves motīvi.

Pie šī atzinuma Korčaks nonāca ārzemēs, Londonā, kur viņš it īpaši asi izjuta savu beztiesību. Atceroties šo brīdi, Korčaks pēc 30 gadiem vēstulē draugam rakstīja: «Vergam nedrīkst būt bērnu. Polijas ebrejs ķeizara jūgā. Šī apziņa iedarbojās uz mani kā pašnāvība... Ar gribasspēku un sīkstu neatlaidību es gāju cauri dzīvei, kura likās haotiska, vientuļa un sveša. Par dēlu man kļuva ideja kalpot bērniem.»

Un tad, galīgi izraugoties savu ceļu, savu opozīciju pret dzīves inerci, savu cīņas metodi, viņš nolemj atteikties no ārsta profesijas kā sociāli neefektīvas un kļūt par audzinātāju — atdot sevi visu, ik dienas kalpojot visvairāk atstumtajai, novārtā pamestajai bērnu pasaulei — bāreņiem.

1911. gadā viņš pārceļas uz dzīvi Bāreņu namā un pilnīgi nododas jaunās darbības stihijai. Vēl mazliet, un viņa brieduma gadu sap-

nis — «bērna dižā sintēze» — piepildīsies. Atlicis vienīgi no uzkrātā un pārbaudītā materiāla izveidot noteiktu sistēmu. Bet tad sākas pasaules karš, un Korčaks uz četriem gadiem kļūst par krievu armijas lauka lazarettes ordinatoru.

*

Ko viņš izjuta tad, kad nāve varēja pārsteigt viņu jebkuru brīdi un līdz ar to aizietu nebūtībā viss viņa iecerētais mūža darbs?

Nepieciešamība izteikt visu, kas pilnībā bija pārņēmis viņu un ar ko viņš bija dzīvojis iepriekšējos gadus, kļuva nepārvarama. Nemītīgi viņš domāja par savu grāmatu, lai arī kas notika visapkārt un lai ko viņam pašam nācās darīt. Divu, triju stundu ilgajos atpūtas brīžos, sēdēdams uz celma, zem priedes vai pļaviņā, viņš tūlīt iegrima savā darbā. Nekā īpaša, vēl jo vairāk varonīga, viņš šajā rīcībā nesaskatīja: «Kāda jēga niekoties?» — rakstīja Korčaks. «Tās gudrības, kas mīt tevī, zina simtiem cilvēku... Ne jau Edisons izdarīja savus atklājumus, tie karājās kā veļas gabali uz auklas, saulītē izžauti, viņš tikai noņēma tos.

Tāpat arī Pastērs un Pestalocijs. Vajag vienīgi noformulēt... Tā ir nejaušība, ka pirmo izšķirošo soli sper tieši šis cilvēks un nevis kāds cits.» («Dienasgrāmata»).

Kaut arī grāmata «Kā mīlēt bērnu» radusies neparastos apstākļos, tā šķiet uzrakstīta vienā elpas vilcienā.

Rakstnieks Igors Neverli, kurš savā laikā bija Korčaka sekretārs, ir atzīmējis, ka vēlāk Korčaks kaut ko vēl precīzēs un argumentēs («Bērnu tiesības uz cieņu»), popularizēs («Vecā Doktora sarunas pa radio», «Jautrā pedagoģija»). Viņam būs vēl jauni panākumi daiļliteratūrā («Kad es atkal būšu mazs», «Karalis Mateušs Pirmais»), taču savai bērna un pasaules pamatkonceptijai viņš neko vairs nepieliks un neko tajā neizmainīs.

Zīmīgi, ka arī grāmatas «Kā mīlēt bērnu» atkārtotajā izdevumā, kas iznāk 1929. gadā, Korčaks pamattekstu saglabā neskartu. Tie nelielie paskaidrojumi, ko viņš uzskata par vajadzīgu ienest grāmatā, tiek iespiesti citā iespiedtehnikā, lai neizjauktu jau izveidoto darba veselumu.

«Ir pagājuši piecpadsmit gadi,» raksta Korčaks šā izdevuma priekšvārdā, «radies daudz jaunu jautājumu, pieņēmumu, šaubu, ir izveidojusies skeptiska attieksme pret sabiedrībā atzītiem atklājumiem. Audzinātāja atklājumi būtībā ir viņa pieredzē gūtie subjektīvie secinājumi, viņa pārdomu un iespaidu noslēguma fāze.

Viņa bagātība — to problēmu skaits un nozīmīgums, kuras satrauc viņu.

Tāpēc labojumu un papildinājumu vietā labāk ir sīkiem burtiem izcelt to, kas mainījies visapkārt un arī manī pašā.»

Šis darbs savā dziļākajā būtībā bija Korčaka sociāli pedagoģiskais manifests. Tā vadošās idejas skanēja neatkarīgi un neparasti, ar pēkšņas atklāsmes efektu. Tāpēc, ka tā bija bērna un bērnības koncepcija, tverta cilvēka filozofijas un vēstures filozofijas kontekstā.

Tās centrālais jautājums: kas tad ir bērns? Pretēji parastajam priekšstatam, proti, ka bērns vēl nav cilvēks, bet tikai cilvēka potence, nākamais cilvēks utt., Korčaks izvirza tēzi: «Bērnus nav, ir cilvēki, taču ar citu domāšanu, ar citu pieredzi, ar citām tieksmēm, ar citādām jūtu izpausmēm . . .»

Tādējādi bērns ir atšķirīga, taču nepavisam ne zemākas pakāpes vai arī vājāka un nabadzīgāka psihiskā organizācija. Starpība ir tikai pieredzē.

Apstiprinādams bērna personības pašvērtību, Korčaks bērnību uzskata nevis par dzīves sagatavotājposmu, bet gan par tās pamatu. «Bez piepildītas, bezrūpīgas bērnības arī turpmākā dzīve būs nepilnvērtīga.»

Bet kas notiek īstenībā? Ko grib sabiedrība, kura uzticējusi bērnu audzinātājam, ko gaida valsts, baznīca, darba devēji? Korčaks atbild:

«Valsts prasa oficiālu patriotismu, baznīca — dogmatisku ticību, darba devēji — godīgumu un visi kopā — viduvējību un lēnprātību.» («Internāts».)

Vispārpieņemtajai manipulēšanai ar bērnu personību, kas notiek izdevīguma labad (te ir runa gan par to, ka valsts likumīgi un totalitāri padara bērnus par muļķiem, gan arī par vecāku neapdomīgo visatļautību attieksmē pret saviem bērniem), Korčaks lika pretī savas domas: veidot personību, kura cienīs cilvēciskās sadzīves likumus un pirmām kārtām — cita cilvēka personību; kurai būs iekšēja patstāvība un attīstītas pašcieņas jūtas — tātd veidot garīgi brīvu personību. (Šajā jautājumā apbrīnojami ir sapratušies divi dziļie audzinātāji — Korčaks un Suhomļinskis. Savā darbā «Pilsoņa veidošanās» V. Suhomļinskis izteicis atziņu, ka īsta audzināšana «iespējama tikai tad, ja pastāv pašaudzināšana. Bet pašaudzināšana — tā ir cilvēciskās pašcieņas izpausme darbībā, tā ir varena straume, kas darbina cilvēciskās pašcieņas ratu.») Korčaks uzskata, ka pirmām kārtām obligāti jārada gan mājās, gan sabiedrībā tāda atmosfēra, kurā bērns varētu izjust pilnīgu sava stāvokļa stabilitāti un personisku brīvību. Tālāk Korčaks izveido audzināšanas principu sistēmu, kuri sekmē tādas personības tapšanu, kas ir brīva kā no stihiska konformisma, tā no egocentrisma.

Taču visu pedagoģisko pūliņu galvenais mērķis ir radīt bērnam nepieciešamību pēc pašizziņas, pēc pašnovērtējuma un — galvenais — gribu pašam pilnveidot sevi. «Audzināšana bez bērna paša līdzdalības neeksistē.» Prāta un jūtu patstāvīga piepūle, patstāvīgi dzīves principu un patiesību meklējumi, sava rakstura un pasaules uzskata veidošana, tiekšanās pārvarēt savas vājības un ļaunuma iedīgļus — tāds ir ceļš, kas pamazām un neizbēgami jānoiet ikvienam, kurš audzina sevi kā personību. Tikai šāda personiska vispārcilvēciskās pieredzes «izdzīvošana» dos iespēju katram atrast sevi un, šķiroties no bērības un jaunības, radīt savu dzīves programmu un «laimes formulu». Un sekot tām jebkuros apstākļos.

*

Un tā šī grāmata nu atrodas jūsu priekšā ar šādu negaidītu nosaukumu. Apstāieties uz brīdi, iedziļinieties šajā frāzē! Kā *mīlēt* bērnu? Bet varbūt — kā mīlēt bērnu? Cik daudzozīmīgs savukārt ir šis *kā!*

Tāda ir visa grāmata. Tā nav lasāma vienā paņēmiēnā. Labāk to darīt lēnām, pa drusciņai, iedziļināties tajā, pārļausot atsevišķas rindkopas un miniatūras, atklājot sev visikdienišķāko lietu, skaidri saskatāmo parādību filozofisko dziļumu, apjēdzot un izprotot autora parādīto,

ārēji nebūt ne acīmredzamo saikni starp šīm parastajām lietām un cilvēku dzīves un laimes globālajām problēmām, atklājot sev sīko ikdienas parādību vispārsocioloģisko vērienu šo parādību pedagoģiskajos un psiholoģiskajos raksturojumos.

Autors pakāpeniski izved jūs cauri visām galvenajām problēmām, kuras bērnam neizbēgami jāpārvar savā attīstībā no agrās bērnības līdz pat jaunības gadiem. Tas ir viens no dziļākajiem un nopietnākajiem bērna psiholoģijas un bērnības socioloģijas praktiskajiem kursiem, turklāt izklāstīts saprotamā veidā.

Kaut arī grāmatas stils ir izteiksmīgs, tiešs, tuvs sarunvalodai, tomēr šo darbu lasīt nav viegli, jo tā saturu veido pieaugušo un bērnu savstarpējo ikdienas attiecību vissmalkākais un kaprīzākais savijums, tās personiskās attiecības, kas ir grūtas un sarežģītas ne tikai bērniem, bet arī pieaugušajiem.

Nepieciešamību lasīt lēni, tā, it kā lasītājs saturu uzsūktu sevī, nosaka arī pati grāmatas konstrukcija: viss darbs sastāv no 116 atsevišķām miniatūrām, kuras secīgi citu ar citu loģiski saista kopīgais temats un kuras tai pašā laikā ir iekšēji nobeigtas, patstāvīgas. Šajā savdabīgajā formā iekļauta autora koncentrētā filozofiski pedagoģiskā pieredze.

Kas līcis Korčākam izraudzīties šādu formu? Apstākļi, kuros dzimusi šī grāmata? Individuālā

stila meklējumi? Vai arī vēlēšanās, lai visi viņu saprastu? Visticamāk, ka šādu formu noteikuši tie mērķi, ko autors izvirzījis savai grāmatai. «Kā mīlēt bērnu» nav gatavu audzināšanas receptšu krājums. Tas ir manifests, ar kuru autors vēršas pie cilvēka saprāta, apelē pie viņa brīvās gribas, mudina viņu uz praktisku darbību.

Miniatūru secība ir kā ķēde, kurā cits aiz cita virknējas patstāvīgi cīņi, kas posmu pa posmam lauž iesīkstējušās apziņas «ierasto patiesību» mūri. Ikvienā šajā miniatūrā Korčaks bez žēlastības atklāj ikdienas stereotipu kropulumu un nabadzību, cenzdamies uzveikt domas apātiju, mobilizēt jaunradei visu dzīvo, kas apziņā mīt: «Ja katru reizi, nolīcis izlasīto grāmatu, tu sāc vīt pats savu domu pavedienu, tā ir sasniegusi mērķi.» Mērķis ir mudināt vecākus palūkoties uz bērnu citām acīm, likt viņiem mainīt savu attieksmi pret bērnu, iemācīt viņiem mīlēt bērnus nevis bezrūpīgi, bet gan dziļi un nopietni, kontrolējot sevi un neizlaižot no redzesloka tās bērna intereses, kas piemīt viņam kā personībai.

Mūsdienu pasaulē grāmatas ceļš pie lasītāja ir ārkārtīgi sarežģīts un daudzpakāpenisks. Taču, atradušas savu ceļu uz lasītāju sirdīm un

prātiem, tās gūst viņos atbalsi. Tad grāmatās ietvertās idejas sāk savu otro dzīvi un iemanto patstāvību, neuzveicamu sabiedrisko esamību.

Kāds tad bija Korčaka grāmatas liktenis? Izpētījis cilvēka ontogēnēzes mehānismu, Korčaks parādīja, ka personība, kas izaug sociālās determinantes un kultūras determinantes krustpunktā, pirmām kārtām ir individuālo garīgo pūliņu rezultāts. Ķimenes, vides loma šajā gadījumā var būt aktivizējoša vai arī bremzējoša.

Paplašinājis personības hronoloģiskos ietvarus, iekļaujot tajos bērnību un bērnu, Korčaks visu sevi atdod cīņai par to, lai sabiedrība atzītu bērna tiesības, kuras viņam pienākas kā personībai.

Uzskatot, ka pareizas audzināšanas rezultātā ir sasniedzams iekšēji brīvas cilvēka personības ideāls, Korčaks izstrādāja patstāvīgu pedagoģisku sistēmu, kas aizsargātu bērna personību un palīdzētu tai iegūt brīvu pašnoteikšanos. Viņš praktiski pierādīja šīs sistēmas efektivitāti ar sava trīsdesmit gadu ilgā audzināšanas darba lieliskajiem rezultātiem.

Tas viss noteica to neparasto rezonansi, kas sagaidīja Korčaka idejas tad, kad tās parādījās, un kas pavada tās jau vairāk nekā pusgadsimta.

*

Mūsu zemē Korčaks — rakstnieks un Korčaks — pedagogs kļuva pazīstams jau viņa dzīves laikā. Pirmās viņa stāstu publikācijas krievu valodā iznāca pirmsrevolūcijas gados.

Divdesmitajos gados tika laisti klajā vairāki viņa jaunie darbi, arī «Internāts» (1922).

N. Krupskaja — šī izdevuma priekšvārda autore — atzīmēja rakstnieka vērīgumu un smalko psiholoģismu.

Mūsdienu paaudze atklāj sev Korčaku no jauna un visā pilnībā. 50. un 60. gadu mijā jaunos tulkojumos mūsu zemē tika izdots «Karalis Mateušs Pirmais» un nedaudz vēlāk — «Kad es atkal būšu mazs». 1966. gadā iznāca «Pedagoģisko darbu izlase» (vienā sējumā). Šeit pirmo reizi visā pilnībā tiek publicēts Korčaka darbs «Kā mīlēt bērnu» (jāpiebilst, ka «Bērns ģimenē» iespiests ar īsinājumiem), tāpat arī fragmenti no «Dienasgrāmatas», kuru autors rakstīja, atrazdamies geto.

«Korčaks ir nācis pie mums lēnām, gadiem ilgi, kā tālas izdzisušas zvaigznes gaisma,» rakstīja A. Šarovs 60. gados. Šie vārdi ir patiesi arī šodien. Varētu likties, ka par Korčaku, par viņa darbu publikācijām ir daudz rakstu, recenziju un atsauksmju, tomēr būtībā viņa dzīves un literārā mantojuma uzmanīga un

nopietna izpēte mūsu zemē vēl tikai sākas. Taču interese par viņa idejām, par viņa likteni un personību nemitīgi padziļinās. Tāpēc, ka viņš bija cilvēks, kas atrada sevi un aizstāvēja sevi un sava mūža uzdevumu, savu darbu par spīti visiem apstākļiem, kas stājās viņa ceļā.

M. Kuzmins

KĀ MĪLĒT BĒRNU

Bērns ģimenē

*Jo redzi —
piedzimšana
nav augšāmcelšanās:
kaps atdos mūs,
bet nepalūkosies uz mums
kā māte.*

«Angelli»

1.

Kā, kad, cik, kāpēc?

Nojaušu neskaitāmus jautājumus, kas gaida atbildi, visdažādākās šaubas, kurām nepieciešams atrisinājums. Un es atbildu:

— Nezinu.

Ja katru reizi, kad, nolīcis izlasīto grāmatu, tu sāc vīt pats savu domu pavedienu, tā ir saņiegusi mērķi. Turpretī, ja, meklējot precīzus norādījumus un receptes, drudzaini šķirstīdams lappuses, tu dusmojies, ka kaut kādi norādījumi doti pavisam skopi, tad zini — ja arī šajā

grāmatā ir atrodami padomi un priekšraksti, tad tie iekļuvuši šeit nevis pēc autora gribas, bet gan pret to.

Es nezinu un nevaru zināt, kā vecāki, kurus nepazīstu, man nezināmos apstākļos var audzināt man nepazīstamu bērnu, — es uzsveru — var, nevis — grib, var, nevis — tā vajag.

«Nezinu.» — Zinātnei tas ir miglājs, kurā rodas, kurā dzimst jaunas domas, kas arvien vairāk tuvojas īstenībai.

«Nezinu» — prātam, kas nav pieradis analītiski domāt, tas ir biedējošs tukšums.

Es gribu, lai cilvēki saprastu un iemilētu šo brīnišķīgo, radošo «nezinu», pilnu vitalitātes un satriecošu pārsteigumu, šo «nezinu», kas tik piedabīgs mūsdienu zinātnei par bērnu.

Es gribu, lai cilvēki saprastu, ka neviena grāmata, neviens ārsts neaizstās viņu pašu personisko dzīvo domu un vērīgo skatienu.

Bieži ir nācies dzirdēt, ka mātes pienākumi padara sievieti cildenu, ka, tikai kļuvusi māte, viņa nobriest garīgi. Patiešām, mātes pienākumi, līdzīgi spožai liesmai, apgaismo sievietes garīgās esības uzdevumus, bet tos var nepamanīt, var glēvulīgi atlikt «uz vēlāku laiku», var dusmoties, ka nav iespējams iegūt par naudu jau gatavu recepti.

Likt kādam producēt tev vajadzīgās domas būtu tas pats, kas uzticēt svešai sievietei laist pasaulē tavu bērnu. Ir tāda domu kategorija,

kuras jārada pašam, jārada mokās, un tās arī ir pašas vērtīgākās domas. Tās izlemj, vai tu, māte, barosi bērnu ar krūti vai ar tesmeni, vai tu audzināsi viņu kā cilvēks vai kā mātīte, vai tu vadīsi viņu vai arī ar grožiem pa varītēm vilksi sev līdzi, vai tu rotaļāsies ar viņu, maziņu, un ar viņam veltīto maigumu aizstāsi vienaldzīga vai nemīlama vīra glāstus, bet tad, kad viņš paaugsies, pametīsi viņu likteņa ziņā vai arī sāksi lauzt viņa dabu.

2.

Tu saki: «Mans bērns.»

Kad vēl, ja ne grūtniecības laikā, tev ir vislielākās tiesības uz šo piederības vietniekvārdu? Mazītiņas persika kauliņa lieluma sirds puksti ir tava pulsa atbalss. Tava elpa dod viņam skābekli. Jums abiem ir kopīga asinsrite, un neviena sarkanā asins pilīte nezina, vai tā piederēs tev vai viņam vai arī izlijusi ies bojā kā pastāvīga nodeva ieņemšanas un dzimšanas noslēpumam. Maizes šķēle, kurā tu kod, ir būvmateriāls viņa kājām, kuras skries, ādai, kura viņu pārklās, acīm, ar kurām viņš skatīsies, smadzenēm, kurās dzims domas, rokām, kuras viņš stieps tev pretī, smaidam, ar kuru viņš izsauksies: «Māmiņ!»

Jums abiem vēl būs jāpārdzīvo izšķirošais brīdis: jūs abi kopā cietīsiet sāpes.

Zvana piesitiens vēstīs:

— Ir laiks!

Un tūlīt viņš, tavs bērns, paziņos: es esmu gatavs dzīvot savu dzīvi, un tu atsauksies: tagad tu vari dzīvot pats, nu dzīvo taču!

Ar spēcīgām, konvulsīvām kustībām tu dzīsi viņu ārā no sevis pasaulē, nedomājot par to, ka viņam sāp, un viņš droši, ar visu spēku laužīsies uz priekšu, un viņam nerūpēs, vai tev sāp.

Cietsirdīgs akts.

Nē. Gan tu, gan viņš, jūs abi kopā izdarīsiet simttūkstoš acīm neredzamu, sīku, apbrīnojami saskaņotu kustību, lai, paņemdam no tevis savu daļu, viņš nepaņemtu vairāk, nekā viņam pēc likuma — pēc mūžīgā, vispārīgā dzīves likuma — pienākas.

— Mans bērns.

Nē. Ne tavas grūtniecības laikā, ne arī ra-dību brīdī bērns nav tavs.

3.

Bērns, kuru tu esi dzemdējusi, sver 10 mārciņas.

Viņā ir desmit mārciņu ūdens un saujiņa og-lekļa, kalcija, slāpekļa, sēra, fosfora, kālija, dzelzs. Tu esi dzemdējusi astoņas mārciņas ūdens un divas mārciņas pelnu. Katrs pilieniņš tavā bērņā ir bijusi lietus lāsīte, sniegpārsla, migla, rasā, ūdens, dulķes pilsētas kanālā. Katrs

oglekļa vai slāpekļa atoms bija saistīts ar miljoniem dažādu vielu vai arī izjauca šo saistījumu. Tu tikai esi savākusi vienkop to, kas jau ir bijis.

Zeme, kas peld bezgalībā.

Līdz tuvākajai zvaigznei — Saulei — 50 miljonu jūdžu.

Mūsu mazās Zemes diametrs — 3000 jūdžu uguns un plāna, tikai 10 jūdžu plata sastingusi garoza.

Uz plānā apvalka, kas pildīts ar uguni, okeānu vidū — sauszemes saliņas.

Uz sauszemes, koku un krūmu, mežu, putnu un zvēru vidū dzimst cilvēki.

Daudzu miljonu cilvēku vidū arī tu esi laidusi pasaulē kaut ko. Ko tad īsti? Stiebriņu, puteklīti — kaut ko.

Tas ir tik vārgs un trausls ka to var nonāvēt baktērija, kura, palielināta 1000 reižu, būtu redzama kā sīks punktiņš...

Taču šis kaut kas — tā ir daļiņa no jūras viļņa, vēja, zibens, Saules, Piena ceļa. Šis puteklītis ir asinsradinieks vārpai, zālei, ozolam, palmai, putnēnam, lauvēnam, kumeliņam, kūcēnam.

Šis puteklītis jūt, redz, cieš, grib, priecājas, mīl, cer, ienīst, tic, šaubās, pievelk un atgrūž.

Šis puteklītis savās domās aptver zvaigznes un okeānus, kalnus un bezdibeņus — visu. Vai

tad arī dvēseles saturs nav tas pats Visums,
tikai citos mērogos?

Tāda ir cilvēka dabas mūžīgā pretruna, kura
paceļas no pīšļiem un kurā dzīvo dievs.

4.

Tu saki: «Mans bērns.»

Nē, šis bērns pieder visiem — mātei un tē-
vam, tēvu tēviem un sentēviem.

Kādas būtnes tālais «es», kas snaudis senču
vidū, kāda izplēnējusi, sen aizmirsta balss pēk-
šņi ir ieskanējusies tavā bērņā.

Pirms trīssimt gadiem, kara vai miera laikā,
sakrustojušos rasu, tautu un šķiru kaleidoskopā
viens cilvēks ir ieguvis otru — vai nu pēc
savstarpējas vienošanās, vai arī ar varu, varbūt
iekāres, varbūt mīlas svētlaimes brīdī, apmā-
nījis vai pavedis, neviens to nezina — kurš,
kad, kā, bet dievs notikušo ir ierakstījis likteņu
grāmatā un antropologs jau meklē atminējumu
pēc viņa galvaskausa formas vai matu krāsas.

Reizēm jūtīgs bērns iedomājas, ka ir atrade-
nis, svešs savu vecāku mājā. Un tā arī patie-
šām ir: tas, kura tēlu viņš atkārtojis, ir miris
jau pirms gadusimta.

Bērns — papirus, viscaur aprakstīts ar sī-
kiem hieroglifiem — un tu proti izlasīt tikai
daļu no tiem, dažus tev izdosies nodzēst vai
nosvītrot un piepildīt ar savu saturu.

Briesmīgs likums? Nē, brīnišķīgs! Ikvienā tavā bērņā tas kaldina pirmo posmu paaudžu nemirstīgajā ķēdē. Meklē savu daļu, kas snauž viņā — tavā svešajā bērņā. Varbūt tu atradīsi to, varbūt pat pratīsi attīstīt tālāk.

Bērns un bezgalība.

Bērns un mūžība.

Bērns — puteklītis izplatījumā.

Bērns — mirklis laikā.

5.

Tu saki:

— Viņam vajag ... Es gribu, lai viņš ...

Un tu meklē paraugu, kam viņš varētu būt līdzīgs, modelē viņa cienīgu dzīvi.

Un kas par to, ka visapkārt valda viduvējība un ikdienišķība. Un kas par to, ka visapkārt ir tikai pelēcība.

Cilvēki kustas, pūlas, rosās — sīkas rūpes un dziņas, niecīgi, maziski mērķi.

Pieviltas cerības, bēdas, kas vārdzina un sagrauž, mūžīgas ilgas ...

Netaisnība svin uzvaru.

Tevi stindzina ledaina vienaldzība, smacē liekulība.

Uzbrūk tie, kam dotas adatas un naži, klusie ieraujas sevī.

Un cilvēki ne tikai cieš, bet kļūst netīri arī dvēselē ...

Kādam viņam jābūt?

Cīnītājam vai darba darītājam, vadonim vai ierindniekam? Bet varbūt lai viņš vienkārši būtu laimīgs?

Kur rodama laime, kas to nosaka? Vai tu zini ceļu uz to? Un vai patiešām ir tādi cilvēki, kas to pazīst?

Vai tu spēsi tikt ar visu to galā?

Vai var visu paredzēt, no visa aizsargāt?

Tavs taurenītis lidinās virs mutuļojošās dzīves straumes. Kā darīt viņu tvirtāku, bet nepazemināt lidojuma augstumu, kā stiprināt viņa spārnus, bet neapcirpt tos?

Ar personisko paraugu, ar palīdzību, ar padomu, vārdu?

Bet ja nu viņš to visu atraidīs? Pēc piecпадsmiņiem gadiem viņš raudzīsies nākotnē, bet tu atskatīsies uz pagātni.

Tev — atmiņas un pieredze, viņam — nepastāvība un pārdrošas cerības. Tu svārsties, viņš — gaida un tic, tu baidies, viņam — viss ir tīrais nieks.

Jaunība, ja vien tā neatstumj, neapsmej, nenicina pagātni, vienmēr cenšas labot pagātnes kļūdas.

Tā tam jābūt.

Un tomēr... Lai meklē, kaut tikai neapmaldītos, lai iekaro virsotnes, kaut tikai nesusistos, lai laužas uz priekšu, kaut tikai neievainotu sevi, lai cīnās, tikai uzmanīgi, uzmanīgi...

Viņš sacis:

— Bet es domāju citādi. Pietiek man šīs aizbildniecības.

Tātad tu netici man?

Tātad es tev neesmu vajadzīga?

Tevi apgrūtina mana mīlestība?

Nepiesardzīgais bērns. Nabadziņš, tu, kas vēl nepazīsti dzīvi . . . Nepateicīgais!

6.

Nepateicīgais.

Bet vai zeme pateicas saulei par to, ka tā spīd? Vai koks pateicas sēkliņai, no kuras tas izaudzis? Bet lakstīgala — vai tā dāvina treļļus savai mātei par to, ka viņa kādreiz sildījusi to pie savām krūtīm?

Vai tu atdod bērnam to, ko pats esi saņēmis no vecākiem, vai arī aizdod uz laiku, rūpīgi aprēķinādams un skaitīdams procentus?

Vai tad mīlestība ir pakalpojums, par kuru iespējams samaksāt?

«Vārna šaudās kā traka, sēžas zēnam gandrīz vai uz pleciem, ar knābi cērtas viņa nūjā, zemu lidinās virs viņa un sit ar galvu kā ar āmuriņu pret celmu, norauj sīkus zariņus un ķērc, sausi aiz piepūles sēkdama, izmisusi. Kad zēns izmet no ligzdas mazuļus, viņa metas lejup, izplestos spārnus gar zemi sizdama, atver knābi, grib

ieķērties, bet balss vairs neskan, un smieklīga, kā prātu zaudējusi, viņa atkal sit ar spārnēm un lēkā zēnam pie kājām. Kad nogalināti visi viņas bērni, viņa uzlaižas kokā, pārmeklē tukšās ligzdas un, riņķodama virs tām, skumst par savējiem.» *Žeromskis.*

Mātes mīlestība — tā ir stihija. Cilvēki to pārveidojuši pēc sava prāta. Visa pasaule, izņemot dažu civilizāciju pārstāvjus, praktizē bērnu nogalināšanu. Laulātie draugi, kam ir divi bērni, kaut arī tajā pašā laikā to varēja būt divpadsmit, ir nogalinājuši tos desmit, kuri nepiedzima, kuru vidū, iespējams, arī bija tas, vienīgais, tieši «viņu bērns». Varbūt starp šiem nepiedzimušajiem viņi tika nogalinājuši savu visdārgāko bērnu? . . .

Bet ko tagad darīt?

Audzināt. Ne tos bērnus, kuru nav, bet tos, kas ir piedzimuši un dzīvos.

Nenobriēdamam raksturīgā pašpārliecība. Es ilgi negribēju saprast, ka jādōmā un jā rūpējas par tiem bērniem, kuriem jāpiedzimst. Nebrīvē paverdzinātajā Polijā, būdams pavalstnieks, nevis pilsonis, es vienaldzīgi biju palaidis garām to, ka kopā ar bērniem jādzimst arī skolām, tām vietām, kur viņi varēs strādāt, slimnīcām, kulturāliem dzīves apstākļiem. Bezrūpīgu auglību es tagad uztveru kā ļaunumu un vieglprātību. Ir iespējams, ka pašreiz mēs dzī-

*vojam jaunas likumības rašanās priekšvakarā:
tā ir likumība, ko nosaka eigēnika un demogrā-
fiskā politika.*

7.

Vai viņš ir vesels?

Vēl ir tik nepierasti, ka viņš eksistē jau patstāvīgi. Pavisam nesen taču, kopīgās esības laikā, baiļošanās par viņu bija daļēji arī bailes pašai par sevi.

Kā viņa bija vēlējusies, lai ātrāk paietu šis laiks, kā viņa bija gribējusi, lai liktenīgā stunda būtu jau aiz muguras. Viņa domāja, ka, tiklīdz šis brīdis paiēs, visas bailes un rūpes pagaisīs.

Bet tagad?

Cik savādi: agrāk bērns bija viņā, vairāk piederēja viņai. Viņa bija vairāk pārliecināta par sava bērna drošību, labāk saprata viņu. Viņai likās, ka zina visu par viņu, ka visu prātis un spēs. Kopš tā laika, kad svešas rokas — profesionālas, pieredzējušas, atalgotas — ir uzņēmušās aizbildniecību par bērnu, bet māte pati atkāpusies otrā plānā, viņa ir zaudējusi mieru.

Pasaule jau atņem viņai bērnu.

Un garajās bezmiega stundās gribot negribot uzmācās vesela gūzma jautājumu: ko esmu

viņam devusi, kā esmu gādājusi par to, lai viņš būtu drošībā, lai nekas viņam nekaitētu?

Vai viņš ir vesels? Kāpēc viņš raud?

Kāpēc viņš ir tik vājš? Kāpēc slikti zīž? Kāpēc neguļ? Kāpēc tik daudz guļ? Kāpēc viņam tik liela galviņa? Sīkas kājiņas? Kāpēc sažņaugtas dūrītes? Kāpēc āda apsarkusi? Baltas pūtītes uz deguntiņa? Kāpēc viņš škielē, žagojas, šķauda, rīstās, kāpēc ir aizsmacis?

Vai tam tā jābūt? Bet varbūt no viņas kaut ko slēpj?

Viņa skatās uz savu jaunpiedzimušo krislīti, tik bezpalīdzīgu, kurš nav līdzīgs nevienam no tiem bezzobainajiem mazuļiem, ko viņa bija redzējusi uz ielas un parkā.

Vai patiešām viņas bērns pēc trim četriem mēnešiem būs tāds pats kā tie?

Bet varbūt viņi maldās?

Varbūt nemana draudošās briesmas?

Māte ar neuzticību klausās ārsta vārdos, vēro viņu, cenšas pēc viņa acīm, pēc grumbām pierē, pēc tā, kā viņš parausta plecus un savelk uzacis, uzminēt, vai viņš visu viņai saka, vai nešaubās, vai ir pietiekami uzmanīgs.

8.

— Vai viņš, tavs bērns, ir skaists? — Man tas ir vienalga.

Tā atbild mātes, kuras izliekas, gribēdamas ar to uzsvērt savu nopietno attieksmi pret audzināšanu.

Patiesībā skaistums, pievilcība, augums, tīkama balss — tas ir kapitāls, ar ko tu esi apveltījusi savu bērnu, un, tāpat kā veselība, kā prāts, tas atvieglos viņam dzīves ceļa gājumu. Nevajag pārvērtēt skaistuma nozīmi: ja trūkst citu labu īpašību, tas var atnest ļaunumu. Un tas prasīs no tevis vēl lielāku uzmanību pret bērnu.

Skaists bērns un neglīts bērns ir jāaudzina dažādi. Bet, tā kā audzināšana nenotiek bez paša bērna līdzdalības, tad arī nevajag no viņa kautrīgi slēpt šīs ar skaistumu saistītās problēmas, jo tieši tas viņu var samaitāt.

Šī mākslotā nevērība pret skaistumu ir viduslaiku palieka. Vai gan cilvēks, kas jūtīgi uztver zieda, tauriņa vai ainavas skaistumu, paliks vienaldzīgs pret skaisto cilvēkā?

Tu gribi noslēpt bērnam, ka viņš ir skaists? Ja viņam to nepateiks neviens no tuviniekiem mājās, tad viņš to uzzinās no svešiem cilvēkiem uz ielas, veikalā, parkā, visur, kur vien viņš būs, viņam to liks manīt pieaugušie vai vienaudži, pasakot to ar priecīgu izsaucienu, ar smaidu, ar skatienu. To viņam atklās nievīga vai nevērīga izturēšanās pret neglītiem, neveikliem bērniem. Viņš sapratīs, ka skaistums ir

privilēģija, tāpat kā sapratīs, ka roka — tā ir viņa roka un ar to ir jārīkojas.

Vārgs bērns var attīstīties normāli, spēcīgs — var kļūt par nelaimes gadījuma upuri. Tāpat arī skaists bērns var būt nelaimīgs, bet neglītais, neizteiksmīgais, kuru neviens neievēro, var nodzīvot laimīgu mūžu. Tāpēc tev jāatceras, ka dzīve gribēs nopirkt, atņemt vai nozagt ikvienu papildu priekšrocību, tiklīdz apjēgs tās nozīmi. Šajos smalkajos, jutīgajos svaros, kas parāda svārstību tūkstošdaļas, rodas pārsteigumi, kuri audzinātājiem liek domāt un uzdot jautājumu: kāpēc?

— Man vienalga, vai viņš ir skaists vai nav.
Tu sāc ar kļūdišanos, ar sevis apmānīšanu.

9.

Vai viņš ir gudrs?

Tā sākumā māte ar satraukumu jautā pati sev, taču nav aiz kalniem tas laiks, kad viņa izvirza bērnam savas prasības.

Ēd, kaut arī esi paēdis, pat arī tad, ja tev ēdiens ir pretīgs. Ej gulēt, kaut arī tu pretojies raudot, arī tad, ja tu vēl stundu gultiņā grozīsies un nespēsī aizmigt.

Tāpēc, ka tā vajag, tāpēc, ka es gribu, lai tu būtu vesels.

Nespēlējies ar smiltīm, staigā pieguļošās biksēs, nesajauc matus, tāpēc ka es gribu, lai tu būtu skaists.

— Viņš vēl nerunā... Viņš ir vecāks nekā... un tomēr viņš vēl ne... Viņš slikti mācās...

Tā vietā, lai novērotu, saskatītu un saprastu, tu izraugies pirmo pie rokas pagadijušos «veiksmīgā bērna» piemēru un savam bērnam izvirzi prasību: lūk, paraugs, kuram tev jālidzinās!

Tas taču nav pieļaujams, ka turīgu vecāku dēls kļūtu par amatnieku. Tad jau labāk, lai viņš ir nelaimīgs zubrītājs, cilvēks bez tikumiskiem pamatiem. Nevis mīlestība uz bērnu, bet gan vecāku egoisms šeit ir pirmajā vietā, nevis nākamās personības laime, bet ģimenes ambīcijas, nevis sava ceļa meklējumi, bet dzelzaina sekošana šablonam.

Prāts var būt darbīgs un pasīvs, vitāls un kusls, noslēgts un kaprīzs, elastīgs un stūrgalvīgs, radošs un epigonisks, virspusējs un dziļš, konkrēts un abstrakts, praktisks un poētisks, atmiņa var būt izcila un viduvēja. Viens veikli izmanto iegūto informāciju, otrs ir godprātīgs un neizlēmīgs. Ir iedzimts despotisms, ir refleksivitāte un kritiskums. Mēdz būt priekšlaicīga un aizkavēta attīstība, šauras un vispusīgas intereses.

Bet kam par visu to kāda daļa?!

Kaut vismaz četras klases pabeigtu! — lūdzas vecāku pazemīgā lēnprātība.

Nojaušot fiziskā darba renesansi, es redzu tās entuziastus visas sabiedrības šķirās un slāņos. Pa to laiku turpinās vecāku un skolas cīņa ar katru atšķirīga, netipiska, vāja vai neattīstīta prāta izpausmi.

Nevis — vai viņš ir gudrs, bet drīzāk gan — kāds ir viņa prāts?

Ir naivi aicināt ģimeni labprātīgi nest smagu upuri. Intelektuālo izpēti un psihotehniskie mēģinājumi, protams, apvalda patmīlīgās tieksmes. Tiesa, šī vēl ir visai tālas nākotnes balss.

10.

Labs bērns.

Ir jāargās nesajaukt jēdzienu «labs» ar jēdzienu «ērts».

Maz raud, naktī nemodina, uzticas, ir paklausīgs — tā tad labs.

Kaprīzs, kliež bez kāda acīmredzama iemesla, neļauj mātei ne elpu atvilkt — slikts.

Neatkarīgi no pašsajūtas zīdaiņi jau kopš dzimšanas ir vairāk vai mazāk pacietīgi. Vienam pietiek ar «vienu vienību» nepatīkamu izjūtu, lai viņš reagētu ar kliegšanu atbilstoši «desmit vienībām», otrs, kam slikta sajūta būs «desmit vienības», reaģēs uz to ar raudāšanu «vienas vienības» stiprumā.

Viens ir miegains, tā kustības gausas, zīž lēnām, arī raud ne visai enerģiski, nekliedz aizvilkdamiēs.

Otrs — viegli uzbudināms, kustīgs, tā miegs ir trausls, zīž aizgūtnēm, kliedz, zils palikdams.

Vienam klieodzot pietrūkst elpas, viņš sāk rīstīties, viņam jāpalīdz atjēgties, reizēm viņu pat grūti atgriezt normālā stāvoklī. Es zinu — tā ir slimība, mēs to ārstējam ar fosforu, ar biezpiena diētu. Taču šī slimība netraucē mazulim kļūt par pieaugušu cilvēku, par cilvēku ar stingru gribu, ar satriecošu neatlaidību un ģeniālu prātu. Napoleons, būdams zīdains, reizēm raudājis aizvilkdamiēs, kamēr palicis bez elpas.

Modernā audzināšana prasa, lai bērns būtu ērts. Soli pa solim tā ved uz to, lai bērns tiktu neitralizēts, lai tiktu nomākts un iznīcināts viss, kas būtībā ir viņa griba un brīvība, viņa gara rūdījums, viņa prasību un tieksmju spēks.

— Paklausīgs, audzināts, labs, ērts . . .

Un ne domas par to, ka izaugs bezrakstura cilvēks, nepiemērots dzīvei.

11.

Bērna brēkšana — tas ir nepatīkams pārsteigums, ar kuru sastopas jaunā māte.

Viņa, protams, zināja, ka bērni raud, bet, domājot par savu mazuli, nebija ar to

rēķinājusies: gaidīja no viņa tikai jaukus, mīlus smaidus.

Viņa vērīgi uz klausīs, ko vēlas viņas bērns, viņa audzinās to saprātīgi, savlaicīgi, pieredzējuša ārsta vadībā.

Viņas bērns nedrīkst raudāt.

Bet tad naktī... Viņa vēl nav atguvusies, viņā vēl ir dzīva to baismīgo stundu atbals, kuras likās velkamies veselu mūžību. Tik tikko viņa ir sākusi izbaudīt bezrūpīgās bezdarbības saldumu, tīksmi ļaujoties atpūtai pēc paveikta darba, pēc izmisīgas piepūles, pirmās piepūles viņas izsmalcināti vieglajā dzīvē. Tik tikko viņa modusies ilūzija, ka viss jau ir pagājis, tāpēc ka šis — viņas otrais es — jau dzīvo pats. Iegrimusi bezvārdu atmiņās, viņa spēj vienīgi uzdot dabai noslēpumainu čukstu pilnus jautājumus, negaidot uz tiem atbildi.

Un tad pēkšņi...

Despotisks bērna kliedziens, kurš kaut ko prasa, par kaut ko sūdzas, gaida palīdzību, bet viņa — nesaprot.

Ieklausies!

— Bet ja es nevaru, negribu, nezinu?

Šis pirmais kliedziens naktslampiņas gaismā apliecina, ka ir sākusies cīņa starp divām dzīvēm: viena — nobriedusi, atteikšanās, zaudējumu un upuru nogurdināta, aizstāvas; otra — jaunā, iekaro savas tiesības.

Šodien tu vēl nevaino viņu: viņš nesaprot, viņš cieš. Bet zini, laika ciparnīcā ir iezīmēta tā stunda, kad tu teiksi: arī man sāp, arī es ciešu.

12.

Ir bērni, kuri raud ļoti maz, nu ko — jo labāk! Bet ir arī tādi, kam no kliegšanas pietūkst dzīslīņas uz pieres, izspiežas avotiņš galvasvidū, sejiņa un galva kļūst sarkana, lūpas — zilas, bezzobainā mutīte trīc, vēders piepūšas, dūrītes krampjaini saraujas, kājeles kulstās. Pēkšņi, zaudējis spēkus, viņš apklust un ar pilnīgas padevības izteiksmi, «ar pārmetumu» skatās mātē, aizver acis, lūgdamies miegu, un, pāris reižu nopūties, no jauna metas tādā pašā vai arī vēl spēcīgākā uzbrukumā — raudu lēkmē.

Vai gan šīs mazītiņās plaušiņas, sirsniņa un tikko izveidojušās smadzenes spēj to izturēt?

Palīgā! Ārstu!

Paiet vesela mūžība, kamēr viņš ierodas, ar augstprātīgu smaidu uzklausa viņas bailes, tik svešs, nepieejams, profesionālis, kam viņas bērns ir tikai viens no tūkstošiem. Viņš ir atnācis, lai pēc brītiņa atkal dotos prom pie citiem, kuri cieš, lai uzklausītu citas sūdzības, viņš ir atnācis tagad, dienā, kad viss šķiet gaišāk un priecīgāk, tāpēc ka spīd saule un pa ielu iet cilvēki, atnācis tad, kad bērns, kā par spīti,

ir aizmidzis, ilgo bezmiega stundu izvārdzināts, kad garās, baismīgās nakts pēdas jau pagaisušas.

Māte klausās ārsta teiktajos vārdos, reizēm itin nevērīgi, un gaist viņas sapnis par ārstu — draugu, padomdevēju, pavadoni grūtajā ceļā.

Viņa samaksā ārstam par vizīti un atkal paliek viena ar savu rūgto nojautu, ka ārsts ir vienaldzīgs, svešs cilvēks, kas nespēj viņu saprast. Turklāt viņš pats ne par ko nav īsti pārliecināts, neko noteiktu taču viņš nepateica.

13.

Kaut jaunā māte zinātu, cik liela nozīme šīm pirmajām dienām un nedēļām ir ne tik daudz bērna veselībai šajā brīdī, cik viņu abu nākotnei!

Un cik viegli tās var samaitāt!

Tā vietā, lai, visu sapratusi, samierinātos ar domu, ka viņa var paļauties tikai uz sevi un uz nevienu citu, ka, tāpat kā ārstam, kam viņas bērns var radīt interesi vienīgi kā ienākuma avots vai arī godkāres apmierināšanas līdzeklis, tā arī visai pasaulei viņš nav nekas, ka dārgs viņš ir tikai viņai vienīgai...

Tā vietā, lai samierinātos ar stāvokli modernajā zinātnē, kura pētī, cenšas izprast, izzina un virzās uz priekšu, sniedz palīdzību, taču nedod garantijas...

Tā vietā, lai vīrišķīgi konstatētu: bērna audzināšana ir nevis tikama izklaide, bet gan darbs, kurā jāiegulda bezmiega nakšu pūliņi, smagu pārdzīvojumu un neskaitāmu pārdomu kapitāls...

Tā vietā, lai to visu pārkausētu jūtu kalvē par skaidru, saprātīgu izpratni, bez bērnišķīgas jūsmas un patmīlīgiem aizvainojumiem, — viņa spēj pārvietot bērnu kopā ar zīdītāju mājas vistālākajā istabā (jo redzat, viņai nav spēka skatīt «mazulīša ciešanas», viņa «nespēj klausīties» bērna sāpīgajā raudāšanā).

Viņa atkal un atkal izsauks ārstu, ne drusciņas neiemantojusi savu pieredzi, — apmulsusi, bezpalīdzīga, trula.

Cik naivs ir mātes prieks par to, ka viņa saprot pirmo neskaidro bērna runu, atmin viņa saīsinātos, dīvaini pārveidotos, pat neizrunājamus vārdus.

Tikai tagad?..

Tikai to?..

Un ne vairāk?

Bet tā valoda, ko izsaka bērna smiekli un raudāšana, skatiens un grimases, kustības un zišana?

Neatsakies no šīm naktīm! Tās dos tev to, ko nedos ne grāmata, ne arī cita padoms. Tāpēc, ka to vērtība slēpjas ne tikai zināšanās, bet arī tajā garīgajā apvērsumā, kas neļauj atgriezties pie neauglīgajām pārdomām: kas

būtu varējis būt; kam vajadzētu būt, kā būtu bijis labi, ja būtu . . . , bet māca darboties tajos apstākļos, kādi patiešām ir.

Šajās naktīs var piedzimt brīnišķīgs sabiedrotais, bērna sargeņģelis — mātes sirds intūcija, paredzējums, ko veido pētnieka griba, novērotāja domas un jūtu skaidrība.

14.

Gadās, ka mani izsauc māte.

— Mazulis vispār ir vesels, viņam nekas nesāp. Es tikai gribēju, lai jūs viņu apskatītu.

Apskatu bērnu, dodu dažus padomus, atbildu uz jautājumiem. Mazais ir vesels, mīļš un jautrs.

— Uz redzēšanos.

Bet tajā pašā vakarā vai nākamajā rītā:

— Dakter, viņam ir karstumi.

Māte ir pamanījusi to, ko es, ārsts, nevarēju konstatēt, bērnu vispārīgi apskatot īsās vizītes laikā.

Stundām noliekusies pār bērnu, bez īpašas novērošanas metodes, nezinoš, ko tieši viņa ir pamanījusi, neticot pati sev, viņa neiedrošinās atzīties savās neskaidrajās šaubās.

Bet viņa taču ir ievērojusi, ka bērna balss, kaut arī viņš nav aizsmacis, ir it kā apslāpēta, ka viņš lallina retāk vai klusāk. Vienu reizi viņš miegā noraustījās stiprāk nekā parasti. Pa-

modies viņš iesmējās, bet ne tik skanīgi kā vienmēr. Zīda lēnāk, varbūt ar lielākām pauzēm, it kā viņu kaut kas būtu uzbudinājis. Viņš smejojies, šķiet, saviebās, bet varbūt viņai tā tikai izlikās? Iemīļoto rotaļlietu viņš dusmīgi aizsvieda. Kāpēc?

Ar simtiem pazīmju, ko uztvēra viņas acis, ausis, krūšu gali, ar simtiem mikrosūdzību bērns viņai teica:

— Man nav labi. Neesmu šodien vesels.

Māte neuzticējās savām acīm, tāpēc ka ne par vienu no šiem simptomiem viņa nebija lasījusi grāmatā.

15.

Uz bezmaksas pieņemšanu klīnikā māte strādniece atnes savu jaunpiedzimušo — bērns ir pāris nedēļu vecs.

— Viņš negrib zīst. Tiklīdz ieņem krūti mutē, tūlīt atgrūž un sāk kliegt. Bet no karotītes dzer labprāt. Reizēm viņš miegā vai arī nomodā pēkšņi ieraudas.

Apskatu bērna mutīti, kaklu — neko īpašu neredzu.

— Iedodiet viņam krūti!

Bērns satver krūtsgalu, bet tūlīt palaiž vaļā.

— Cik piesardzīgs kļuvis!

Beidzot es redzu, kā viņš satver krūti, ātri,

kā izmisis, ievēl reizi, tad sāk spalgi raudāt un atlaiž krūtsgalu.

— Paskatieties, viņam kaut kas ir smaganā!

Paskatos vēlreiz — apsārtums, kaut kāds divains: tikai uz vienas smaganas.

— Lūk, te ir tāds kā melnumiņš, varbūt zobs?

Redzu kaut ko cietu, dzeltenu, ovālu, ar melnu svītriņu vienā malā. Pieskaros — sakustas, paceļu — zem tā mazs, sārts padziļinājums ar asiņainām maliņām.

Beidzot šis «kaut kas» ir manā plaukstā: sēkliņa.

Virš bērna šūpuliša karājās kanārijputniņa būritis. Putns ir nometis sēkliņu, tā nejauši uzkritusi mazulim uz lūpiņas un nokļuvusi mutē.

Mana domu gaita: *stomatitis catarrhalis, soor, stom. Aphosa, gingivitis, angina* utt. Bet viņa saka: sāp kaut kas mutītē. Es divas reizes apskatīju bērnu... Bet viņa?..

16.

Reizēm ārstu pārsteidz mātes novērojumu precizitāte un pamatīgums, taču, no otras puses, ar tādu pašu izbrīnu viņš konstatē, ka bieži vien māte nespēj ne tikai saprast, bet pat ne pamanīt skaidri redzamu simptomu.

Jau kopš savas piedzimšanas bērns raud, vairāk neko viņa nav ievērojusi. Raud un raud!

Vai viņš sāk raudāt pēkšņi un tūlīt sasniedz kulmināciju vai arī žēlabaina čīkstēšana pamazām pāriet skaļā raudāšanā? Vai bērns nomierinās ātri vai tūlīt pēc vēdera iziešanas un urinēšanas, pēc piena atvemšanas un gaisa atgrūšanas, vai arī mēdz būt tā, ka viņš pēkšņi sāk kliegt, kad viņu gērbj, kad viņu ieliek vannā, kad paņem uz rokām? Vai viņa raudāšana atgādina žēlošanos — vai tā ir vienmērīgi stiepta bez krasām pārejām? Kādas kustības bērns izdara raudot? Vai viņš groza galviņu uz spilvena vai savelk mutīti kā zīžot? Vai bērns nomierinās, kad viņu nēsā, kad viņu pagriež, noliek uz vēderiņa, bieži maina stāvokli? Vai pēc raudāšanas viņš aizmieg cieši un guļ ilgi vai arī pamostas no visniecīgākā trokšņa? Kad raud — pirms vai pēc ēšanas, kad raud vairāk — no rīta, vakarā vai naktī?

Vai viņš nomierinās, kad viņu baro? Vai uz ilgu laiku? Vai bērns atsakās zīst? Vai viņš palaiž vaļā krūtsgalu, tikko satvēris to ar lūpām, vai arī pirms rīšanas, pēkšņi vai arī pēc kāda laika? Vai viņš kategoriski atsakās zīst vai arī viņu tomēr var pierunāt? Kā viņš zīž? Kāpēc nezīž?

Ja viņš ir saaukstējies, kā tad zīž? Ātri un spēcīgi, tāpēc ka grib dzert, bet pēc tam ātri un pavirši, nevienādi, ar pārtraukumiem, tāpēc ka viņam grūti elpot? Kā viņš ēd tad, ja viņam turklāt rīšana rada sāpes?

Bērns raud ne tikai tāpēc, ka grib ēst un viņam «sāp vēderiņš», bet arī tāpēc, ka viņam sāp lūpas, smaganas, mēle, rīkle, deguns, pirksti, ausis, kauli, klizmas laikā ievainotā tūpļa zarna, viņš raud aiz sāpēm urinēšanas laikā, sliktas dūšas, slāpju vai pārkaršanas dēļ, tāpēc ka viņam niez āda, kaut arī izsitumi vēl nav redzami, bet parādīsies tikai pēc pāris mēnešiem, raud tāpēc, ka spiež saite vai autiņa krokas, mazītiņa vates picīņa, kas iestrēgusi rīklē, sēkliņas čauliņa, kas izkritusi no kanārijputniņa būriša.

Izsauc ārstu desmit minūšu vizītē, bet pati novēro bērnu divdesmit stundas!

17.

Grāmata ar tās gatavajām formulām ir notrulinājusi skatienu, atradinājusi no patstāvīgas domu darbības. Dzīvojot ar svešu pieredzi, domām, prātu, dažs labs ir tiktāl zaudējis ticību sev, ka negrib vairs domāt pats. It kā iespīestas lappuses saturs būtu pirmatklājums, nevis novērojumu rezultāts, turklāt tā ir sveša cilvēka pieredze, ne manējā, tikai agrāk, ne šodien, ne pašreiz iegūta, un novērots ir kāds cits, nevis pašas bērns.

Skola ir ieaudzinājusi mazdūšību, bailes parādīt savu nezināšanu.

Cik bieži gadās, ka māte, uzrakstījusi uz zīmītes jautājumus ārstam, neuzdrošinās viņam tos nolasīt. Cik reti viņa pasniedz ārstam šo lapiņu — «es tur kaut kādas muļķības esmu sarakstījusi».

Cik bieži, slēpjot savu nezināšanu, māte liek arī ārstam slēpt viņa šaubīšanos un nedrošību — nē, lai viņš nekavējoties tūlīt izsaka savas domas. Cik nelabprāt viņa pieņem vispārinājumus un alternatīvas. Cik ļoti viņai nepatīk, ka ārsts atļaujas skaļas pārdomas pie bērna gultiņas. Un cik bieži ārsts, piespiests tēlot pravieti, kļūst par šarlatānu.

Ik uz soļa vecāki negrib zināt to, ko zina, negrib atzīt to, ko redz.

Sabiedrībā, kurā tiek fetišizēta iedzīvošanās kāre, dzemdības ir tik reta un ārkārtīga parādība, ka māte ļoti kategoriski prasa no dabas bagātīgu atalgojumu. Ja jau viņa ir samierinājusies ar izdevumiem, ar nepatīkamo, apnicīgo grūtniecību, bijusi ar mieru paciest radību moka, tad viņas bērnam jābūt tikai tādām, par kādu viņa ir sapņojusi.

Vai arī vēl sliktāk: pieradusi, ka par naudu var nopirkt visu, viņa negrib samierināties ar domu, ka ir arī kaut kas tāds, ko var dabūt nabagais, bet nevar izlūgties bagātais.

Cik bieži, meklējot to, kas tirgū pazīstams ar etiķeti «veselība», vecāki nopērk surogātus, kuri vai nu nepalīdz, vai ir kaitīgi.

Jaunpiedzimušajam ir vajadzīga mātes krūts neatkarīgi no tā, vai viņš dzimis tātē, ka dievs svētījis laulāto draugu savienību, vai arī tātē, ka meitene zaudējusi godu; neatkarīgi no tā, vai māte čukst «manu mīlulīt» vai arī nopūšas «kur man, nelaimīgajai, tverties», neatkarīgi no tā, vai zemu klanās viņas labdzimībai panei, ieraugot viņu ar mazuli, vai nicīgi nosauc pakaļ lauku meitai — «vazaņķe».

Tādu sociālu parādību kā prostitūcija, kas kalpo vīriešiem, papildina otra sociāla parādība — zīdītāju institūts, kas kalpo sievietēm.

Ir laiks pilnībā apzināties likumīgo asinsnoziegumu, kas tiek pastrādāts ar trūcīgu vecāku bērnu, — un pat ne turīgo labā. Zīdītāja taču ļoti labi var barot divus bērnus — savējo un svešo. Piena dziedzeris dod tik daudz piena, cik no tā tiek prasīts. Piens samazinās tieši tad, kad bērns izēd mazāk, nekā krūts var dot. Pastāv likumsakarīga parādība — liela krūts, sīks bērns, piena zudums.

Dīvaini, ka visai nozīmīgos gadījumos mēs esam gatavi uzklaut daudz ārstu padomus, bet, risinot tik svarīgu jautājumu kā šo — vai māte var pati barot bērnu —, mēs apmierināties ar vienīgo padomu, ko palaikam mums iesaka kāds no tuviniekiem, turklāt ne vienmēr no tīras sirds.

Barot var katra māte. Ikvienai ir pietiekami daudz piena. Tikai nezinot barošanas tehniku, māte zaudē šo dabas doto spēju.

Sāpes krūtīs, krūšgalu iekaisums rada zināmas grūtības, bet tās ir pārvaramas, apzinoties, ka viņa, māte, jau iznesusi galveno smagumu — grūtniecību, nevienu no tās nastām neuzkraudama algādzes pleciem. Bērna barošana taču ir dabisks grūtniecības turpinājums, «tikai bērns no mātes klēpja ir izkļuvis laukā, pārrāvis placentu, satvēris krūti un sarkano asiņu vietā dzer baltās».

Dzer asinis? Jā, mātes asinis, tāds ir dabas likums, nevis pienabrāļa asinis, — pēc cilvēku noteiktiem likumiem.

Atbalss no kādreiz aktuālas cīņas par bērna tiesībām uz mātes krūti. Bet šodien pats galvenais ir dzīvokļa jautājums. Kas būs rīt? Tā autora interešu fokusēšanos nosaka attiecīgais moments.

19.

Iespējams, ka arī es būtu uzrakstījis mātēm par higiēnu. Kaut ko līdzīgu ēģiptiešu sapņu tulkam.

«Jaundzimušā svars trīsarpus kilogramu — tas nozīmē veselību un labklājību.»

«Zaļgani, gļotaini izkārnījumi — raizes, nepatīkamas ziņas.»

Varbūt arī es būtu sastādījis padomu un norādījumu «vēstulnieku».

Taču ne reizi vien es esmu pārliecinājies, ka nav tāda padoma, kuru nevarētu novest līdz absurdam, nekritiski ievērojot to jebkurā situācijā.

Vecā sistēma.

Bērna barošana ar krūti trīsdesmit reižu dienā, pārmaiņus ar rīcinellu. Mazulis nemitīgi tiek nodots no vienām rokām otrās — visi ģimenes locekļi pēc kārtas viņu šūpo un auklē, visas iesnainās tantes viņu skūpstā. Viņu nes pie loga, pie spoguļa, plaukšķina, krata grabuļus, dzied — īsts balagāns.

Jaunā sistēma.

Bērna baro ik pēc trim stundām. Nav nekāda nelaime, ja mazulis, jūtot, ka notiek gatavošanās viņa barošanai, kļūst nepacietīgs, dusmojas un kliec, — māte skatās pulkstenī: vēl ir četras minūtes laika. Ir pienācis laiks barot bērnu, bet viņš guļ, — māte noteikti modina viņu; ja ir pagājušas barošanai paredzētās minūtes, atrauj bērnu no krūts, kaut arī vēl nav paēdis. Ja bērns guļ gultiņā, nedrīkst viņu traucēt. Nedrīkst pieradināt pie rokām! Bērns ir nomazgāts, autiņi sausi, viņš ir paēdis, tātad viņam jāguļ, un tomēr viņš neguļ. Visapkārt klusums, visi staigā uz pirkstgaliem, aizkari ciet. Taisni kā slimnīcas palātā.

Kāpēc domāt, ja pastāv priekšraksti!

Nevis «cik bieži barot?», bet «cik reižu diennaktī?».

Šādi formulēts jautājums dod mātei lielāku rīcības brīvību: viņa pati var izvēlēties tādu barošanas režīmu diennaktī, kas ērts pašai un bērnam.

Tātad cik reižu diennaktī bērns jābaro ar krūti?

No četrām līdz piecpadsmit reizēm.

Cik ilgi viņš jāēdina?

No četrām minūtēm līdz četrdesmit piecām un vēl ilgāk.

Krūts var būt mīksta un cieta, ar lielāku vai mazāku piena daudzumu, krūšgali var būt bērnam viegli satverami vai arī plakani, izturīgi vai jutīgi. Bērns var zīst labprāt, enerģiski, slinki, kaprīzi. Tātad viena recepte visiem gadījumiem ir neiespējama.

Piemēri.

Krūšgali vāji attīstīti, bet izturīgi; jaundzimušais zīž labprāt. Bērnam var ļaut ēst bieži un ilgi, lai viņš «iestrādātu» mātes krūti

Piena daudz, bērns zīž negribīgi, sāk ēst tikai pēc minūtēm desmit. Viena rīšanas kustība viņam var būt nepieciešama vienai, divām vai pat piecām zīšanas kustībām. Piena daudzums vienā malkā var būt dažāds.

Bērns laiza krūti; zīž, bet nerij; rij reti; rij bieži ...

«Viņam allaž tek piens pa zodiņu.» Tas var būt tāpēc, ka piena ir daudz, vai arī tāpēc, ka piena ir maz un izsalkušais bērns zīž spēcīgi un tūlīt aizrijas ar pāris pirmajiem malkiem.

Kā var dot kaut kādas receptes, neredzot māti un bērnu?

«Piecas barošanas reizes diennaktī pa desmit minūtēm» — tā ir sastingusi, nedzīva shēma.

21.

Bez svariem nav iedomājama bērna zīdīšanas tehnika. Viss, ko mēs parakstām bez svariem, ir tikai «aklo vistiņu» spēlēšana.

Nenosvēruši bērnu, nekad neuzzināsim, vai viņš ir izēdis trīs vai desmit ēdamkarotes piena. Izestā piena daudzums nosaka arī to, cik bieži un cik ilgi, no vienas vai abām krūtīm bērnam jāēd.

Svari var kļūt par gudru padomdevēju, ja saka mums patiesību, taču tie var kļūt arī par tirānu, ja mēs katrā ziņā gribēsim iegūt bērna svara «normāla» pieauguma shēmu. Lai dievs mūs pasargā aizstāt paniskas bailes no «slikta vēdera» pret slimīgām bailēm, novirzīties no «ideāliem rādītājiem».

Kā svērt bērnu?

Redziet, cik interesanti: ir mātes, kuras var neskaitāmas stundas veltīt gammām un etīdēm, taču papūlēties uzzināt, kā sverams bērns, viņām ir liels apgrūtinājums. Svērt pirms un pēc ēšanas? Kāda noņemšanās! Ir arī tādas mātes, kas izturas pret svāriem, šo pielūgto «mājas dakteri», ar vislielāko godbijību, kaut gan atteiksmei pret tiem vajadzētu būt uzmanīgai un lietišķai.

Lēti zīdaiņu svāri, to vispārēja izplatīšana, tā, lai tie būtu pieejami arī zemnieku mājās, — tāds, lūk, ir mūsu sabiedriskais pienākums! Kurš uzņemsies šā pienākuma izpildīšanu?

22.

Ar ko izskaidrojams tas, ka viena bērna paauzde aug ar lozungu: piens, olas, gaļa; otra turpretī saņem biežputras, augļus, saknes?

Tas izskaidrojams ar ķīmijas attīstību, ar pētījumiem vielmaiņas nozarē.

Taču šo atšķirību būtība ir dziļāka.

Jaunā diēta pauž zinātnes cieņu pret dzīvo organismu, tās uzticēšanos šā organisma brīvai izvēlei.

Dodot bērnam olbaltumu un taukus, mūsu priekšteči centās stimulēt organisma attīstību ar speciāli izraudzītu diētu, šodien mēs dodam bērnam visu — lai dzīvais organisms pats izvēlas, kas viņam ir vajadzīgs, kas ir noderī-

gāks, lai rīkojas patstāvīgi, atbilstoši savām spējām, veselības rezervēm un attīstības potenciālajai enerģijai.

No tā, ko mēs bērnam dodam, viņš uzņem tikai daļu. Tāpēc jebkura piespiešana ar varu ir ļaunums, bet pārpalikums — lieks balasts; ikviena galējība slēpj sevī briesmas.

Pat visumā rīkojoties pareizi, mēs varam pieļaut niecīgu kļūdu, taču, nemitīgi to atkārtot, vairāku mēnešu laikā izkropļosim bērna organismu vai arī aizkavēsim tā attīstību.

Kad, kā un ar ko piebarot bērnu?

Kad bērnam vairs nepietiek ar litru mātes piena, viņš pamazām, novērojot mazā organisma reakciju, jāsāk piebarot ar visu atbilstoši viņa garšai un tieksmēm.

23.

Bet kā ar miltiem?

Zinātne par cilvēka veselību ir jāšķir no tirgošanās ar veselību.

Šķidrums, kas veicina matu augšanu, zobu eliksīrs, pūderis, kas atsvaidzina ādu, milti, kas atvieglina zobu nākšanu, — tas viss lielākoties ir kauns zinātnei, šāda veida «izgudrojumi» nekad nemēdz būt tās lepnums, tos nedrīkst izvirzīt par zinātnes mērķi vai uzdevumu.

Fabrikants sola, ka viņa ražotie milti garantē normālu vēderu un svara pieaugumu, tas ir, dod to, kas nomierina māti un patīk bērnam. Taču milti neattīsta audos barības uzsūkšanas iemaņu, var «izlutināt» audus, ietinot tos tauku apvalkā, samazina pretošanās spējas, nedod imunitāti pret infekcijām, nedod vitālo spēku. Tie vienmēr, piesardzīgi, pamazītēm, brīžam liekot šaubīties, paslepu piezogoties, kārdinot mietpilsoni un iztopot viņa vājībām, diskreditē mātes krūti.

Viens otrs iebildīs: tomēr pasaulslaveni zinātnieki ir atzinuši miltus. Tiesa, taču arī zinātnieki ir tikai cilvēki — arī viņu vidū ir gan vērīgi un uzmanīgi, gan bezrūpīgi ļaudis, godavīri un viltņieki. Cik no viņiem nav tādu, kas tikuši par zinātnes ģenerāļiem nevis ar savu talantu, bet gan ar izmanīgu veiklību, kā arī izmantojot savu bagātību un augsto stāvokli. Zinātne prasa dārgas, labiekārtotas darbnīcas, laboratorijas, un tās var iegūt ne tikai ar īstiem, nozīmīgiem atklājumiem, bet arī par iztapšanas, liekulības, mahināciju un intrigu cenu.

Reiz man gadījās piedalīties sēdē, kur nekaunīgs stubenis izpostīja divdesmit gadu ilgu rūpīgu, apzināti veiktu pētījumu rezultātus. Es zinu kādu vērtīgu atklājumu, kas tika iznīcināts skaļā starptautiskā kongresā, un zinu ārstnie-

cisku preparātu, kuru propagandēja desmitiem «spīdekļu» un kurš izrādījās viltojums. Sākās tiesas izmeklēšana, taču skandāls ātri vien tika noklusināts.

Nav svarīgi, kurš ir slavinājis miltus, svarīgi ir zināt, kurš tos nav slavinājis par spīti visām fabrikantu un viņu aģentu viltībām, pūliņiem un kārdinošajiem ieteikumiem. Šie vīri prot pārliecinoši lūgt un prasmīgi glaimot, kad jāpanāk savs. Miljoniem uzņēmumu ir liela ietekme, un tas ir spēks, kuram ne katrs prot turēties pretī.

Daudz kas šajās nodaļās ir atbalss no mana šķiršanās procesa — aiziešanas no medicīnas. Es redzēju, ka gādība par bērniem ir nekonsekventa, medicīniskā palīdzība — haltūra. (Brudziņskis — kopā ar Kamiņski, kura nopelni tā arī nav tikuši pienācīgi novērtēti, — pirmais sāka runāt par pediatrijas līdztiesību citām medicīnas nozarēm un arī panāca to.) Izmantojot nabadzību un nolaisto stāvokli medicīnā, sāka nekaunīgi iedzīvoties ārzemju preparātu rūpniecība. Tagad mums jau ir bērnu punkti, bērnu siles pie fabrikām, nometnes, kūrorti, medicīniskā uzraudzība skolās, slimo kases. Mūsdienās jau var pajauties uz pārtikas preparātiem un zālēm, to uzdevums ir atbalstīt, bet nevis aizstāt higiēnu un sabiedrības gādību par bērnu.

Bērnam ir paaugstināta temperatūra.

Iesnas.

Vai tas ir ļoti bīstami? Bet kad viņš izveseļosies?

Mūsu atbilde — uz zināšanām un novērojumiem pamatotu pārdomu rezumējums.

Tātad: spēcīgs bērns uzveiks slimību dienas vai divu dienu laikā. Ja slimība ir nopietna, bet bērns vārgs, slimība var vilkties apmēram nedēļu. Tad jau redzēs, kā būs.

Vai arī, teiksim, slimība nenozīmīga, bet bērns ļoti mazs. Zīdaiņiem iekaisuma process, ko rada iesnas, no deguna gļotādas bieži pāriet uz rīkli, traheju un bronhiem. Par to jūs pārliecināties paši.

Un beidzot: no simts analogiskiem gadījumiem deviņdesmit beidzas ar drīzu izveseļošanos, septiņos gadījumos — slimība ieilgst, bet trijos — tā pāriet nopietnā, smagā formā un var beigties pat ar nāvi.

Tiesa, iespējams, ka aiz niecīgām iesnām ir slēpusies cita slimība.

Taču māte prasa noteiktu atbildi, nevis pieņēmumu.

Diagnozi var precizēt, izmeklējot izdalījumus no deguna, urīnu, asinis, mugurkaula smadzeņu šķidrumu, var izdarīt rentgena uzņēmumu, izsaukt speciālistus. Tad diagnozes un anamnēzes,

pat ārstēšanas drošības procents pieaugs. Bet vai šo plusu nepārvērtīs par nulli tas ļaunums, ko bērnam nodarīs daudzās izmeklēšanas, neskaitāmu ārstu klātbūtne, tas, ka ikviens no viņiem var aplipināt bērnu ar vēl jo briesmīgāku infekciju, kas ieslēpusies matos, apgērba krokās, elpā?

Kur viņš varēja saaukstēties?

No tā taču bija iespējams bērnu pasargāt?

Taču vai šī vieglā slimība neradīs bērnam spēju pretoties daudz nopietnākai slimībai, kura var viņam uzbrukt pēc nedēļas vai pēc mēneša, vai tā neuzlabos viņa smadzeņu termiskā centra, dziedzeru, asins sastāvdaļu aizsargmehānismu? Vai tad mums ir iespējams izolēt bērnu no gaisa, kuru viņš elpo un kura kubikcentimetros mīt tūkstošiem baktēriju?

Un vai šī jaunā sadursme starp to, ko esam gribējuši panākt, un starp to, no kā esam bijuši spiesti atteikties, nebūs vēl viens mēģinājums apbruņot māti nevis ar zināšanām, bet ar saprātu, bez kura nav iespējams izaudzināt labu bērnu?

25.

Kamēr nāve plāva dzemdētājas, par jaundzimušo domāt nebija laika. Viņam sāka pievērst uzmanību tikai tad, kad aseptika un ārsta palīdzība dzemdībās sāka garantēt mātes dzīvību.

Kamēr nāve plāva jaundzimušos, visa zinātnes uzmanība tika veltīta pudelītēm un autiņiem. Varbūt nav vairs tālu tas brīdis, kad mēs sāksim runāt ne tikai par bērna veģetatīvo, bet arī par psihisko attīstību viņa pirmajā dzīvības gadā, par bērna personību, par viņa dzīvi. Līdz šim paveikts niecīgs mazumiņš — tas pat nav vēl uzskatāms par darba aizsākumu.

Bezgalīgi daudz ir psiholoģisku uzdevumu, kā arī to uzdevumu, kas atrodas uz robežas starp jaundzimušā somatiku un psihi. Napoleonu mocījuši krampji, Bismarks bijis rahītiķis. Protams, ikviens pravietis un noziedznieks, varonis un nodevējs, iekams kļuvis par pieaugušu cilvēku, ir bijis bērns. Un, gatavojoties izpētīt domu, jūtu un dziņu iedīgļus, izzināt, kādi tie bija pirms sāka attīstīties, diferencēties, pieņemt noteiktu veidu, mums jāpievēršas viņam — jaundzimušajam.

Vienīgi neiedomājama muļķība vai paviršība liedz pamanīt to, ka jau zīdainī zināmā mērā ir iemiesota izteikti iezīmēta individualitāte, ko veido iedzimts temperaments, intelektuālās spējas, spēks, pašsajūta, dzīves iespaidi.

26.

Simts jaundzimušo. Es noliecos pār ikviena gultiņu. Viņi ir tik dažādi. Vieni nodzīvojuši pasaulē dažas nedēļas, citi — dažus mēnešus,

viņiem ir dažāds svars, viņu «līknēm» ir dažāda pagātne, ir slimi, ir tādi, kas sāk atveseļoties, ir veseli bērni un tādi, kuros tik tikko vēl turas dzīvība.

Es sastopu dažādus skatienus — blāvus, aizmiglotus, neko neizsakošus, spītīgus un slimīgi saspringtus, dzīvus, draudzīgus un izaicinošus. Un arī dažādus smaidus — laipnu, negaidītu, draudzīgu, gadās arī, ka bērns uzsmaida pēc tam, kad uzmanīgi nopētījis mani, vai atbild ar smaidu uz manu smaidu un mīļu vārdu.

Tas, kas sākumā man likās nejaušība, atkārtojas no dienas dienā. Es pierakstu, atsevišķi iedalu uzticīgos bērnus un neuzticīgos, līdzsvartos un kaprīzos, jautros un drūmos, nedrošos, iebiedētos un naidīgos.

Allaž jautrs bērns: smaida pirms un pēc barošanas, tikko pamodināts un miegains, atver aciņas, pasmailda un aizmieg. Vienmēr sadrūmušais: sasveicinās nemierīgi, satraukti, ir tuvu raudām, triju nedēļu laikā tikai kādu reizi it kā nejauši uzsmaida . . .

Apskatu bērniem rīklītes. Protests aktīvs, vētrains, dedzīgs. Cits neviļus saviebjas, nepacietīgi purina galvu un jau atkal priecīgi smaida. Vai arī aizdomu pilns jutīgums pret katru svešas rokas kustību, dusmu uzliesmojums, pirms viņš ir aptvēris notiekošo . . .

Masveida potēšana pret bakām, pa piecdesmit reizēm stundā. Tas jau ir eksperiments.

Un atkal — vieniem reakcija ir acumirkīga un noteikta, citiem — pakāpeniska un nedroša, vēl citiem — gluži vienaldzīga. Viens parāda tikai izbrīnu, otrs kļūst nemierīgs, trešais ceļ trauksmi; viens nomierinās ātri, otrs ilgi atceras un nepiedod.

Dažs labs teiks: bet zīdaiņa vecumā? Tiesa, bet tikai zināmā mērā. Bet orientācijas ātrums, atmiņas par izjusto, pārdzīvoto? Mēs taču zinām bērnus, kuri ir sāpīgi pārdzīvojuši iepazīšanos ar ķirurgu, zinām arī, ka ir bērni, kuri negrib dzert pienu, tāpēc ka viņiem ir dota baltā emulsija ar kampāru.

Bet vai tad pieauguša cilvēka psihi iespaido kaut kas cits?

27.

Viens jaundzimušais.

Tikko piedzimis, viņš jau ir saradis ar aukstu gaisu, ar raupjiem autiņiem, ar nepatīkamām skaņām, ar zīšanas pūliņiem. Ziž cītīgi, droši, apdomīgi. Jau smaida, jau lalina, apzināti kustina rokas. Aug, vēro un iepazīst apkārtni, attīstās, rāpo, staigā, runā. Kā un pa kuru laiku tas viss ir noticis?

Mierīga, netraucēta, neaptumšota attīstība.

Otrs jaundzimušais.

Paiet vesela nedēļa, kamēr viņš iemācās zīst. Vairākas nemierīgas naktis. Kādu nedēļu ir

miers, tad atkal seko vētraina diena. Attīstība gausa, zobi nāk ar grūtībām. Vispār ir gājis dažādi, tagad jau viss kārtībā, bērns ir mierīgs, jauks, priecīgs.

Varbūt viņš ir iedzimts flegmatīķis, varbūt bijusi nepietiekama rūpīga kopšana, nepietiekami izstrādāta mātes krūts, varbūt attīstība bijusi neveiksmīga?

Trešais jaundzimušais.

Vieni vienīgi pārsteigumi. Jautrs, taču viņu ātri uzbudina nepatīkami iekšēji un ārēji iespaidi, viņš cīnās izmisīgi, netaupīdams enerģiju. Kustības dzīvas, krasas pārmaiņas uzvedībā, šodiena nav līdzīga vakardienai. Kaut ko iemācās un tūlīt pat aizmirst. Attīstības līkne veido lauztu līniju — ar pacēlumiem un kritumiem. Vispatīkamākie pārsteigumi mijās ar ārēji šaušalīgiem. Tā kā nevar vis teikt: nu, beidzot . . .

Trokšņotājs, viegli aizkaitināms, kaprīzs, dienās no viņa var iznākt lielisks cilvēks.

Ceturtais jaundzimušais.

Ja saskaitītu saulainās un lietainās dienas, saulaino būtu maz. Pamatfons — neapmierinātība. Ja nav sāpju, ir nepatīkamas izjūtas, ja nekliedz, ir nemierīgs. Viss būtu labi, ja vien . . . Ne soļa bez šīs iebildes . . .

Tas ir bērns ar ievainotu dvēseli, nesaprātīgi audzināts . . .

Istabas temperatūra, piena pārpalikums 100 gramu, ūdens trūkums 100 gramu — tie ir ne tikai higiēnas, bet arī audzināšanas faktori. Jaundzimušajam, kam tik daudz nākas izpētīt un izzināt, apgūt, iemīlēt un ienīst, kam jāiemācās aizstāvēt un prasīt, ir nepieciešama laba pašsajūta neatkarīgi no iedzimtā temperamenta, no rosīgas vai gausas prāta darbības.

Mums uzspiestā neoloģisma «krūts bērns» vietā es lietoju veco vārdu «mazulis». Grieķi sacīja — *nepios*, romieši — *infans*. Ja jau poļu valodā bija nepieciešams jauns vārds, tad kāpēc gan vajadzēja pārtulkot nejēdzīgo vācisko *Saugling*? Nedrīkst nekritiski izmantot senus vārdus un tādus, kas iegājušies valodā.

28.

Redze. Gaisma un tumsa, nakts un diena. Miegš — notiek kaut kas ļoti neskaidrs, nesaņemams, nomods — notiek kaut kas skaidrāks, noteiktāks, kaut kas labs (mātes krūts) vai slikts (sāpes). Jaundzimušais skatās uz lampu. Bet patiesībā — neskatās: acu zīlītes paplašinās un atkal sašaurinās. Vēlāk, sekojot ar acīm priekšmetam, kas lēni kustas, bērns to fiksē un atkal pazaudē.

Laukumu kontūras, pirmo līniju aprīses, viss bez perspektīvas. Māte, atrazdamās metra attālumā, ir citāds plankums nekā tad, ja tā

noliekusies pār tevi. Seja profilā līdzīga mēness sirpim, skatoties no apakšas redzams tikai zods un lūpas, kad tavā priekšā notupstas uz ceļiem, tu redzi — seja ir tā pati, taču tajā ir acis, kad noliecas vēl zemāk, — atkal kaut kas cits: pārādās mati.

Bet dzirde un oža apliecina, ka viss šis mainīgais ir viens un tas pats.

Mātes krūts — gaišs mākonis, garša, smarža, svētlaime. Jaundzimušais palaiž vaļā mātes krūti un skatās, ar acīm pētī šo nezināmo, kurš pastāvīgi pārādās virs krūts un no kura plūst skaņas un vējo silta elpa. Jaundzimušais vēl nezina, ka krūts, seja, rokas veido vienu veselumu — māti.

Kāds bērnam svešs cilvēks pastiepj viņam pretī rokas. Pazīstamās kustības un attēla apmānīts, mazulis labprāt tiecas tam pretī. Un tikai tad viņš pamana, ka ir kļūdījies. Šoreiz rokas viņu attālina no pazīstamā plankuma, tu viņa kaut kam nezināmam, svešam, kas rada bailes. Ar asu kustību viņš pagriežas pret māti, skatās, brīnās vai ķeras mātei ap kaklu, meklēdams glābiņu no draudošajām briesmām.

Beidzot mātes seja, ko viņš iepazinis ar savām rociņām, nav vairs ēna. Daudz reižu viņš ir satvēris degunu, pieskāries dīvainajai acij, kas reizēm mirdz, reizēm satumst skropstu aizsegā, ir izpētījis matus. Kurš gan nav redzējis, kā viņš paver lūpas, apskata zobus, ielūkojas

mutē, uzmanīgi, nopietni, savilcis grumbiņu pierē. Protams, šajā iepazīšanas darbā viņu traucē tukša plāpāšana, skūpsti, jokošanās — tas, ko mēs saucam par bērna «uzjautrināšanu», par «rotalāšanos». Taču rotalājamies mēs, bet viņš — pēta, izzina. Vērojumu un pētījumu gaitā viņam ir radušās jau izzinātas, zināmas lietas, tādas, par kurām jāšaubās, un vēl neatminētas, dīvainas.

29.

Dzirde. Ielas trokšņi aiz loga, tālas atbalsis, pulksteņa tikšķēšana, sarunas un klauzieni, čuksti un vārdi, ar kuriem uzrunā tieši bērnu, — tas viss rada kairinājumu haosu, kas bērnam jāklasificē un jāizprot.

Te pieskaitāmas arī tās skaņas, ko rada pats jaundzimušais, — kliegšana, šļupsti, lalināšana. Kamēr mazulis sāk saprast, ka viņš pats un nevis kāds cits, neredzams, lalina un klieudz, paiet ne mazums laika. Kad zīdainis guļ un pats sev saka: ab, aba, ada, — viņš klausās, un viņam rodas sajūtas, ko iepazīst, kustinot lūpas, mēli, balseni. Nepazīstot sevi, viņš konstatē tikai šo skaņu rašanās patvaļīgumu.

Kad es uzrunāju zīdaini viņa paša valodā: aba, abb, ada, — viņš izbrīnīts raugās manī, neizprotamā radījumā, kas izdod viņam labi pazīstamas skaņas.

Ja mēs iedziļinātos jaundzimušā apziņas būtībā, tad atrastu tur daudz vairāk, nekā domājam, tikai ne to un ne tā, kā mums liekas. Nabaga bērniņš, nabaga izsalkušais mazulītis, grib nin-nin, grib ņam-ņam. Bērns lieliski visu saprot, viņš gaida, kad zīdītāja attaisīs krūšturi, apsies lakatiņu, viņš kļūst nepacietīgs, kad gaidītās sajūtas kavējas. Un tomēr visu šo garo tirādi māte ir runājusi pati sev, nevis bērnam. Viņš drīzāk būtu apzinājis un piesavinājis tās skaņas, ar kurām saimniece sauc mājputnus: cip, cip, cip!

Zidaiņa domāšana — tā ir patīkamo iespaidu gaidīšana un bailes no nepatīkamajām sajūtām. Par to, ka viņš domā ne tikai ar tēliem, bet arī ar skaņām, liecina kaut vai viņa kliegšanas izteiksmīgums: kliedziens vēsta, ka tuvojas kaut kas slikts, vai arī tas automātiski iedarbina aparātu nepatīkas izpaušanai. Pavērojiet uzmanīgi zidaini, kad viņš klausās kāda cita raudāšanā!

30.

Zidainis neatlaidīgi cenšas pakļaut ārējo pasauli: viņš kāro uzvarēt apkārtējos viņam naidīgos spēkus un likt sev kalpot labajiem gariem — sargātājiem un aizstāvjiem. Zidainim ir divi «trumpji», kurus viņš izmanto, kamēr vēl nav ieguvis trešo — brīnišķīgo gribas

ieroci — savas rokas. Tie ir brēkšana un zīšana.

Sājumā zīdains raud tāpēc, ka viņu kaut kas apgrūtina, taču ļoti drīz viņš iemācās brēkt tāpēc, lai nekas viņu neapgrūtinātu. Palicis viens, viņš raud, bet nomierinās, izdzirdējis mātes soļus, grib ēst — raud, taču pārstāj raudāt, ieraudzījis, ka jau gatavojas viņa barošanai.

Viņš izmanto zināšanas, kuras ir viņa rīcībā (cik to ir maz!), un arī līdzekļus (cik tie ir niecīgi!). Viņš kļūdās, izdarīdams nepamatotus vispārinājumus, saistot atsevišķas parādības un divus vienu otram sekojošus faktus kā cēloni un sekas (post hoc, propter hoc).

Vai interese un simpātijas, kuras viņš adresē saviem zābaciņiem, nav izskaidrojamas ar to, ka piedēvē tiem savu prasmi staigāt? Un tāpēc arī mētelītis viņam kļūst par burvju paklāju, kas aiznes viņu citā brīnumainā pasaulē — pastaigā.

Man ir tiesības izteikt šādus pieņēmumus. Ja literatūrvēsturniekam ir tiesības izdomāt, ko gribējis teikt Šekspīrs, radīdams Hamletu, tad pedagogam ir tiesības izvīrīt pat arī kļūdainus pieņēmumus, kuri citu pieņēmumu trūkumā dēļ dod viņam iespēju izdarīt zināmus praktiskus secinājumus.

Lūk, kāds piemērs.

Istabā smacīgi. Jaundzimušajam sausas lūpas, siekalas biezas un to ir maz, viņš ir kaprīzs. Piens ir ēdiens, bet, ja viņš grib dzert,

viņam jādod ūdens. Bet viņš «negrib dzert»: mētā galvu, izsit no rokām karotīti. Dzert viņš patiešām grib, tikai vēl neprot. Juzdams uz lūpām kāroto dzērienu, viņš groza galviņu, meklē krūtsgalu. Ar kreiso roku es pieturu viņam galvu un pielieku karotīti pie augšējās lūpas. Viņš nedzer, bet zīž ūdeni, zīž ar kāri, neatņemdamies. Izdzer piecas karotītes un mierīgi aizmieg. Ja, dodot bērnam padzerties no karotītes, es pāris reižu būšu neveikls, viņš aizrīsies un viņam radīsies nepatīkama sajūta. Tādā gadījumā viņš patiešām vairs negribēs dzert no karotītes.

Otrs piemērs.

Zīdāinis kļūst kaprīzs, neapmierināts, nomierinās, zīžot krūti, pārtīšanas laikā, vannā, tad, kad viņam maina gultas veļu. Šo mazuli moka izsitumu izraisīta nieze. Man saka, ka izsitumu nav. Noteikti būs. Un pēc mēnešiem diviem tie parādās.

Trešais piemērs.

Jaundzimušais zīž dūrītes, kad nejūtas labi: no dažādām nepatīkamām sajūtām, arī no nepacietīgu gaidu radītās nervozitātes viņš cenšas atbrīvoties ar viņam svētīgo un jau labi pazīstamo nodarbību — zīšanu. Viņš zīž dūrīti. Kad ir izsalcis vai grib dzert, kad pārbarots sajūt nepatīkamu garšu mutē, kad jūt sāpes, kad ir pārkarsis, kad niez āda vai smaganas. Gadās arī tā — ārsts solījis, ka zīdāinim

drīz nāks zobi, viņam patiešām ir sāpīgas, netikamas sajūtas žoklī vai smaganās, taču zobi vairāku nedēļu laikā tā arī neparādās. Varbūt zobs, vēl atrazdamies žokļa kaulā un nākdams uz āru, kairina sīkos nerva izaugumus? Piebilstu, ka telēns, kamēr tam vēl nav izauguši ragi, izjūt līdzīgas ciešanas.

Shēma ir šāda: zīšanas instinkts, zīšana, lai atbrīvotos no sāpēm; zīšana — bauda vai netikums.

31.

Atkārtoju: bērna psihiskās dzīves galvenais pamatmotīvs un saturs ir cenšanās apgūt nezināmās, neizprotamās stihijas noslēpumus, ko slēpj apkārtējā pasaule, no kuras viņam tuvojas labais un ļaunais. Vēlēdamies apgūt, viņš cenšas iepazīt, izzināt.

Atkārtoju: laba pašsajūta atvieglina viņa objektīvo pasaules izzināšanu, visas nepatīkamās sajūtas, kas rodas viņa organisma dzīlēs, pirmām kārtām sāpes, kuras aptumšo apziņas skaidrību. Lai pārliecinātos par to, uzmanīgi jāielūkojas bērņā tad, kad viņš ir vesels, kad jūtas slikti, kad ir slims.

Sajuzdams sāpes, jaundzimušais ne tikai kliez, bet arī dzird savu kliedzienu, sajūt to rīklē, samana to cauri pievērtajām skropstām neskaidrās, izplūdušās aprisēs. Tas viss rada

spēcīgu, naidīgu, briesmīgu, neizprotamu iespaidu. Viņam pamatīgi jāiegaumē šie acumirkļi, jābaidās no tiem, un, vēl nepazīstot sevi, viņš saista šos iespaidus ar nejaušiem tēliem. Te droši vien sakņojas daudzas neizskaidrojamas jaundzimušā simpātijas, antipātijas, bailes un divainības.

Jaundzimušā intelekta attīstības pētīšana ir ārkārtīgi grūta, tāpēc ka viņš kaut ko iepazīst un atkal aizmirst, un šo attīstības gaitu veido daudzi periodi ar sasniegumiem, pieklusumu un regresu. Un, iespējams, bērna mainīgajai pašsajūtai šeit ir svarīga, varbūt pat noteicoša loma.

Jaundzimušais pēta, iepazīst savas rokas, izstiepj tās, pagriež pa labi, pa kreisi, attālina no acīm, tuvina tām, izpleš pirkstus, savelk tos dūrītēs, sarunājas ar tām un gaida atbildi, ar labo roku satver kreiso un stiepj to, satver grabulīti un vēro rokas kontūras, kas ir divaini izmainījušās, ņem grabulīti te vienā, te otrā rokā, pēti to, taustīdams ar lūpām, tūlīt pat izņem no mutītes un atkal aplūko — lēnām un uzmanīgi. Nosviež grabulīti, rausta segas pogu, vērīgi meklē «pretestības» cēloni. Viņš nerotaļājas, atveriet, velns parāvis, acis, un jūs ieraudzīsiet bērna gribas piepūli — viņš taču grib saprast! Tas ir zinātnieks laboratorijā, kas iedziļinās ārkārtīgi svarīga uzdevuma risināšanā, kurš pagaidām vēl nepadodas viņa sapratnei.

Jaundzimušais savu gribu izpauž ar kliezdienu. Vēlāk viņš to darīs ar mīmikas un roku palīdzību un beidzot — ar valodu.

32.

Agrs rīts, teiksim, pulkstenis ir pieci.

Bērns ir pamodies, smaida, lalina, darbojas ar rociņām, apsēžas, ceļas kājās. Bet māte grib vēl pagulēt.

Divu vēlēšanos, divu prasību konflikts, divu egoismu sadursme — viena procesa trešais posms: māte cieš — bērns ienāk dzīvē, mātei pēc dzemdībām jāatpūšas — bērns grib ēst, māte grib gulēt — bērns vēlas būt nomodā. Šādu ģrižu būs vēl daudz, ļoti daudz. Tā ir nevis rotaļa, bet darbs, esi vīrišķīga un atzīsties pati sev savās izjūtās, un, atdodot bērnu algotas aukles rokās, atzīsties sev: «negribu», arī tad, ja ārsts būs teicis, ka tu nevari, — viņš taču vienmēr sacīs to, kas tev būs ērti un izdevīgi.

Var gadīties arī tā: māte atdod bērnam savu miegu, taču prasa par to atalgojumu — glāsta, skūpst, cieši piekļauj sev bērna silto, rožaini sārto, zīdaini maigo ķermenīti. Atceries: tas ir apšaubāms eksaltētas juteklības akts, maskēts un aizslēpts ar mātes miesīgu, nevis garīgu mīlestību. Ja bērns labprāt tevi apkāms, piekļausies tev, sasarcis no neskaitāmajiem skūpstiem,

ar priekā mirdzošām acīm, tad zini — tavs erotisms ir atradis viņā atbalsi. Tātad tas nozīmē, ka vispār nedrīkst bērnu noskūpstīt? Es nevaru to prasīt, atzīstot skūpstu, saprātīgās devās lietotu, par būtisku audzināšanās faktoru. Skūpstis nomierina sāpes, mīkstina asi izteiktu aizrādījumu, modina nožēlu, apbalvo par pūlēm, tas ir mīlestības simbols, tāpat kā krusts ir ticības simbols, un to iedarbība ir vienāda. Atkārtotju: tas ir simbols, taču tam nav «jābūt» simbolam. Taču, ja šī savādā tieksme spiest bērnu sev klāt, murcīt, glāstīt un skūpstīt viņu tev nešķiet apšaubāma, tad dari, kā zini. Es neko neaizliedzu, neko nepavēlu.

33.

Kad es skatos, kā zīdāinis atver un aizver kastīti, ieliek tajā un izņem akmentiņus, krata kastīti un klausās; kad redzu, kā gadu vecs bērns, vēl nedroši turēdamies uz kājām, stumj krēslu, cīnoties ar smagumu; kad dzirdu, kā divgadīgs mazulis, kuram saka, ka govys ir «mū-mū», papildina «Ada mū-mū» — bet Ada ir suņa vārds, — viņš likumsakarīgi kļūdās, un šīs kļūdas vajadzētu pierakstīt un publicēt; kad starp skolnieka lietām es atrodu naglas, auklas, lupatiņas, stikliņus, kas var «noderēt» visvisādiem darbiem un vajadzībām; kad bērns sacenšas ar draugiem, kurš tālāk aizlēks, kad viņš

darbojas savā stūrītī, kaut ko meistaro, organizē kopīgu rotaļu; kad viņš jautā: «Bet vai tad, kad es domāju par koku, man galvā ir mazītiņš kociņš?»; kad viņš ubagam iedod nevis divus grašus — lai saņemtu labu atzīmi —, bet visu savu bagātību — divdesmit sešus, tāpēc ka ubags ir tik vecs un nabadzīgs un drīz mirs; kad pusaudzis ar siekalām mitrina cekulu, lai tas nestāv gaisā, tāpēc ka ieradīsies māsas draudzene; kad meitene raksta man vēstulē, ka pasaule ir nelietīga un cilvēki — zvēri, nepaskaidrodama, kāpēc; kad jauneklis lepni pauž savu dumpīgo, taču īstenībā tik banālu, sen sapelējušu domu,

es garā skūpstu šos bērnus, ar maigumu jautādams viņiem: kas jūs, brīnumainais noslēpums, esat, ko jūs nesat sevī? Kā es varu jums palīdzēt? Es tiecos viņiem pretī ar visu savu būtību, tāpat kā astronoms tiecas pēc tālas zvaigznes, kas bija, ir un būs. Šajā tieksmē zinātnieka ekstāzi pieklusina pazemīga lūgšana, taču brīnumainais noslēpums neatklājas tam, kurš, meklējot brīvību, dzīves burzmā ir pazaudējis Dievu.

34.

Bērns vēl nerunā. Kad gan viņš sāks runāt? Valoda tik tiešām ir bērna attīstības rādītājs, taču ne vienīgais, ne arī pats galvenais. Bērna

pirmās frāzes nepacietīga gaidīšana pierāda to, ka bērna vecāki kā audzinātāji vēl nav nobrieduši.

Kad jaundzimušais vanniņā notrīs un sāk mētāt rokas, zaudēdams līdzsvaru, viņš saka: «Es baidos», un neparasti interesanta ir šī kustība, ko izraisījušas bailes radījumā, kuram briesmu izpratne vēl ir ļoti tāla.

Kad tu dod bērnam krūti, bet viņš to atstumj, tas nozīmē: «Es negribu.» Rau, viņš izstiepj roku pretī ieraudzītajam priekšmetam, ar to teikdams: «Dod!» Ar raudās savilktām lūpiņām, ar rokas kustību, kas pauž aizstāvēšanos, viņš saka svešiniekam: «Es tev neticu», bet reizēm it kā jautā mātei: «Vai var viņam ticēt?» Kas gan cits ir bērna uzmanīgais, vērīgais skatiens, ja ne jautājums: «Kas tas ir?» Viņš sniedzas pēc kaut kā, ar lielām pūlēm satver to, dziļi nopūšas un ar šo nopūtu it kā atviegloti izdveš: «Beidzot!» Pamēģini viņam atņemt iegūto — desmit dažādos veidos un niansēs viņš tev sacīs: «Neatdošu!» Redzi, viņš paceļ galvu, apsēžas, pieceļas, tas nozīmē: «Es strādāju.» Un smaidis viņa lūpās un acīs — tas taču nav nekas cits kā sauciens: «Ai, cik labi ir dzīvot pasaulē!»

Bērns runā ar mīmiku, tēlu un sajūtu radīto atmiņu valodā.

Kad māte gērbj bērnam mētelīti, viņš priecājas, ar visu augumiņu pavēršas pret durvīm,

kļūst nepacietīgs, steidzina māti. Viņš domā ar pastaigas izraisītajiem tēliem, ar atmiņām par tām izjūtām, kas viņā modušās pastaigas laikā. Mazulis izturas draudzīgi pret ārstu, bet, ieraudzījis viņa rokā karotīti, acumirkli apjauš viņā ienaidnieku. Viņš saprot nevis vārdos ietverto, bet mīmikas un intonācijas valodu.

— Kur tev deguntiņš?

Nesaprazdams nevienu no šiem trim vārdiem atsevišķi, bērns pēc runātāja balss, lūpu kustībām un sejas izteiksmes saprot, kādu atbildi no viņa gaida.

Nemācēdams runāt, mazulis prot iesaistīties ļoti sarežģītā sarunā.

— Neaiztiec, — saka māte.

Viņš, neņemot vērā aizliegumu, tiecas pēc kārotā priekšmeta, valdzinoši pieliec galviņu, smaida, skatās, vai māte stingrāk atkārtos savu aizliegumu vai arī, viņa smalkās koķetērijas atbrūnota, piekāpsies un vairs neiebildīs.

Vēl neizrunājis ne vārda, viņš jau melo, bezkaunīgi melo. Vēlēdamies izvairīties no nepatīkama ciemiņa, viņš dod nosacītu zīmi, traukšmes signālu, un, apsēdies uz podiņa, uzvaroši un izsmējīgi noraugās apkārtējos.

Pamēģini jokodamies mulķot viņu, gan sniedzot viņam, gan paslēpjot priekšmetu, kuru viņš grib dabūt, — mazais nesadusmosies un tikai retā gadījumā apvainosies.

Mazulis arī bez valodas palīdzības prot būt despots, neatlaidīgi panākt savu, tiranizēt.

35.

Ļoti bieži uz ārsta jautājumu, kad bērns sācis runāt vai staigāt, apmulsusi māte kautrīgi viņam aptuveni atbild:

— Agri, vēlu, normāli.

Viņai liekas, ka viņas pienākums ir atcerēties šā svarīgā notikuma noteiktu datumu, ka niecīgākās neprecizitātes dēļ viņa zaudēs cieņu ārsta acīs. Es runāju par to tādēļ, lai parādītu, cik nepopulāra lielākajā sabiedrības daļā ir tā izpratne, ka pat ar noteiktu zinātnisku pētījumu palīdzību grūti nākas noteikt aptuvenu bērna attīstības līniju, un cik plaši izplatīta ir skolnieciska cenšanās slēpt savu nezināšanu.

Kā saprast to, ka zīdāinis «am», «an» un «ama» vietā vispirms pasaka «mamma», «aba» vietā — «laba»? Kā noteikt datumu, kad vārds «mamma» bērna uztverē sāk saistīties ar mātes tēlu un nevis ar kaut ko citu?

Mazulis dīdās uz ceļiņiem, stāv, kad viņu pietur, vai arī stāv pats, atbalstīdamies pret gulīšanas malām, vienu brīdi stāv pilnīgi bez jebkādas palīdzības un atbalsta, pasper pāris solīšus istabā, pēc tam jau daudzus — ārā, viņš pārvietojas, rāpo, stumj sev pa priekšu krēslu,

nezaudēdams līdzsvaru, tik tikko sāk staigāt, pārmaiņus staigā un rāpo, līdz beidzot — droši iet kājām. Vakar staigāja, veselu nedēļu gāja kājām, un pēkšņi — vairs neprot! Apnicis, nav iedvesmas. Nokrita, izbijās un nu baidās staigāt.

Neparedzēts divu nedēļu pārtraukums.

Galviņa, bezspēcīgi nolaista uz mātes pleca, liecina nevis par smagu slimību, bet par savārgumu.

Bērns ikvienā jaunā kustībā ir līdzīgs pianistam, kam grūtas kompozīcijas sekmīgai atskaņošanai nepieciešams labs garastāvoklis, pilnīgs garīgais līdzsvars, harmonija; līdzīgi ir pat šā likuma izņēmumi. Gadās arī tā: bērns «jau ir saslimis, taču ārēji tas nav bijis redzams, gluži otrādi, varbūt pat vairāk nekā parasti viņš staigāja, rotaļājās, runāja», tālāk — seko pašapsūdzība: «Es nodomāju, ka man tikai būs licies, it kā viņš būtu slimis, un es gāju ar viņu pastaigāties», pašattaisnošanās — «laiks bija tik jauks», un seko jautājums — «kā jūs domājat, vai tas varēja būt viņam kaitīgi?».

36.

Kad bērnam jāsāk staigāt, kad runāt? Tad, kad viņš sāk staigāt un runāt. Kad jānāk zobiem? Tieši tad, kad tie nāk. Un avotiņam jāsaaug

tikai tad, kad tas saaug. Un gulēt bērnam vajag tik daudz, cik viņam nepieciešams, lai viņš būtu izgulējies.

Taču man ir zināmas šīs normas. Jebkurā populārā brošūrīnā no rokasgrāmatām pārrakstītas šīs mazās patiesības, kas noder bērniem vispār, bet tieši tavam bērnam nav piemērojamas.

Ir jaundzimušie, kam nepieciešams vairāk vai mazāk miega; ir bērni, kam zobi nāk ļoti agri (un sāk bojāties, tikko ir parādījušies), un veseliem, spēcīgiem bērniem var nākt vēlu stipri, veselīgi zobi; avotiņš veseliem bērniem var aizaugt gan 9 mēnešu, gan 14 mēnešu vecumā, maz attīstīti bērni nereti sāk agri runāt, gudriem bērniem runāšana reizēm ilgi aizkavējas.

Līnijdrošku numuri, numurētas vietas teātrī, īres maksāšanas termiņš — ko tik visu cilvēki nav izdomājuši kārtības labad! Tas viss, protams, jāievēro. Bet, ja pēc policijas paragrāfiem audzinātā galvā radīsies doma pārtaisīt pēc saviem likumiem dzīvo dabas grāmatu, tad uz tās gulsies smaga uztraukumu, vilšanās un pārsteigumu nasta.

Uzskatu par savu nopelnu, ka nekad neesmu atbildējis uz iepriekš minētajiem jautājumiem ar skaitļu rindu, kurus dēvēju par sīkajām patiesībām. Jo ne jau tas ir svarīgi, kuri zobi nāk pirmie — apakšējie vai augšējie, priekšzobi vai

ilkņi, — katrs, kam ir kalendārs un acis, pats to var noteikt, svarīgi ir saprast, kas ir dzīvais organisms un kas tam vajadzīgs, — tā, lūk, ir meklētā lielā patiesība, un tā atrodamā tikai nopietnu pētījumu procesā.

Pat godīgiem ārstiem jāprot izturēties divējādi: saprātīgajiem vecākiem viņi ir zinātnieki, kam tiesības šaubīties un izteikt pieņēmumus, veikt grūtus uzdevumus un risināt interesantas problēmas. Autoritārajiem vecākiem viņi ir bezkaislīgi mājskolotāji: no šīs vietas līdz tai, un ar nagu ievilkta atzīme ābece lappusē.

— Pa karotītei pēc katrām divām stundām.

— Oliņu, puskrūzīti piena un divus biskvītņus.

37.

Uzmanību! Vai nu mēs tagad vienosimies, vai arī šķirsimies uz visiem laikiem. Ikviens doma, kas kāro paslīdēt garām un noslēpties, ikviens savā vaļā klīstoša jūta ar gribasspēka palīdzību ir jāsauc pie kārtības un jānostāda militārā paraugierindā.

Es piesaucu Magna Charta Libertatis, es apeļēju pie bērna tiesībām. Varbūt to ir vairāk, taču es esmu atklājis trīs galvenās.

1. Bērna tiesības uz nāvi.

2. Bērna tiesības uz esošo dienu.

3. Bērna tiesības būt tam, kas viņš ir.

Vajag saprast bērnu, lai šo tiesību sadalījumā pēc iespējas mazāk kļūdotos. Kļūdām jābūt, un no tām nav jābaidās: bērns pats ar apbrīnojamu vēribu saskatīs un izlabos tās, kaut tikai mēs paši nemazinātu viņā šo vērtīgo spēju, šo vareno aizsargāšanās spēku.

Ja esam iedevuši bērnam pārāk daudz barības vai arī kaut ko viņam nepiemērotu — ieskābušu pienu, vecu olu —, viņš to izvemj. Ja esam snieguši viņam grūti uztveramu informāciju, viņš to nesaprot; ja esam devuši muļķīgu padomu, viņš nepieņem to, neklausa mūs.

Tas, ko es tagad teikšu, nav tukša frāze: tā ir visas cilvēces laime, ka mēs nevaram piespiest bērnus pakļauties mūsu audzinošām ietekmēm un didaktiskajiem uzbrukumiem, kas vērsti pret viņu veselīgo saprātu un spēcīgo cilvēcisko gribu.

Manī vēl nav izveidojusies un nostiprinājusies izpratne par to, ka pirmās neapstrīdamās bērna tiesības — tās ir tiesības izteikt savas domas, aktīvi piedalīties mūsu prātojumos un secinājumos par viņu.

Kad mēs izaugsim līdz viņa cieņai un uzticībai pret mums, kad viņš noticēs mums un pateiks, kādas tiesības viņam ir vajadzīgas, tad arī būs mazāk gan neatminētu mīklu, gan kļūdu.

Mātes karstajai, gudrajai, apvaldītajai mīlestībai uz bērnu jādod viņam tiesības agri mirt, beigt dzīves ciklu nevis pēc sešdesmit saules apgriezieniem ap zemi, bet pēc viena vai trim pavasariem. Nežēlīga prasība tiem, kas negrib vairāk par divām trim reizēm ciest radību pūles un zaudējumus.

— Dievs deva, dievs ņēma, — tā runā tautā, kur pazīst dzīvo dabu, kur zina, ka ne jau katrs grauds dod vārpu, ne katrs izšķīlies putnelis spēj dzīvot, ne katra saknīte izaudzē koku.

Ir izplatīts šāds uzskats: jo lielāka mirstība strādnieku bērnu vidū, jo spēcīgāka būs tā paudze, kas izdzīvos un izaugs. Nē, tā tas nav: sliktie apstākļi, kas nogalina vājos, dara nespēcīgākus arī stipros un veselos. Tajā pašā laikā, manuprāt, taisnīga ir cita parādība, proti: jo vairāk māti no sabiedrības nodrošinātajām aprindām šausmina doma par to, ka viņas bērns varētu nomirt, jo mazāk viņam ir iespējas kļūt kaut vai par fiziski viduvēji attīstītu un vēl jo mazāk — par garīgi patstāvīgu cilvēku. Ik reizes, redzot ar baltu eļļas krāsu izkrāsotā istabā baltu lakotu priekšmetu vidū bērnu baltā kleitiņā rotaļājamies ar baltām rotaļlietām, mani pārņem nepatīkama sajūta: šajā ķirurģiskajā palātā, kas nepavisam nav līdzīga bērnistabai, var izaudzēt tikai bālu, neizteiksmīgu dvēseli

mazasinīgā ķermenī. «Šajā baltajā salonā ar elektrisko rotālietu katrā stūrī var dabūt epilepsiju,» saka Klodins. Varbūt pamatīgāki pētījumi parādīs, ka nervu un audu pārbarošana ar gaismu ir tikpat kaitīga kā gaismas nepietiekamība drūmās pagrabtelpās.

Jēdzienu «brīvība» mēs uztveram divējādi. Vārds brīvība, liekas, apzīmē piederību: es piederu pats sev, tā tad esmu brīvs. Bet šim vārdam ir arī cita jēga, proti: tā brīvība, kad mēs rīkojamies savas gribas vadīti, kad mūsu darbošanos ir rosinājušas pašu dziņas.

Mūsu bērnistaba ar simetriski izvietotajām mēbelēm, mūsu nofrizētie pilsētas parki — tā nav vieta, kur spētu rast izpausmi brīvība, tā nav darbnīca, kur varētu atraisīties bērna aktīvā, radošā griba.

Mazuļa istabas pirmsākums ir dzemdību klīnikas palāta, bet tās iekārtojumu noteikuši zināmi bakterioloģijas priekšraksti. Vēlēdamies pasargāt bērnu no difterijas baktērijām, nepārnēsiet viņu atmosfērā, kas piesātināta ar garlaicības un gribas trūkuma smacīgo elpu. Šodien vairs nejūt žūstošo autiņu aso dvaku, toties ir parādījusies jodoforma smaka.

Ir ļoti daudz pārmaiņu. Nav vairs tikai baltās mēbeļu lakas vien, ir arī pludmales, piepilsētas ekskursijas, sports, skautu kustība. Mazliet vairāk brīvības, bet bērna dzīve joprojām tiek apslāpēta un nomākta.

Ak tu, manu nabaga zaķīt, kur tev ir bi-bi?

Bērns ar grūtībām atrod bijušo skrambiņu tik tikko redzamās pēdas, parāda vietu, kur būtu bijis zilums, ja viņš būtu stiprāk sasities, viņš sasniedz īstu meistarību visādu pumpiņu, plankumiņu un rētiņu atrašanās.

Katrs «sāp» tiek pavadīts ar atbilstošu toni, žestu un mīmiku, kas liecina par bezspēcīgu padevību un bezcerīgu samierināšanos, turpretī «pē, cik neglīts!» saistās ar pretīguma un dusmu izpausmēm. Ir jāredz, kā zīdains tur ar šokolādi notraipītās rociņas, jāredz viņa bezpalīdzīgums un pretīguma sajūta, kamēr māte ar baptista mutautiņu noslauka tās, lai uzdotu šādu jautājumu:

— Vai nebūtu labāk, ja bērns, sadauzījis pieri pret krēslu, apveltītu to ar pļauku, bet mazgāšanās brīdī, kad acīs sagājušas ziepes, splaudītos un grūstu nost auklīti?

Durvīs var ievērt pirkstu, pa logu izkāries var izkrist, ar kauliņu var aizrīties, no krēsla nogāzties, ar nazi sagriezties, ar kociņu — izdurt aci, no zemes paceltā kārbīņa aplipinās ar slimību, sērkokciņa izšķiltā liesma sadedzinās.

— Roku salauzīsi, mašīna sabrauks, suns iekodīs. Neēd plūmes, nedzer ūdeni, nestaigā basām kājām, neskraidi saulē, aizpogā mēteli,

apsien šalli! Nu, redzi, — tu neklausīji man! Paskaties — tu redzi kropli, bet tur, rau, aklo! Ak, dievs, asinis! Kas tev deva šķēres?

Sasitums rada nevis zilumu, bet pārvēršas bailēs par iespējamu meningītu, vemšana neliecina par dispepsiju, bet kļūst par šarlaka pazīmi. Visur izliktas lamatas, visur slēpjas briesmas, viss ir draudīgs un naidīgs.

Un, ja bērns noticēs un, nevienam neredzot, nenotiesās mārciņu negatāvu plūmju, un, pievilis vecāku modrību, kaut kur nomaļā kaktiņā ar drebošu sirdi neaizdedzinās sērkociņu, ja viņš, paklausīgs un pasīvs, uzticīgi paklausies prasībām izvairīties no jebkura eksperimenta, atteikties no mēģinājumiem, vienalga, kādi arī tie būtu, no pūlēm, no gribas izpausmes, tad ko viņš darīs, sajutis sevī, savās garīgās būtības dziļumos to, ka viņu kāds ievaino, dedzina, indē?

Vai jūs esat domājuši, plānojuši, kā izvest savu bērnu no zīdaiņa vecuma cauri bērņībai un ievest viņu nobriešanas periodā, kad pēkšņi kā pērkons no skaidrām debesīm meiteni pārsteigs asiņu parādīšanās, bet zēnu erekcijas šausmas un nakts traipi uz palagiem?

Jā, viņa vēl ziž krūti, bet es jau gribu jums jautāt, kā viņa dzemdēs. Tāpēc, ka domāšanai par šo jautājumu arī divdesmit gadi nav nemaz tik ilgs laiks.

Bailēs, ka tikai nāve neatņem mums mūsu bērnu, mēs nolaupām viņam dzīvi; sargādami no nāves, mēs neļaujam viņam dzīvot. Audzināti pakļāvīgi gaidīt to, kas būs, mēs nemitīgi steidzamies iztēloties brīnišķīgu nākotni. Būdami slinki, mēs nevēlamies meklēt skaistumu šodienā, lai sagatavotos cienīgi sagaidīt nākamās dienas rītu, rītdienai pašai jāiedvesmo mūs. Bet kas tad ir šī mūsu vēlme «kaut viņš jau staigātu un runātu»? Nekas cits kā gaidīšanas histērija.

Viņš staigās, sadauzīsies pret ozolkoka krēslu cietajām malām. Viņš runās, mals to pašu ikdienas rutīnu. Kāpēc gan bērna pašreizējā diena ir sliktāka, mazāk vērtīga nekā viņa rītdiena? Ja runa ir par grūtībām, tad rītdiena taču būs daudz grūtāka.

Bet, kad beidzot pienāk rītdiena, mēs atkal gaidām nākamo. Tāpēc ka pamatprincips — bērns neēd, bet ēdīs, nezina, bet vēl uzzinās, nevar, bet varēs — sagatavo viņu pastāvīgām gaidām.

Puse cilvēces ir zaudējusi tiesības eksistēt: tās dzīve ir nenopietna, centieni — naivi, jūtas — gaistošas, uzskati — smieklīgi. Patiesi, bērni atšķiras no pieaugušajiem, viņu dzīvē kaut kā pietrūkst, bet ir arī kaut kas vairāk nekā mūsējā, taču pašu galveno atšķirību no mūsu dzīves pierāda bērnu dzīves realitāte.

Ko esam darījuši, lai saprastu šo realitāti un radītu apstākļus, kuros bērns varētu attīstīties un augt?

Bailes par bērna dzīvību ir cieši saistītas ar bailēm no sakropļošanas, bailes no kroplības saistītas ar veselībai nepieciešamo tīrību, un aizliegumu dzensiksna tiek uzstiepta uz jauna rata: un nu iet vaļā — kleitas, zeķu, kaklauta, dūrainišu, zābaku, krekla tīrība un atbilstība higiēnas prasībām.

Mūs jau satrauc nevis pušums bērna pierē, bet gan ceļgalos caurās bikses un zeķes! Nevis bērna veselība un labklājība, bet mūsu pašu godkāre un kabata. Un tā jaunā aizliegumu un baušļu ķēde iedarbina mūsu personiskā izdevīguma riteni.

— Neskrien, pakritīsi zirgam zem kājām! Neskrien, sasvīdīsi! Neskrien, notraipīsi drēbes! Neskrien, man sāp galva!

(Bet principā mēs taču atļaujam bērniem skriet: tā ir vienīgā darbība, ar kuru mēs ļaujam viņiem dzīvot.)

Un visa šī pretīgā mašīna darbojas daudzus gadus, iedragājot bērna gribu, bremzējot viņa enerģiju un saskaldot spēkus.

Rītdienas vārdā mēs noniecinām to, kas viņu iepriecina, satrauc, pārsteidz, sadusmo un interesē tieši šodien. Rītdienas dēļ, kuru viņš nesa-prot, kas viņam nav vajadzīga, tiek nolaupīti viņa dzīves gadi, daudzi gadi.

— Bērni un zivis ir mēmi.

— Vēl pagūsi. Pagaidi, kamēr izaugsi liels.

— Oho! Tev jau ir garās bikses! Nu, padomā tikai — tev jau ir pulkstenis! Ļauj apskatīt sevi . . . patiešām, tev aug ūsas!

Un bērns domā:

— Es neesmu nekas. «Kaut kas» ir tikai pieaugušie. Mana niecība kļuvusi jau nedaudz vecāka. Cik gadus man vēl jāgaida? Nu, pagaidiet tikai, es izaugšu un tad . . .

Tā viņš gaida un kūtri vada dienu no dienas, gaida un smok, gaida un slēpjas, gaida un rij siekalas. Brīnumjauka bērība, vai ne?

Brīnumjauka? Nē, garlaicīga, pelēka, un, ja arī tajā atgadās lieliski brīži, tad tie ir atkaroti, bet visbiežāk — nozagti.

Ne vārda par vispārīgo apmācību, par lauku skolām, par pilsētām—dārziem, par harceru kustību. Tik nesvarīgs un bezcerīgi tāls tas likās. Grāmatu būtībā nosaka tas, ar kādām pārdzīvotību un pieredzes kategorijām operē autors, kāds bijis viņa darbības lauks, kāda bijusi viņa darbnīca, kāda augsne barojusi viņa domu. Tāpēc mēs sastopam naivus uzskatus, ko izteikušas autoritātes, turklāt aizrobežu autoritātes.

41.

Tātad vajadzētu viņam atļaut visu?

Nekādā ziņā, jo citādi laiska verga vietā mēs

izaudzinātu garlaikotu tirānu. Ar aizliegumu mēs tomēr rūdām bērna gribu, kaut gan jāatzīst — vienīgi ierobežojuma un atteikuma virzienā, attīstām viņa apķērību, liekot viņam darboties šaurā telpā, prasmi izvairīties no kontroles, modinām viņā kritisku attieksmi pret dzīvi. Un tam visam ir sava vērtība bērna sagatavošanā dzīvei, kaut arī šī sagatavošana ir vienpusīga. Atļaujot «visu», ir jāraugās, lai, iztopot kaprīzēm, līdz ar to nenotruulinātu pašu vēlēšanos. Pirmajā gadījumā mēs vājinām gribu, otrajā — sagandējam to pavisam.

Tas nenozīmē «dari, ko gribi», bet gan: es izdarišu, nopirkšu, došu tev visu, ko vēlies, tikai prasi to, ko es varu tev iedot, nopirkt, izdarīt tavā labā. Es maksāju tev par to, lai tu pats neko nedarītu, maksāju par to, lai tu būtu paklausīgs.

— Ja tu apēdīsi kotletīti, māmiņa par to tev nopirks grāmatiņu. Ja neiesi uz ielas, es tev iedošu konfekti.

Bērna prasībai «dod!», pat klusējot pastieptajai rociņai, jāatduras pret mūsu «nē», un no šiem pirmajiem «nedošu», «nedrīkst», «nav atļauts» ir atkarīgs viss milzīgais audzināšanas darbalauks.

Māte vēl negrib saskatīt savu uzdevumu, viņa labāk slinki un glēvi cenšas attālināt, atvirzīt to uz vēlāku laiku. Viņa nevēlas zināt, ka no audzināšanas nav izslēdzama nesaprātīgās, ne-

pareizās, nepieļaujamās vēlmes un saprātīgā aizlieguma traģiskā kolīzija, nav izslēdzama vēl traģiskākā divēju vēlmju, divēju tiesību sadursme kopīgā teritorijā. Bērns grib bāzt mutītē degošu sveci, bet es nevaru viņam to atļaut, viņš grib nazi — es baidos viņam to dot, viņš sniedzas ar rociņu pēc vāzes — man tās ir žēl, viņš grib, lai es spēlēju ar viņu bumbu — man gribas palasīt . . .

Mums jānosaka bērna un mūsu esības robežas. Zīdains grib satvert vāzi, māte skūpst viņa rociņu — tas neko nelīdz, sniedz viņam grabulīti — tas pats, tad viņa liek aiznest vāzi, lai bērns to neredzētu. Redzot, ka mazulis izrauj rociņu, nosviež grabuli uz grīdas, ar skatienu meklē noslēpto priekšmetu un dūsmīgi raugās uz māti, es jautāju sev: kuram no viņiem ir taisnība — mātei mānītājai vai mazulim, kas šajā brīdī viņu ienīst.

Tas, kurš nepārdomā, kā pienākas, aizliegumu un pavēļu sistēmu tad, kad to vēl ir maz, apjuks un nespēs orientēties tad, kad to būs daudz.

42.

Lauku zēns Endriks. Jau staigā. Turēdamies ar rociņu pie durvju stenderes, uzmanīgi izlien no istabas pāri sliekšnim priekšnamā. No priekšnama viņš tālāk pa diviem akmens pakāpie-

niem norāpo rāpus lejā. Istabas priekšā zēns satiek kaķi: palūkojušies viens uz otru, viņi dodas katrs uz savu pusi. Pēkšņi priekšā puķu dobe — bērns apstājas un skatās. Atrod kociņu, apsēžas un rakņājas smiltīs. Turpat blakus zemē nomesta kartupeļu miza, Endriks iebāž to mutītē, nu tā ir pilna ar smiltīm, viņš sāk viebties, splaudīties un aizsviež mizu. Atkal viņš jau ir kājās un skrien pretī sunim, tas viņu pagrūž un apgāž. Lūpiņas jau savilkta, tūlīt, tūlīt mazais sāks raudāt, nē: viņš kaut ko ir atcerējies, velk slotu. Māte iet pēc ūdens, viņš ieķeras tai brunčos un skrien jau drošāk. Pagalmā bariņš lielāku bērnu, tiem ir rateļi — bērni atgrūž, nepieņem Endriku, viņš stāv maļiņā un noskatās uz tiem. Kaujas divi gaiļi — viņš vēro tos. Bērni iesēdina viņu ratiņos, velk un apgāž. Māte sauc Endriku. Tā paiet sešpadsmit stundu garās dienas pirmā puse. Neviens viņam nesaka, ka viņš vēl ir mazs, viņš pats jūt, kas viņam nav pa spēkam. Neviens nesaka viņam, ka kaķis viņu var saskrāpēt, ka viņš vēl neprot nokāpt pa pakāpieniem. Neviens viņam neaizliedz rotaļāties ar lielākiem bērniem. «Jo lielāks Endriks auga, jo tālāk prom no mājas viņš devās savos ceļojumos.» (Vitkēvičs.)

Bērns bieži kļūdās, krīt — nu, un kas par to: uzsit punus, lepojas ar skrambām.

Nē, nē, es nepavisam negribu pārmērīgu aizbildniecību un uzraudzību aizstāt ar pilnīgu tās

trūkumu. Gribu tikai atzīmēt, ka gadu vecs bērns laukos jau dzīvo, turpretī pie mums, pil-sētā, nobriedis jauneklis vēl tikai ieiet dzīvē. Apžēlojieties, bet kad tad viņš sāks īsti dzīvot?

43.

Broneks grib atvērt durvis. Viņš stumj krēslu. Piekūst, atpūšas brīdi, bet nevienu palīgā ne-sauc. Krēsls ir smags, mazulis pavisam nomocī-jies, to stumdams. Pārmaiņus viņš velk to te aiz vienas, te aiz otras kājas. Darbs veicas lēnām, tomēr ar panākumiem. Krēsls jau ir tuvu pie durvīm, mazajam liekas, ka viņš tās aizsniegs, viņš uzrāpjas uz krēsla un stāv. Es mazliet pie-turu viņu aiz apgērba. Viņš sašūpojas, sabīstas un rāpjas zemē no krēsla. Piemumj krēslu pie pašām durvīm, bet sāņus no aizšaujamās bul-tas. Otrs neveiksmīgais mēģinājums. Ne miņas no nepacietības. Viņš strādā atkal, tikai atpū-tas brīži ir drusku garāki. Jau trešo reizi viņš rāpjas uz krēsla: paceļ vienu kāju, pieķeras ar rociņu pie krēsla, atsperas uz saliektā ceļgala, paliek karājamies, meklē līdzsvaru, atkal jauna spēku piepūle, viņš aizķeras ar roku aiz krēsla malas, noguļas uz vēdera, pauze, tad viņš svie-žas ar visu ķermenīti uz priekšu, nostājas uz ceļgaliem, izvīksta kājiņas no kleitas un pa-ceļas stāvus. Taisni žēl skatīties uz šiem lilipu-tiem milžu zemē! Galviņa vienmēr atgāzta, lai kaut ko varētu saredzēt. Logs augstu virs

galvas kā cietumā. Lai apsēstos uz krēsla, jābūt vai akrobātam. Ir nepieciešama visu muskuļu, visa prāta piepūle, lai beidzot sasniegtu durvju aizšaujamo bultu.

Durvis ir atvērtas — viņš dziļi nopūšas. Šo dziļo atvieglojuma nopūtu mēs novērojam jau pavisam maziem bērniem ik reizes pēc gribaspēka piepūles vai ilgstoša uzmanības sasprindzinājuma. Kad mēs beidzam stāstīt bērnam interesantu pasaku, viņš tieši tāpat nopūšas.

Man ļoti gribas, lai jūs to saprastu.

Šis dziļais elpas vilciens pierāda, ka līdz šim elpošana bijusi palēnināta, virspusēja, nepietiekama, bērns, aizmēģinot elpu, skatās, gaida, seko tam, ko redz un dzird, sasprindzina uzmanību līdz tam brīdim, kad sākas skābekļa trūkums, audu saindēšanās. Organisms tūlīt «izziņo» trauksmi elpošanas centros, seko dziļš elpas vilciens, kas atjauno līdzsvaru organismā.

Ja jūs protat diagnosticēt bērna prieku, viņa prieka intensitāti, tad jūs katrā ziņā būsiet ievērojuši, ka vislielāko prieku viņā rada laimes izjūta par uzveiktajām grūtībām, par sasniegtu mērķi, par atklātu noslēpumu, prieks par uzvaru, laime, ko dod patstāvība, panākumi, iegūtās zināšanas un iemaņas.

— Kur ir māmiņa? Māmiņas nav. Nu, pameklē! — Atrada! Kāpēc viņš tā smejas?

— Pagaidi tikai, māmiņa tūlīt tevi noķers. Ai, ai, nevar noķert! — Cik laimīgs viņš ir!

Kāpēc viņš grib rāpot, staigāt, raujas ārā no rokām? Parasta aina: bērns tipina sikiem solīšiem, auklīte paliek aiz viņa, viņš redz, ka tā skrien viņam pakaļ, viņš bēg no tās, zaudējis briesmu izjūtu, skrien uz priekšu, pats nezinādams, kurp, skrien brīvības ekstāzē — un, beidzot, vai nu nokrīt uz grīdas, vai arī kāds viņu saķer, viņš cenšas izrauties, spārdās ar kājām, spiedz.

Jūs teiksiet: enerģijas pārpilnība, bet tā ir fizioloģiskā puse, turpretī es meklēju — psiho-fizioloģisko.

Es jautāju: kāpēc viņš pats grib turēt glāzi, kad dzer, un nevēlas, ka māte viņam kaut ar pirkstu pieskaras, kāpēc, pat negribēdams, viņš tomēr ēd, ja viņam pašam atļauj turēt karotīti? Kāpēc viņš ar prieku nodzēs aizdegtu sērkočiņu, atnes tēvam viņa rītakurpes, vecaimātei kājsoliņu? Kas tas ir? Vai tā būtu pieaugušo atdarināšana? Nē, tas ir kaut kas daudz būtiskāks un nozīmīgāks.

— Es pats! — viņš kliedz tūkstošiem reižu, gan ar žestu, gan ar skatienu, gan ar smaidu lūgdams, dusmodamies, raudādams.

44.

— Bet vai tu proti pats atvērt durvis? — es jautāju savam pacientam, kura māte mani bija brīdinājusi, ka viņš baidoties no ārstiem.

— Pat tualetes durvis varu, — viņš ātri atbildēja.

Es iesmējos. Zēns samulsa, bet vēl vairāk samulsu es pats. Biju panācis zēna atzišanos par viņa slepeno uzvaru un pēc tam pasmējies par viņu.

Nav grūti iedomāties, ka pirms kāda laika viņš spēja jau atvērt visas durvis, vienīgi tualetes durvis nepadevās, un tāpēc tās it īpaši sāka saistīt viņa interesi. Šai ziņā mazuli var salīdzināt ar jaunu ķirurgu, kas sapņo par sarežģītu, grūtu operāciju.

Viņš nevienam nav atklājis savu nodomu, jo labi zina — viss, kas veido viņa iekšējo pasauli, neradīs nekādu atbalsi un atsaucību apkārtējos cilvēkos.

Varbūt viņš kādreiz ir norāts vai atstumts ar aizdomu un neuzticēšanās pilniem jautājumiem:

— Ko tu tur grozies, ko tu tur mūžīgi buries? Neaiztiec, sabojāsi! Tūlīt ej istabā!

Un tāpēc viņš darbojās slepus, vienatnē un beidzot — atvēra.

Vai esat ievērojuši, ka, atskatot durvju zvanam, jums bieži nākas dzirdēt bērna lūgumu:

— Es atvēršul!

Pirmkārt, tikt galā ar ārdurvju slēdzeni ir grūts uzdevums; otrkārt, cik patīkami ir apzināties, ka tur, aiz durvīm, stāv pieaugušais, kurš pats tās atvērt nespēj un gaida, kamēr viņš — jaunākais — palīdzēs.

Šādas niecīgas uzvaras ir īsti svētki bērnam, kas iztēlē redz jau tālas zemes, kas savos sapņos iedomājas sevi par Robinsonu uz neapdzīvotas salas, bet īstenībā ir laimīgs, ja viņam atļauj palūkoties pa logu.

— Vai tu pats proti uzrāpties uz krēsla?

— Vai māki lēkāt uz vienas kājas?

— Vai vari ar kreiso roku noķert bumbu?

Un bērns aizmirst, ka esmu viņam svešs. Viņš aizmirst, ka apskatīšu viņa rīklīti. Viņš aizmirst, ka izrakstīšu viņam zāles.

Esmu pamodinājis viņā to, kas stāv pāri neveiklības jūtām, bailēm, antipātijām, un viņš priecīgi atbild:

— Varu, protu.

Vai esat redzējuši, kā mazulis ilgi un pacietīgi, ar nekustīgu sejas izteiksmi, ar sakniebtām lūpiņām un saspringtu skatienu novelk un atkal uzvelk zeķītes un kurpīti? Tā nav ne rotaļa, ne atdarināšana, ne tukša laika nosišana.

Tas ir darbs.

Kādu barību jūs dodāt bērna gribai, kad viņam ir trīs gadi (pieci gadi, desmit gadu)?

45.

Es!

Kad jaundzimušais ieskrāpē sev ar nadziņu, kad zīdāinis sēdēdams cenšas iebāzt mutē kāju,

kad viņš krīt un dusmīgs meklē līdzās vainīgo, kad rausta sevi aiz matiem, viebjas aiz sāpēm, tomēr atkārtoto mēģinājumu, kad, iesitis sev pa galvu ar karoti, skatās augšup, kas tur tāds varētu būt, ko viņš neredz, bet sajūt, tas nozīmē, ka bērns vēl nepazīst pats sevi.

Kad viņš pētī savu roku kustības, kad, zīžot dūrīti, pa brīdim to uzmanīgi aplūko, kad barošanas laikā pēkšņi pārtrauc zīst un sāk salīdzināt savu kājiņu ar mātes krūti, kad rāpodams viņš apstājas un skatās lejup, meklējot to, kas ceļ viņu uz augšu citādi nekā mātes rokas, kad zīdainis salīdzina savu labo kāju zeķē ar kreiso, kurā zeķes nav, — viņš alkst iepazīt pasauli un saprast.

Kad bērns vannā pētī ūdeni, meklēdams daudzo nedzīvo lāsīšu vidū sevi, dzīvo lāsīti, — viņš sajūt lielo patiesību, kas izsakāma vienā īsā vārdā: es.

Tikai futūristiska glezna var mums atklāt, kādu bērns redz sevi: pirksti, dūrītes, kājas tikko ieskicētas, varbūt iezīmēts arī vēders, varbūt pat galva, taču tas viss drīzāk nojaušams pēc kontūrām, tāpat kā pils apvidus kartē.

Darbs vēl nav pabeigts, viņš vēl pagriežas un pieliecas, lai saskatītu, kas tur aizmugurē slēpjas, vēro un pēta sevi spogulī un fotoatēlā, pamana gan nabas bedrīti, gan savu dzi-

mumzīmīšu izcilnīšus, bet jau jāstājas pie jauna darba — atrast sevi citu cilvēku vidū. Māmiņa, tētis, pans, pane — vieni parādās bieži, citi — reti, daudz noslēpumainu figūru, kuru misija neizprotama un darbības apšaubāmas.

Tikko viņš ir konstatējis, ka māte eksistē tikai tādēļ, lai izpildītu viņa vēlēšanās, vai arī, gluži pretēji, neļauj tās piepildīt, ka tēvs nes mājās naudu, bet krustmāte cienā ar konfektiem, viņš jau pats savās domās, sirds dziļumos atklāj jaunu, vēl brīnumaināku, neredzamo pasauli.

Pēc tam vēl būs jāatrod sevi — sabiedrībā, sevi — cilvēcē, sevi — Visumā.

Rau, mati jau nosirmojuši, bet darbam ne gala, ne malas.

46.

Mans.

Kur sākotne šai domai un jūtai? Vai tā nav saaugusi ar jēdzienu «es»? Varbūt, protestējot pret roku satīšanu autiņos, zīdāinis cīnās par tām kā par sev piederošām («manām»), nevis kā par daļu no sava «es»? Atņemot viņam karotīti, ar kuru viņš dauza pa galda malu, tu atņem viņam nevis īpašumu, bet spēju, ar kuras palīdzību roka izlādē savu enerģiju, atrod pašizteikšanās jaunā veidā — ar skaņu.

Šī roka — vēl ne gluži viņa roka, drīzāk gan Aladīna paklausīgais gars — tur cepumu, līdz ar to roka kļūst par jaunu vērtīgu īpašumu, un bērns aizsargā to.

Cik lielā mērā viņam īpašuma jēdziens saistās ar spēka pieauguma jēdzienu? Mežonim loks bija ne tikai īpašums, bet arī «uzlabota» roka, ar kuru varēja trāpīt ienaidniekam no attāluma.

Bērns negrib atdot saplēstu vāzi, tāpēc ka pēta to, vingrinās, tāpēc ka šis materiāls ir instruments; tāpat kā roka, kas neizdod skaņas, kam nav ne garšas, taču kopā ar zvanu — tā skan, kopā ar smalkmaizīti — piešķir zišanai tīkamam papildu iespaidu.

Tikai pēc tam seko atdarināšana, sacensību gars, vēlēšanās izcelties. Tāpēc ka īpašums rada citos cieņu, palielina personisko nozīmību, dod varu. Bez bumbas viņš, citu neievērots, stāvētu ēnā, ar bumbu viņš neatkarīgi no savām īpašībām var ieņemt spēlē vadošo lomu; ja viņam ir zobentiņš, viņš kļūst par virsnieku, ja viņam ir ratiņi, — par kučieri; bet vienkāršs zaldāts un zirdziņš ir tas, kuram nekā nav.

Iedod, atļauj, aizdod — tas ir lūgums, kas glaimo godkārei.

Varu dot, bet varu arī nedot — atkarībā no kaprīzes, jo tas ir — mans.

Gribu dabūt — dabūju, gribu zināt — zinu, gribu varēt — varu: tie ir trīs atzarojumi, kuri izaug no viena gribas stumbra, kas sakņojas divās izjūtās — apmierinājumā un neapmierinājumā.

Zidainis cenšas iepazīt sevi, apkārtējo augu un dzīvnieku pasauli, tāpēc ka ar to ir saistīta viņa domāšana. Jautādams «Kas tas ir?» — ar vārdiem vai ar skatienu — viņš gaida nevis nosaukumu, bet vērtējumu.

— Kas tas ir?

— Pē, met prom, neaiztiec!

— Kas tas?

— Tā ir puķīte, — un smaids, un jauka sejas izteiksme un atļauja paņemt rokās.

Reizēm, pajautājis par kādu neitrālu priekšmetu un atbildē saņēmis tikai nosaukumu bez jutekliski mīmiskā raksturojuma, bērns raugās mātē un izbrīnījies, it kā vīlies atkārti nosaukumu, stiepdams vārdu, nezinādams, kā lai viņš izturas pret šādu atbildi. Viņam jāuzkrāj pieredze, lai saprastu, ka līdzās vēlamajam un nevēlamajam eksistē arī neitrālā pasaule.

— Kas tas tāds?

— Vate.

— Va-a-te? — viņš atkārti un cieši lūkojas mātes sejā, gaida zīmi, kas norādīs, ko viņam par šo priekšmetu domāt.

Ja man nāktos ceļot pa subtropu mežu iezemieša pavadībā, es, ieraudzījis augu ar man nezināmiem augļiem, tieši tāpat vaicātu viņam: kas tas ir? —, bet viņš, atminējis jautājumu, atbildētu ar kļiedzienu, grimasi vai smaidu, ka šis auglis ir indīgs, ka tas ir gards vai arī nekam nederīgs, ka to nav vērts noplūkt un likt mugursomā.

Bērna jautājums «kas tas ir?» būtībā nozīmē «kāds tas ir? kam tas der? kāds no tā labums?».

48.

Parasta, bet pamācoša aina.

Sastopas divi bērni, tik tikko nostājušies uz savām vēl nedrošajām kājēlēm. Vienam rokā bumbiņa vai medusrausis, otrs grib to viņam atņemt.

Mātei ir nepatīkami, ka viņas bērns citam mazulim kaut ko atņem, vai arī ja viņš nedod otram, negrib ar to dalīties. Viņai ir neveikli, ka bērns neprot pieklājīgi uzvesties.

Šīs ainas notikumi var attīstīties dažādi.

Viens atņem, otrs izbrīnījies skatās, pēc tam paraugās uz māti, gaidīdams no viņas šīs neizprotamās situācijas vērtējumu.

Vai arī: viens cenšas atņemt, taču, kā saka, ass cirvis drīz akmeni atrod —, otrs, kuram tiek uzbrukts, paslēpj iegūto priekšmetu, atgrūž

uzbrucēju, nogāž viņu zemē. Māte steidzas palīgā.

Vai arī: bērni ilgi vēro viens otru, bailīgi tuvojas, viens ar nedrošu kustību sniedzas pēc priekšmeta, otrs — vārgi aizstāvas. Tikai pēc ilgākas iešūpošanās uzliesmo konflikts.

Te sava loma ir abu bērnu vecumam un dzīves pieredzei. Bērns, kam ir vecāki brāļi un māsas, ne reizi vien jau ir aizstāvējis savas tiesības un savu īpašumu, vairākkārt ir uzbrucis arī pats. Taču, atmetuši nejaušo, mēs ieraugām divas atšķirīgas organizācijas, divus cilvēka tipus: aktīvo un pasīvo, vitālo, darbīgo un neuzņēmīgo.

— Viņš mums tāds labsirdīgs, visu atdos.

Vai:

— Kāds muļķītis — visu atdod citiem.

Tā nav ne labsirdība, ne muļķība.

49.

Maigums, vāja vitālā enerģija, bailes no darbības. Izvairās no pēkšņām kustībām, no reāla mēģinājuma un grūtiem uzdevumiem.

Mazāk darbodamies, iegūst mazāk praktiskas pieredzes, tātad spiests vairāk uzticēties, biežāk piekāpties.

Kas tas ir? Mazāk attīstīts intelekts? Nē, vienkārši citāds. Pasīvajam ir mazāk zilumu, viņam ir niecīga sāpīgā pieredze, toties tā varbūt

dziļāk iespiežas viņa atmiņā. Aktīvajam — vairāk nobrāzumu un kļūdu, toties viņš varbūt tās aizmirst ātrāk.

Pirmais pārdzīvo mazāk un gausāk, toties varbūt pamatīgāk.

Ar pasīvo ir ērtāk. Atstāts viens, viņš neizkrīt no ratiņiem, viņš neceļ trauksmi bez iemesla, ieraudājies ātri nomierinās, neprasa ar uzstājīgu neatlaidību, mazāk lauž, rauj, sasit.

Dod! — un viņš neprotē. Uzvelc, ņem, novelc, apēd! — viņš paklausa.

Divas ainas.

Viņš jau ir paēdis, taču šķīvī ir palikusi vēl karotīte biezputras, tātad viņam tā jāapēd: ēdiena daudzumu taču ir noteicis ārsts. Viņš negribot atver muti, ilgi un slinki košļā, lēnām, ar pūlēm norij. Bet, lūk, otrs — viņš nejūt izsalkumu un cieši sakož zobus, enerģiski purina galvu, atgūž, aizstāvas, izsplauj ēdienu.

Bet audzināšana?

Spriest par bērnu pēc diviem polāri pretējiem tipiem ir tas pats, kas, pamatojoties uz verdoša ūdens un ledus īpašībām, spriest par ūdeni. Skalā ir simts grādu, kur tajā ir vieta mūsu bērnam? Taču mātei jāzina, kas viņas bērnam ielikts jau kopš dzimšanas un kas izveidots neatlaidīgā darbā, un jāatceras, ka viss ar treniņiem, neatlaidīgām prasībām, ar varu panāktais ir pārejošs, neizturīgs, mānīgs. Bet tad, kad

paklausīgais «labais» bērns pēkšņi kļūst spītīgs un nepaklausīgs, nevajag dusmoties, ka viņš parādās tāds, kāds patiesībā arī ir.

50.

Lauku zēns, lūkodamies debesīs un vērodams zemi, tās augļus un dzīvo radību, zina cilvēka iespēju diapazonu. Zirgs var būt straujš, lēns, bailīgs, niķīgs; vista — dējīga; govys — pienīga; zeme — auglīga un neauglīga; vasara — lietaina; ziema — bez sniega; visur viņš sastop kaut ko tādu, ko var nedaudz mainīt vai ātri izlabot; — ar rūpēm, ar darbu, ar nūju, taču gadās, protams, arī tā, ka nekas nav ne maināms, ne labojams.

Pilsētniekam ir pārspīlēta izpratne par cilvēka iespējām. Kartupeļi nav labi padevušies? Nu, un kas par to? Tie taču ir, tikai par tiem dārgāk jāmaksā. Ziemā — uzvelc kažoku, lietū — apauj galošas, sausā laikā tiek laistītas ielas, lai neput. Visu var nopirkt, visu var nokārtot. Bērns saslimis — izsaucam ārstu, slikti mācās — pieņemam mājskolotāju. Bet grāmata, pateikdama priekšā, kas jādara, rada ilūziju, ka viss ir panākams.

Kā gan lai notic, ka bērnam jābūt tādām, kāds viņš patiesībā ir, ka skrupulozi — kā saka francūži — var noslēpt, bet nevis izārstēt.

Ja gribu, lai vājš bērns pieņemtos svarā, es daru to lēnām, uzmanīgi, un, lūk, veiksmē: viņš pieņēmis par veselu kilogramu! Taču pietiek ar visniecīgāko savārgumu, saaukstēšanos, nelaikā iedotu bumbieri — un pacients nokrītas svarā par divām mārciņām, kas iegūtas ar tādām pūlēm!

Vasaras nometne trūcīgo ļaužu bērniem. Saule, mežs, upe, bērnus valdzina prieks, rūpes par viņiem, gādīga labvēlība. Vakar viņš vēl bija mazs mežonēns, šodien jau pilntiesīgs rotaļas dalībnieks. Iebiedēts, nomākts un neapķērīgs, pēc divām nedēļām — drošs, dzīvs, sabiedrisks, iniciatīvas pilns. Vienā notiek pārmaiņas gandrīz vai stundas laikā, otram vajadzīgas nedēļas, bet trešajā vispār nekādas jaunas iezīmes nav vērojamas. Tas nenozīmē, ka vienā gadījumā notiek brīnums, bet otrā nenotiek, šeit vienīgi izpaužas tas, kas bērņā patiešām mitinājies un tikai gaidījis savu atklāsmes brīdi, taču tas, kā viņā nav bijis, tā arī neparādās.

Es mācu mazattīstītam bērnam skaitīt: divi pirksti, divas pogas, divi sērkociņi, divas monētas... Lūk, viņš jau skaita līdz pieci. Taču, tikko es mēģinu mainīt jautājumu secību, intonāciju, žestus, — viņš atkal nekā vairs nezina un nesaprot.

Bērns — sirds slimnieks. Lēnas kustības, gausa runa, paklausīgs, smaids vāri. Viņam

trūkst elpas, katra straujāka kustība rada klepu, ciešanas, sāpes. Tāpēc arī viņam jābūt tādām.

Mātes jūtas apgaro sievieti, kad viņa ziedo sevi, no daudz kā atsakās, pilnībā nododas šīm jūtām, un sieviete demoralizējas, kad, slēpdamās aiz šķietamas darbošanās bērna labā, pilnīgi pakļauj viņu savas godkāres, paradumu un tieksmju varai.

Mans bērns — tas ir mans īpašums, mans vergs, mans klēpja sunītis. Es pakasu viņam aiz austiņas, noglaudu pierīti, sapostu, ar lentītēm izgreznotu, vedu pastaigā, dresēju viņu, lai viņš būtu paklausīgs un piekāpīgs, bet, kad apnīkst, saku:

— Ej parotaļājies! Ej padarbojies pats! Laiks gulēt!

Histērijas ārstēšanas loģika, acīm redzot, ir šāda:

— Jūs apgalvojat, ka esat gailis? Lūdzu, esiet gailis, tikai neknābiet!

— Tu esi nesavaldīgs, ātrs, — es saku zēnam, — nu, labi, kaujies, tikai ne pārāk stipri, dusmojies, tikai reizi dienā!

Var teikt, ka šajā frāzē ietilpst visa manis lietotā audzināšanas metode.

51.

Tu redzi mazuli, kurš skrien, klaigā, rakņājas smiltīs? Viņš kādreiz kļūs ievērojams ķīmi-

ķis, izdarīs atklājumus, kas sagādās viņam slavu, lielisku stāvokli, naudu. Tā, lūk, starplaikā starp jauniešu ballītēm un pieaugušo viesībām viņš, neciešamais, pēkšņi kādā brīdī kļūst domīgs, ieslēdzas kabinetā un iznāk no turienes, kļuvis par zinātnieku. Kas gan to varēja domāt?

Bet vai tu redzi otru, kurš slinki, apātiski vēro vienaudžu rotaļu? Rau, viņš nožāvājās, piecēlās, varbūt pievienosies bērnu bariņam? Nē, atkal apsēdās. Starp citu, arī viņš kļūs par ievērojamu ķīmiķi, izdarīs atklājumus. Nu, lūk, brīnies: kas to būtu domājis? . . .

Nē, ne mazais delveris, ne miegainais sliņķis nekļūs par zinātniekiem. Viens būs vingrošanas skolotājs, otrs — pasta ierēdnis.

Pārejoša mode, kļūda, pārpratums — ievēribas vērts ir tikai izcilais, viss pārējais ir nieki. Mēs esam slimi ar nemirstības kaiti. Kurš nav izaudzis līdz piemineklim laukumā, tas sapņo kaut vai par ielu, kas nosaukta viņa vārdā, kaut vai par memoriālo plāksni. Bet, ja tu neesi spējis iemantot četru sleju garu nekrologu, tad kaut vai tiktu pieminēts tas, ka esi «aktīvi piedalījies . . . plašas sabiedrības masas sēro . . .».

Ielas, slimnīcas, patversmes agrāk tika nosauktas svēto patronu vārdos, un tam bija sava jēga, pēc tam — saimnieku vārdos, un tā bija laikmeta parādība, šodien — zinātnieku un mākslinieku vārdos, un tam būtībā jēgas nav.

Jau paceļas pieminekļi idejām, bezvārda varoņiem, tiem, kam pat kapa nav.

Bērns nav loterijas biļete, uz kuras jākrīt laimestam — portretam maģistrāta sēžu zālē vai krūšutēlam teātra foajē. Katrā bērņā ir sava dzirksts, kuru var uzšķīlt laimes un patiesības krams, un varbūt desmitajā paaudzē tā uzliesmos ģenialitātes ugunsgrēka liesmās un, darot slavenu savu dzimtu, apgaismos cilvēci ar jaunās saules gaismu.

Bērns nav augsne, kura ar iedzimtību sagatavojama un iekopjama dzīvības sējai, mēs varam veicināt tikai tā augšanu, kas viņā nevaldāmi un neatlaidīgi laužas pretī dzīvei vēl pirms viņa pirmā elpas vilciena.

Atzinība vajadzīga tikai jaunām tabakas šķirnēm un jaunām vīna markām, nevis cilvēkiem.

52.

Tātad — iedzimtības noteikts liktenis, nolemtības nežēlīgums, medicīnas un pedagogijas bankrots?

Es kādreiz tiku nosaucis bērnu par pergamentu, rakstu zīmēm izraibinātu, par apsētu zemi, taču labāk iztiksim bez salīdzinājumiem, kuri var mūs maldināt.

Ir tādi gadījumi, kuru priekšā par spīti modernās zinātnes stāvoklim mēs tomēr esam bezspēcīgi. Šodien to ir mazāk nekā vakar, taču tie pastāv.

Ir gadījumi, kad mēs esam bezspēcīgi mūsdienu dzīves apstākļos. Bet tādu kļūst arvien mazāk un mazāk.

Vienam bērnam vislabākie nodomi un visizmisīgākās pūles maz palīdz. Otram — tās dotu daudz, bet traucē apstākļi. Vienam lauki, kalni, jūra spēj maz ko dot, otram palīdzētu, taču mēs nevaram viņam to visu sagādāt.

Sastapuši bērnu, kas cieš tādēļ, ka viņam trūkst svaiga gaisa, apgērba, ka viņš nav pienācīgi aprūpēts, mēs parasti nevainojam vecākus. Kad redzam bērnu, kuru samaitā pārmērīga uzraudzīšana un aprūpēšana, pārbarošana, pārkarsēšana, bērnu, kurš dedzīgi tiek sargāts no šķietamām briesmām, mēs esam gatavi vainot māti, mums liekas, ka šo ļaunumu viegli varētu novērst, ja vien būtu vēlēšanās saprast. Nē, ir vajadzīgs daudz vairāk vīrišķības, lai nevis ar neauglīgu kritiku, bet ar darbību turētos pretī praksei, kas pieņemta un atzīta attiecīgajā šķirā, attiecīgajā sabiedrības slānī. Tur māte nevar nomazgāt bērnu un noslaucīt viņam degunu, turpretī te viņa nevar atļaut bērnam skraidīt sadriskātos zābakos, nosmulētu seju. Tur viņu asarām acīs izņem no

skolas un nodod mācīties amatā, turpretī te, izjūtot tādas pašas mokas, spiesta sūtīt skolā.

— Samaitāsies mans bērns bez skolas, — saka viena, atņemdamā grāmatu.

— Samaitās man bērnu skolā, — saka otra, pērkot kārtējo puspudu grāmatu.

53.

Vairums cilvēku uzskata iedzimtību par likteņīgu spēku, kas aizsedz visus iespējamus izņēmumus; zinātnei tā ir problēma, kas jārisina pētījumu procesā. Ir plaša literatūra, kura cenšas atbildēt tikai uz vienu jautājumu: vai vecākiem, kuri slimo ar tuberkulozi, bērns piedzimst vesels, ar tieksmi uz šo slimību vai arī inficējas ar to pēc piedzimšanas? Vai, domājot par iedzimtību, jūs esat ņēmuši vērā tādu vienkāršu apsvērumu, ka iedzimst ne tikai slimības, bet arī veselība, ka radniecība nav tas radniecīgais, kas izpaužas plusos un mīnusos, priekšrocībās un trūkumos. Veseliem vecākiem piedzimst pirmais bērns, otrais būs sifilītiķu bērns, ja vecāki ir saslimuši ar šo slimību, trešais — sifilītiķu un tuberkuloznieku bērns, ja vecāki turklāt būs iemantojuši arī tuberkulozi. Šie trīs bērni — sveši cilvēki: pirmais — iedzimtības neapgrūtinātais, otrais — ar iedzimtības nastu, trešais — tas, kurš nes divkāršu nastu.

Otrs gadījums: saslimušais tēvs (vai māte) ir izārstējies, un tā pirmais no brāļiem ir slima tēva, otrs — vesela tēva bērns.

Kāpēc bērns ir nervozs: vai tāpēc, ka viņš piedzimis nervoziem vecākiem, vai arī tāpēc, ka tādi viņu audzinājuši? Kur ir robeža starp nervozitāti un trauslu nervu sistēmu, kur ir garīgās iedzimtības robežas?

Tēvs uzdzīvotājs — vai viņš radīs dēlu izšķērdētāju vai samaitās to ar savu paraugu?

Pasaki man, kas ir tavi vecāki, un es pateikšu, kas tu esi, — ne vienmēr šie vārdi ir pareizi.

Pasaki man, kas tevi audzinājis, un es pateikšu, kas tu esi, — arī tas ne vienmēr ir pareizi.

Kāpēc veselīgiem vecākiem ir vāji pēcnācēji? Kāpēc kārtīgā ģimenē reizēm izaug palaidnīgs dēls? Kāpēc parasta, viduvēja ģimene izaudzinājusi lielisku bērnu? Bez iedzimtības faktora pētīšanas tāpat ir nepieciešams pētīt audzināšanas sfēru, un tad varbūt ne viena vien mīkla radīs savu atrisinājumu.

Par audzināšanas vidi es saucu ģimenē valdošo garu, kas neļauj atsevišķiem ģimenes locekļiem attieksmē pret to ieņemt patvaļīgu pozīciju. Šis gars necieš pretošanos, tas diktē, piespiež.

Dogmatisma vide.

Tradīcijas, autoritātes, rituāli, bezierunu pieņēmuma izpilde — tāds ir noteicošais dzīves pamatprincips. Disciplīna, kārtība, godīgums. Nopietnība, garīgais līdzsvars, nosvērtība kā sevis apvaldīšanas augstākā forma, patstāvības un neaizvainojamības pazīmes, ticība sev un savas rīcības pareizumam. Askētisms, pašsavaldīšanās, ikdienas darbs, stingra tikumiskās higiēnas ievērošana, ne mazākās novirzes no morāles normām.

Saprātīgums līdz pilnīgai pasivitātei, līdz visu to tiesību un patiesību ignorēšanai, kas nav kļuvušas tradicionālas, ko autoritātes nav padarījušas svētas un neaizskaramas, kas nav iesakņojušās, atkārtojoties no dienas dienā.

Ja šajā vidē paļāvība uz sevi nepārvēršas par stūrgalvību, vienkāršība — par primitīvismu, tad šī vide ir audzināšanai auglīga. Tā lauž bērnu, kurš savā garā tai ir svešs, bet rada lielisku cilvēku, kas atmaksā ar cieņu saviem audzinātājiem par to, ka tie ir nevis jautri rotaļājušies ar viņu, bet gan pa grūtu ceļu veduši pretī savam stingri izraudzītajam mērķim. Nelabvēlīgie dzīves apstākļi, smagā fiziskā slodze nemaina šīs vides garīgo būtību. Izpildījuma rūpīgums šeit top par smagu darbu, mierīgums — par lēnprātību; pašatteikšanās — par

dziņu nepadoties un izturēt par spīti visam; biklums un centīgums, ko arī palaikam audzina šī vide, tiek atalgots ar pārliecību par savu taisnību, ar ticību sev. Šajā gadījumā pasivitāte un konservatīvisms ir nevis vājums, bet spēks, kas pretojas svešām ietekmēm un ļaunai varai.

Par dogmu var kļūt viss — gan zeme, gan baznīca, gan tēviņa, gan tikums, gan spēks; par dogmu var kļūt zinātne, sabiedriskā un politiskā darbība, bagātība, ikviena opozīcija, ikviena fronda, arī dievs — kā varonis, kā elks, kā lelle. Vai nav vienalga! Jo ne jau svarīgākais ir tas, kam tu tici, bet gan — kā tu tici.

55.

Idejiskā vide.

Tās efekts meklējams nevis garīgajā izturībā, bet tieksmēs, enerģijā, aktivitātē. Te nestrādā, bet rada. Darbojas, nevis gaida. Šeit nav pieņēmuma, bet ir brīva griba. Nav dogmu — ir uzdevumi. Nav vienaldzības — ir sajūsma, entuziasms. Šās vides audzinātā cilvēka iekšējais regulētājs — riebums pret nekrietno un nejdzīgo, tikumiskais estētisms. Gadās, ka viņš uz brīdi spēj ienīst, bet nekad nenicinās. Viņa iecietības pamatā ir nevis cilvēka dabas nepilnīguma apzināšanās, bet cieņa pret cilvēka domu, lepns prieks par tās brīvo lidojumu, par tās spēju pacelties neaptveramā augstumā, no-

laisties visdziļākajās dzīlēs. Drosmīgs savā darbībā, viņš jūtīgi uztver svešu roku cilātu veseru klaudzienu atbalsis, ar interesi gaida rītdienu, tās pārsteigumus un brīnumus, atklājumus un maldus, jaunus spriedumus un vērtību pārvērtēšanu.

Dogmatiskā vide veicina pasīvā bērna audzināšanu, turpretī idejiskā vide ir noderīga iniciatīvas spējām apveltītu bērnu veidošanā. Te, manuprāt, slēpjas daudzu nepatīkamu pārsteigumu cēloņi: vienam tiek doti desmit akmeņi iecirsti baušļi, kaut gan viņš alkst izcirst tos pats savā dvēselē, otram liek meklēt patiesību, taču viņam piemērotāk būtu saņemt to gatavu. To, protams, var nepamanīt, ja tuvojies bērnam ar pašpārlicinātu «es iztaisīšu no tevis cilvēku», bet nevis ar jautājumu «par ko tu vari kļūt, cilvēk?».

56.

Vide, kurā valda apmierinātība ar dzīvi.

Man ir tik daudz, cik daudz man vajadzīgs: maz, ja esmu amatnieks vai ierēdnis, daudz — ja esmu zemes īpašnieks. Gribu būt tas, kas esmu, tas ir, — meistars, stacijas priekšnieks, advokāts, rakstnieks. Darbs man ir nevis kalpošana, nevis ieņemamais amats vai dzīves mērķis, bet līdzeklis, lai iegūtu labumu un sasniegtu vēlamo.

Pašapmierinātība, berūpība, laipnība, dzīvesprieks, labsirdība, atturība — tieši tik, cik tas ir nepieciešams, pašizziņa — tieši tik daudz, cik iespējams panākt bez pūlēm.

Nav konsekvences ne rīcībā, ne arī konsekvences centienos un vēlmēs.

Bērns dzīvo iekšējā labklājībā, laiskās atmiņās par aizritējušo dienu priekiem, pašapmierinātā bezrūpībā attieksmē pret šodienu, apkārtējās vienkāršības valdzināts. Taču viņš pats turklāt var veidoties pavisam citāds: no grāmatām, no sarunām, no saskarsmes ar cilvēkiem, no dzīvē gūtajiem iespaidiem viņš patstāvīgi auž savu uzskatu audumu, izvēlas pats savu dzīves ceļu.

Es gribu tam visam pievienot arī vecāku savstarpējo mīlestību. Bērns reti izjūt šīs mīlestības trūkumu, kad tās nav, bet uzņem sevī to tad, kad tā ir.

«Tētis dusmojas uz māmiņu, māmiņa nesarunājas ar tēti, māmiņa raudāja, bet viņš ņēma un aizcirta durvis» — tas, lūk, ir mākonis, kas aizsedz debess zilumu un nomāc bērna liksmo bezrūpību.

Ievadā es teicu:

— Pavēlēt kādam producēt gatavas atziņas ir tas pats, kas likt citam cilvēkam radīt tieši tavu bērnu.

Droši vien dažs labs no jums nodomāja pie sevis:

— Bet kā tad ir ar vīrieti? Viņa bērnu taču dzemdē cita?

— Nē, ne cita, bet mīlotā.

57.

Panākumu un karjerisma vide.

Arī šeit raksturīga mērķtiecība, bet tiekšanos uz mērķi nosaka nevis iekšēja nepieciešamība, bet auksts aprēķins. Šeit netiek domāts par iekšējo saturu, ir tikai šķietama tam piemērota forma, tikai mākslīgs tukšuma maskējums, prestiža vērtību drudžaina meklēšana. Lozungi, ar kuru palīdzību var nopelnīt, konvencionalitātes, kuru priekšā ir izdevīgi zēmoties. Patiesu vērtību vietā — veikla reklāma. Te dzīve ir nevis darba un atpūtas mija, bet dzīšanās pa pēdām medijumam, mūžīga noskriešanās. Alkatīgs tukšums, plēsonība un uzpūtība roku rokā ar pielīšanu, skaudību, nenovēlību un ļaunu prieku.

Šeit bērnus nemīl un neaudzina, šeit viņus dīda. Viņi dod vai nu zaudējumus, vai peļņu, tiek pirkti vai pārdoti. Galvas mājiens, smaids, rokasspiediens — viss ir aprēķināts, viss ir zināms jau iepriekš, ieskaitot pat laulības un auglību. Pelnīts tiek visādi — gan ar naudas operācijām, gan avansiem, orderiem, sakariem «zināmās aprindās».

Ja šādā vidē arī izaug vērtīgs cilvēks, tad ar laiku kļūst skaidrs, ka tā ir tikai šķietamība, smalkāka spēle, labāk pielāgota maska, un tas arī ir viss. Un tomēr gadās, ka arī šajā aprēķina trūdošajā vidē dvēseles nesaskaņās un mokās izaug «pērle mēslu kaudzē». Tas tikai apliecina to, ka līdzās vispāratzītajam likumam par vides ietekmi uz audzināšanu darbojas vēl arī otrs — antitēzes likums. Mēs redzam tā izpausmi tajos gadījumos, kad skopulis izaudzina izšķērdētāju, bezdievis — ticīgo, glēvulis — varoni, un to vairs nav iespējams izskaidrot ar iedzimtību.

58.

Antitēzes likums pamatots iekšējā spēkā, kas pretstata sevi ietekmēm, kuras nāk no dažādiem avotiem un izmanto dažādus līdzekļus. Tas ir pretestības, paš aizsargāšanās mehānisms, kaut kas līdzīgs garīgās organizācijas aizstāvēšanās instinktam, jutīgs mehānisms, kas ieslēdzas automātiski.

Moralizēšana audzināšanā ir jau pietiekami diskreditēta, toties parauga un vides ietekme līdz pat šim laikam bauda pilnīgu uzticību. Kāpēc gan tie tik bieži pieviļ?

Es jautāju, kāpēc bērns, izdzirdējis lamuvārdus, grib tos atkārtot par spīti aizliegumam,

bet, paklausijis, kad viņam piedraud, tomēr patur tos atmiņā.

No kurienes rodas šīs šķietami ļaunās gribas izpausme, kad bērns spītējas, kaut arī būtu varējis viegli piekāpties?

— Uzvelc mēteli!

Nē, viņš grib iet bez mēteļa.

— Uzvelc sārto kleitiņu!

Bet viņai kā par spīti gribas zilo!

Ja bērnam stingri neuzstāj, viņš, iespējams, paklausīs, taču, ja viņam pagēr, cenšas viņu pierunāt, piedraud viņam, viņš katrā ziņā ietiepsies un paklausies, tikai piespiests to darīt.

Kāpēc (it īpaši nobriešanas periodā) mūsu ierastajam «jā» pretojas viņa «nē»? Vai tas neliecina par iekšēju pretestību kārdinājumiem, kuri laužas no iekšpuses, bet var nākt arī no ārpuses? «Likteņa ironija liek tikumīgajam alkt pēc grēka, bet noziedzniekam — sapņot par skaidrību.» (Mirbo.)

Vajāta ticība iegūst visdedzīgākos piekritējus. Tie, kas cenšas iemidzināt tautas pašapziņu, visspēcīgāk to modina. Varbūt es te jauca kopā dažādu nozaru faktus, taču pietiek ar to, ka personiski man hipotēze par antitēzes likumu izskaidro daudzas paradoksālas reakcijas pret audzināšanas piešiem un attur audzinātāju no pārāk biežas un spēcīgas piespiedu ietekmēšanas pat ļoti vēlamā virzienā.

Gimenes gars? Piekrītu. Bet kur tad ir laikmeta gars? Tas apstājies pie samīdītās brīvības robežas; mēs bailīgi esam to slēpuši no bērna, Bžozovska «Jaunās Polijas legenda» nav paglābusi mani no uzskatu šaurības.

59.

Kas ir bērns?

Kas viņš ir, kaut vai fiziski? Augošs organisms. Pilnīgi pareizi. Bet svara un garuma pieaugums ir tikai viena parādība blakus daudzām citām. Zinātnei jau ir pazīstamas dažas šīs augsmes īpatnības: tā ir nevienmērīga; strauja tempa periodi mainās ar gausiem. Bez tam mēs zinām, ka bērns ne tikai aug, mainās arī viņa proporcijas.

Tomēr plašām masām arī tas nav zināms. Cik bieži māte izsauc ārstu un sūdzas viņam, ka bērns kļuvis kalsnāks, ķermenītis novājējis, sejiņa un galviņa kļuvusi it kā mazāka. Viņa nezina, ka, ieejot agrās bērnības periodā, bērnam izzūd tauku uzkrājumi, ka līdz ar krūšu kurvja attīstību galva it kā iegrimst plecos, kuri kļūst plataki, ka viņa ķermeņa daļas un orgāni neattīstās vienādi, ka smadzeņu, sirds, kuņģa, galvaskausa, acu, ekstremitāšu kaulu attīstība norit atšķirīgi, un, ja tas tā nebūtu, tad pieaudzis cilvēks izskatītos pēc briesmoņa ar milzīgu galvu uz īsa, resna ķermeņa un nevarētu pār-

vietoties uz divām taukos ieaugušām stampiņu kājām. Proporciju izmaiņas vienmēr notiek līdztekus organisma augšanai.

Vairākiem desmitiem tūkstošu mērījumu atbilst tikai daži visai aptuveni augšanas vidējie rādītāji, mēs nesaprotam attīstības paātrināšanās, palēnināšanās un deviācijas nozīmi. Tāpēc ka, zinādami šo un to par augšanas anatomiju, mēs neko nezinām par tās fizioloģiju, jo esam nopietni pētījuši vienīgi slimu bērnu un tikai pavisam nesen esam sākuši pamazām ielūkoties arī veselā bērņā. Tāpēc ka mūsu laboratorija izsenis ir bijusi slimnīca, nevis audzināšanas iestāde.

60.

Bērns kļuvis citāds. Ar bērnu kaut kas ir noticis. Māte ne vienmēr var pateikt, kāda būtībā ir šī pārmaiņa, toties viņai jau ir gatava atbilde uz jautājumu, kāds varētu būt pārmaiņas cēlonis.

— Bērns ir mainījies pēc tam, kad viņam parādījušies zobi, pēc potēšanas pret bakām, pēc atņemšanas no krūts, pēc izkrišanas no gultiņas.

Bija jau sācis staigāt — un pēkšņi vairs nestaigā, prasījās jau uz podiņa — un atkal slāpina biksītēs, «neko» neēd, guļ nemierīgi, maz

(vai arī pārāk daudz); kļuvis kaprīzs, ļoti kustīgs (vai arī pavisam lēnīgs, gauss), novājējis.

Cits periods.

Pēc tam kad bērns sācis iet skolā, pēc atgriešanās no laukiem, pēc masalām, pēc peldēšanās par spīti aizliegumam, pēc sabīšanās no ugunsgrēka. Mainās ne tikai miegs un ēstgriba, mainās arī raksturs: agrāk bija paklausīgs — tagad patvaļīgs, agrāk dzīvs, straujš — tagad gauss un slinks. Bāls, neglīta stāja. Piedevām vēl kaut kādi riebīgi izlēcieni. Kas par vainu? Slikti draugi, pārpūlējies mācoties, saslimis?

Divus gadus ilgais darbs bāreņu namā, drīzāk gan bērnu uzraudzīšana nekā viņu pētīšana, deva man atziņu, ka visu, kas pazīstams ar nosaukumu «pārejas perioda nelīdzsvarotība», ne tik krasi izteiktā formā bērns savā dzīvē pārdzīvo vairāk reižu. Tie ir tādi paši «kritiski» attīstības momenti, tikai mazāk pamanāmi, un tāpēc zinātne tos pagaidām pienācīgi nenovērtē.

Tiekdamies pēc vienota atzinuma par bērna organisma stāvokļiem, dažs labs cenšas visu izskaidrot ar nogurumu. Ar to viņi izskaidro bērna paaugstinātu prasību pēc miega, vāju imunitāti pret slimībām, orgānu paaugstinātu jutīgumu, nenoturīgu psihisko panesību. Šis visumā pareizais viedoklis nav piemērojams visiem bērna attīstības posmiem. Bērns pārmaiņus

mēdz būt gan spēcīgs, kustīgs, jautrs, gan vārgs, noguris un drūms. Kad viņš saslimst kritiskajā periodā, mēs parasti domājam, ka slimība viņā sakņojusies jau agrāk; manuprāt, slimība ir perinājusies zināmu laiku novājinātā organisma daļā, vai arī tā ieslēpusies un gaidījusi uzbrukumam labvēlīgus apstākļus vai, nejauši iemaldījusies no ārpuses un nesastapusi pretestību, sāk saimniekot organismā.

Ja turpmāk mēs pārtrauksim mākslīgi iedalīt dzīves ciklus, izsakot tos ar jēdzieniem: zīdāinis, bērns, jauneklis, pieaugušais, sirmgalvis, tad pamats, kas nosaka iedalījumu ciklos, izrādīsies nevis augšana un ārējā attīstība, bet gan tie mums nezināmie dziļie pārveidojumi organismā kā vienotā veselumā no šūpuļa līdz kapam, divu paaudžu laikā, par kurām runāja Šarko savā referātā par artrīta evolūciju.

61.

Laikposmā starp bērna pirmo un otro dzīves gadu vecāki visbiežāk maina mājas ārstu. Arī man ir gadījies šajā periodā iegūt jaunas klientes — mātes, kas sūdzējušās par manu priekšgājēju, kurš it kā neprasmīgi ārstējis viņu bērnu, un otrādi — mātes ir atteikušās no manas palīdzības, vainojot mani par to, ka viens vai otrs nevēlams simptoms ir parādījies manas

nevērības dēļ. Taisnība ir kā vienām, tā otrām tai ziņā, ka ārsts atzinis bērnu par pilnīgi veselu, un tad pēkšņi parādās neparedzēta, nepamanīta infekcija.

Taču vajag tikai pārļaut šo kritisko momentu — un bērns, kuram nepiemīt nelabvēlīgas iedzimtās īpašības, ātri atgūst gandrīz jau zaudēto līdzsvaru, bet bērnam ar sliktu iedzimtību vērojama stāvokļa uzlabošanās, un atkal mierīgi turpinās jaunās dzīvības attīstība.

Ja pirmajā un otrajā gadījumā tiek veikti noteikti pasākumi, tad uzlabošanos parasti piedēvē tieši tiem. Šodien ir zināms, ka atveseļošanās pēc plaušu karsoņa vai tīfa sākas pēc slimības cikla beigšanās, turpretī šajā gadījumā neizpratne pastāvēs līdz tam laikam, kamēr nenoteiksim bērna attīstības posmu secību, neiezīmēsim dažāda tipa bērnu individuālos attīstības profilus.

Bērna attīstības līknei ir savi pavasari un rudenī, saspringta darba periodi un atpūtas posmi spēku atjaunošanai, periodi, kad steidzīgi tiek pabeigts aizsāktais darbs vai arī kad notiek rezervju uzkrāšana turpmākajai attīstībai. Septiņu mēnešu vecumā auglis jau ir dzīvotspējīgs, taču vēl divus garus mēnešus (gandrīz grūtniecības ceturto daļu) viņš nobriest mātes miesās.

Zīdāinis, gada laikā trīskāršojis sākotnējo svaru, ir pelnījis atpūtu. Straujās psihiskās attīstības ceļš, ko zīdāinis veicis, dod viņam tie-

sības aizmirst kaut ko no tā, ko viņš jau ir pratis un ko mēs priekšlaikus esam uzskatījuši par stabilu iemaņu.

62.

Bērns negrib ēst.

Neliels aritmētisks uzdevums.

Bērna piedzimšanas svars bija nedaudz vairāk par 8 mārciņām, pēc gada, trīskāršojis svaru, viņš sver 25 mārciņas. Ja svars pieaugtu tādā pašā tempā, tad otrā dzīves gada beigās viņš svērtu $25 \text{ mārciņas} \times 3 = 75 \text{ mārciņas}$.

Trešā dzīves gada beigās: $75 \text{ mārciņas} \times 3 = 225 \text{ mārciņas}$.

Ceturtā dzīves gada beigās: $225 \text{ mārciņas} \times 3 = 675 \text{ mārciņas}$.

Piektā dzīves gada beigās: $675 \text{ mārciņas} \times 3 = 2025 \text{ mārciņas}$.

Šis piecus gadus vecais briesmonis, kura svars ir 2000 mārciņu, patērēdams, tāpat kā jaundzimušie, $1/6 - 1/7$ daļu sava svara dienā, apēstu ik dienas 300 mārciņu produktu. Augšanas mehānisms nosaka, vai bērns ēd maz vai ļoti maz, daudz vai ļoti daudz.

Svara likni raksturo krasi vai arī pakāpeniski pacēlumi, reizēm mēneša laikā nav nekādu izmaiņu. Šī likne ir nepielūdzama savā konsek-

vencē: ja bērns jūtas savārdzis, viņš dažu dienu laikā zaudē svaru, bet nākamajās dienās tikpat daudz pieņemas svarā, pakļaudamies iekšējai pavēlei, kura saka: «Tik daudz, un ne vairāk!» Ja bērnu, kas audzis trūcīgā ģimenē un nav bijis pietiekami paēdis, sāk barot normāli, viņš iegūst vajadzīgo svaru nedēļas laikā. Ja bērnu sver katru nedēļu, viņš pēc kāda laika sāk sajust, vai ir pieņēmis vai arī nokrities svarā.

— Pagājušo nedēļu esmu zaudējis trīssimt gramu, tātad tagad pieņemšos svarā par 500 gramiem. Šodien svēršu mazāk, jo neesmu ēdis vakariņas. Nu, droši vien kādi simts grami būs nākuši klāt. Paldies dievam, atkal esmu pieņēmis par 500 gramiem!

Bērns grib izpatikt vecākiem, tāpēc ka viņam ir nepatīkami mocīt māmiņu, tāpēc ka vecāku gribas, viņu vēlmju apmierināšana sola bērnam dažnedažādus labumus. Tātad, ja viņš neapēd kotleti, neizdzer pienu, tad tikai tāpēc, ka nevar. Ja viņu piespiedīs ēst, tad laiku pa laikam atkārtoti grēmošanas traucējumi un diēta regulēs normālu svara pieaugumu.

Princips: bērnam jāēd tik daudz, cik viņš apēd, ne mazāk un ne vairāk. Pat organizējot slima bērna pastiprinātu barošanu, diēta sastādāma tikai ar viņa līdzdalību un ārstēšanā jāievēro viņa vēlēšanās.

Piespiest bērņus gulēt, kad viņiem negribas, ir noziegums. Tabula, kurā norādīts, cik stundu miega bērnam vajadzīgs, ir absurda. Ikviens, kam ir pulkstenis, viegli var noteikt konkrēta bērņa miegam nepieciešamo stundu skaitu, proti: tik, cik viņš guļ bez pamošanās, lai atmodies justos izgulējies. Uzsveru: izgulējies, nevis možs. Ir tādi periodi, kad bērņs izjūt lielāku prasību pēc miega, bet ir arī tādi, kad viņam gluži vienkārši gribas atlaisties gultnā, atpūsties, nevis gulēt miegā.

Noguruma periods: vakarā viņš nelabprāt liekas gultā, tāpēc ka viņam negribas gulēt, no rīta nelabprāt lien ārā no gultas, jo viņam negribas celties. Vakarā viņš izliekas, ka negrib gulēt, tāpēc ka viņam neatļauj gultā izgriezt bildītes, spēlēties ar klucīšiem vai lelli, nodzēs gaismu un aizliedz sarunāties. No rīta bērņs izliekas aizmidzis, jo citādi viņam tūlīt liek kāpt ārā no gultas un mazgāties ar aukstu ūdeni. Kā viņš priecājas par klepu, par temperatūru, kas ļauj palikt gultnā arī neizmigušam.

Mierīgas līdzsvarotības periods: bērņs aizmieģ ātri, bet atmosfata vēl pirms rītausmas, pilns enerģijas, vēlēšanās kustēties un tūlīt pat sagudrō kaut ko interesantu. Ne apmākusies debess, ne aukstā istaba nebaida viņu: basām

kājelēm, vienā kreklīnā, viņš sildās, lēkādams pa galdu un krēsliem. Ko lai dara? Likt viņu vēlāk gulēt? Varbūt — ak, šausmas! — pat vienpadsmitos? Atļaut viņam rotaļāties gultiņā? Es jautāju jums: kāpēc saruna ar bērnu pirms gulētiešanas aizdzen viņam miegu, bet uzbudinājums, ko rada viņa piespiedu nepaklausība, — neatgaidā miegu?

Principu agri likt bērnu gulēt un agri viņu modināt (nav svarīgi, vai tas ir pareizs vai ne) vecāki savu ērtību labad pārveidojuši: jo vairāk bērns gul, jo veselīgāk. Nejauko garlaicību, kas valdījusi dienā, papildina vakara stundu kaitinošā, uztraucošā garlaicība tuvojošās gulētiešanas gaidās. Grūti iedomāties vēl despotiskāku pavēli, kura jau robežojas ar spīdzināšanu, kā:

— Guli!

Cilvēki, kas vēlu iet gulēt, slimo tāpēc, ka naktis pavada dzerot un nododoties izvirtībai, bet gul maz, jo viņiem ir agri jāceļas un jāiet uz darbu. Neirastēniķis, kādu dienu piecēlies rīta agrumā, jūtas labi tikai pašiedvesmas rezultātā.

Tas, ka bērns, agri aizejot gulēt, mazāk laika pavada mākslīgajā apgaismojumā, nebūt nav tik nozīmīgs ieguvums pilsētas apstākļos, kur viņš nevar līdz ar pirmo rīta gaismu izskriet laukā, bet gul istabā aiz nolaistiem aizkariem, laisks,

neapmierināts, kaprīzs — un tā jau ir slikta zīme visai nākamajai dienai...

Šo, tāpat kā visas citas grāmatā skartās problēmas, es šeit nevaru izvērst. Par šo tēmu būtu nepieciešams uzrakstīt īpašu grāmatu. Mans mērķis — vienīgi piesaistīt uzmanību...

64.

Kas ir bērns kā garīgi organizēta būtne, ar ko tā atšķiras no mūsējās? Kādas ir viņa īpašības, prasības, kādas nepamanītas iespējas slēpjas viņā? Kas ir šī puse cilvēces, kas dzīvo kopā ar mums un līdzās mums traģiskā sašķeltībā? Mēs uzkraujam tai rītdienas cilvēka pienākumu nastu, nedodot nevienu no šodienas cilvēka tiesībām.

Ja mēs sadalītu cilvēci pieaugušajos un bērnos, bet dzīvi — bērības un brieduma gados, tad izrādītos, ka bērni un bērība ir ļoti liela cilvēces un dzīves daļa. Tikai, aizņemti ar savām rūpēm, ar savu cīņu mēs to neesam pamanījuši, tāpat kā senāk nepamanījām sievieti, zemnieku, paverdzinātās ciltis un tautas. Mēs esam iekārtojušies tā, lai bērni mūs pēc iespējas mazāk traucētu, lai viņi jo mazāk saprastu, kas mēs patiesībā esam un ar ko īsti nodarbojamies.

Kādā no Parīzes bērnu namiem es redzēju dubultas kāpņu margas: augstākas — pieaugušajiem, zemākas — bērniem. Bez tam izgudrotājs ģēnijs visā pilnībā ir izteicis sevi skolas sola radišanā. Tā visa vēl ir par maz, ļoti maz. Paskatieties — nožēlojami bērnu rotaļu laukumiņi, krūzīte ar izrobotām malām, piesieta pie akas ar sarūsējušu ķēdi, — un tas redzams Eiropas valstu bagātāko galvaspilsētu parkos!

Kur ir nami un dārzi, darbnīcas un mēģinājumu lauciņi, kur darba un izziņas rīki bērniem — nākotnes cilvēkiem? Vēl viens logs, vēl viens gaitenītis, kas atdala klasi no atējas, — tas ir viss, ko devusi arhitektūra; vēl viens papjēmašē zirgs un skārda zobentiņš — viss, ko devusi rūpniecība; banālas bildītes pie sienām un nedaudz izšuvumu; pasaka — bet ne jau mēs to esam izdomājuši.

Mūsu acu priekšā mīļākā ir kļuvusi par cilvēku. Gadusimtiem ilgi sieviete tēloja šo viņai ar varu uzspiesto lomu, veidoja tēlu, ko savā egoismā un stūrgalvībā bija radījis vīrietis, kas nevēlējās viņā redzēt darba cilvēku, tāpat kā mēs šodien neredzam darba cilvēku bērnā.

Bērns vēl nav sācis sevi aizstāvēt, viņš vēl mums ir paklausīgs.

Bērns — tās ir talantīga aktiera simt maskas, simt lomas. Citāds viņš ir ar māti, citāds — ar tēvu, vecmāti, vecotēvu, citādi izturas pret bargu un labsirdīgu skolotāju, citādi virtuvē

un vienaudžu vidū, viņa uzvedība nav vienāda turīgu un nabaga ļaužu sabiedrībā, ikdienas un svētku tērpā. Naivs un viltīgs, paklausīgs un uzpūtīgs, labsirdīgs un atriebīgs, labi audzināts un palaidnīgs, viņš tik labi prot slēpties līdz zināmam laikam, tā noslēgties sevī, ka veiksmīgi apmāna mūs un veikli izmanto mūsu maldīšanos savu mērķu labā.

Instinktu jomā viņam trūkst vēl tikai viena, nē, arī tas ir, — tikai vēl neskaidri, kā miglā tītās erotiskās priekšnojausmas.

Jūtu sfērā viņš mūs pārspēj, tāpēc ka vēl nepazīst jūtu bremsēšanu.

Intelektā viņš ir vismaz vienā līmenī ar mums.

Viņam ir viss. Trūkst tikai pieredzes.

Tāpēc pieaugušais tik bieži ir bērns, bet bērns — pieaudzis cilvēks.

Atšķirība ir tikai tā, ka viņš nenopelna sev maizi, un tāpēc, būdams mūsu apgādībā, ir spiests pakļauties mūsu prasībām.

Bērnu nami nu jau ir mazāk līdzīgi kazarām un klosteriem; tie ir gandrīz slimnīcas. Šeit ir higiēna, bet nav smaids, pārsteigumu, draiskulību. Te valda nopietnība, ja ne bardzība, tikai citādi, ne tā kā agrāk. Arī arhitektūra vēl nav bērnu pamanījusi — trūkst «bērnu stila». Pieaugušajiem piemērota ēkas fasāde, pieaugušo proporcijas, vecīgs detaļu vēsums. Francūži mēdz teikt, ka Napoleons klosteru

audzināšanas iestāžu zvanu ir apmainījis pret bungām, — tas ir tiesa; gribu piebilst, ka mūsdienu audzināšanas garu nomāc fabrikas svilpe.

65.

Bērns ir nepieredzējis.

Minēšu piemēru un mēģināšu paskaidrot.

— Es pateikšu māmiņai pie auss.

Un, apķēries mātei ap kaklu, noslēpumainā balstiņā saka:

— Māmulīt, paprasi dakterim, vai es drīkstu apēst smalkmaizīti (konfekti, kompotu)!

To sacīdams, viņš bieži vien skatās uz ārstu, koķeti uzsmaidīdams viņam, lai viņu «uzpirktu», lai izdabūtu atļauju.

Lielākie bērni runā mātei pie auss čukstus, mazie — skaļā balsī...

Kādā jaukā dienā ģimenes locekļi un tuvieki atzīst bērnu par pietiekami pieaugušu, lai sāktu viņu pamācīt:

— Ir tādas vēlēšanās, kuras nedrīkst izteikt skaļi. Tās ir divējādas: pirmās, tās, kas vispār nav pieļaujamas; ja tādas ir radušās, tad par to jākaunas; otras ir pieļaujamas, bet runāt par tām drīkst tikai savējo vidū.

Nav pieklājīgi plīties virsū pieaugušajiem, nav glīti, kad apēsta konfekte, prasīt vēl otru. Reizēm vispār nav pieklājīgi lūgt konfekti: jāpagaida, kamēr piedāvās.

Ir neglīti pieslapināt biksītes un neglīti ir teikt «gribu pa mazām darīšanām» — visi smiesies. Lai citi nesmietos, ir jāpasaka mātei klusu pie auss.

Reizēm nav pieklājīgi skaļi uzdot jautājumus.

— Kāpēc tam tēvocim nav matu?

Tēvocis smējās un arī visi pārējie. Protams, tā var jautāt, tikai čukstus.

Bērns sākumā nesaprot, ka klusītiņām pie auss jārunā tāpēc, lai to dzirdētu tikai viens cilvēks, un tādēļ viņš pasaka savu sakāmo pie auss, bet skaļi.

— Gribu čurāt, gribu kūku.

Pat tad, ja bērns runā klusu, viņš tik un tā nesaprot: kāpēc viņam jāslēpj tas, ko klātesošie tāpat uzzinās no viņa mātes.

Svešiem cilvēkiem neko nedrīkst lūgt, bet kāpēc tad dakterim var skaļi prasīt?

— Kāpēc tam sunim tik garas ausis? — bērns jautā klusā čukstus balstiņā.

Atkal smieklī. Izrādās, ka to var jautāt skaļi, jo suns neapvainosies. Bet, lūk, skaļā balsī jautāt, kāpēc šai meitenei tik neglīta kleita, nav labi. Bet viņas kleita taču arī neapvainosies!

Kā izskaidrot bērnam, cik daudz tajā visā ir pieaugušo mietpilsoniskas divkosības un neīstuma? Kā vēlāk viņam lai izskaidro to, ka čukstēties vispār nav pieklājīgi?

Bērns ir nepieredzējis.

Viņš raugās tevī ar interesi, kāri klausās tavus vārdus, tic tiem.

— Tas ir ābols, tā ir tante, tā ir puķīte, go-
tiņa, — un viņš tic.

— Tas ir skaists, gards, labs, — un bērns tic.

— Tas ir neglīts, neaiztiec, nedrīkst, — arī
tic.

— Ļauj es noskūpstīšu tevi, paklausies, saki
paldies! — viņš tic.

Bērns ir sasities: ļauj — māmiņa noskūpstīs,
nu, lūk, nesāp vairs.

Viņš pasmaida caur asarām: māmiņa noskūp-
stīja — nesāp vairs.

Sasities viņš pats skrien pēc savām «zā-
lēm» — pēc māmiņas skūpstā.

Viņš tic.

— Vai tu mīli mani?

— Mīlu.

— Māmiņa guļ, māmiņai sāp galviņa, neva-
jag viņu modināt.

Un viņš klusītiņām, uz pirkstgaliem pienāk
pie mātes, uzmanīgi pavelk aiz piedurknes un
čukstus jautā. Viņš nemodina māmiņu, viņš
tikai jautā, bet pēc tam saka: «Guli, māmiņ,
tev galviņa sāp.»

— Tur, debesīs, mīt dieviņš. Dieviņš dusmo-
jas uz nepaklausīgajiem bērniem, bet paklau-

sīgajiem dod kūkas un smalkmaizītes. Kur ir dieviņš?

— Tur, debesīs, augstu, augstu.

Pa ielu iet savāds cilvēks, balts no galvas līdz kājām. Kas tas tāds?

Tas ir maiznieks, viņš cep kūkas un smalkmaizītes.

Tātad viņš ir dieviņš?

Vectētiņš nomira, viņu apraka zemē.

— Apraka zemē? — es brīnos. — Bet kā tad viņš var ēst?

— Viņu izrok, — atbild bērns, — ar lāpstu izrok.

Gotiņa dod pieniņu.

— Gotiņa? — es neticīgi jautāju. — Bet kur viņa ņem pieniņu?

— No akas, — bērns atbild.

Bērns tic, tāpēc ka ik reizes, kad kaut ko mēģina izdomāt pats, viņš kļūdās. Viņš ir spiests ticēt.

67.

Bērns ir nepieredzējis.

Viņš nomet zemē glāzi. Ir noticis kaut kas ļoti divains: glāzes vairs nav, bet tās vietā radušies gluži citi priekšmeti. Viņš noliecas, paņem rociņā lauskas, sagriežas, viņam sāp, no ievainotā pirkstiņa sūcas asinis. Visa apkārtnē — pilna noslēpumu un pārsteigumu.

Bērns stumj krēslu. Pēkšņi kaut kas pazib acu priekšā, notrīc, iekaucas. Krēsls kļuvis pavisam savāds, tas ir apgāzies, bet mazulis sēž uz grīdas. Atkal sāpes un izbailes. Pasaule pilna brīnumu un briesmu.

Bērns velk segu, lai izlīstu no tās. Zaudēdams līdzsvaru, viņš ieķeras mātes brunčos, traušas augšā, pieturas pie gultas malas. Ieguvīs šo pieredzi, viņš norauj no galda sedziņu vai galdautu. Atkal katastrofa!

Bērns meklē palīdzību, jo pats nespēj tikt galā. Darbodamies patstāvīgi, viņš iepazīst neveiksmes rūgtumu. Juzdamies atkarīgs no citiem, viņš zaudē pacietību.

Pat tad, ja bērns netic vai arī tikpat kā netic pieaugušajiem, viņš tomēr ir spiests pakļauties to norādījumiem, tieši tāpat, kā nepieredzējušam vadītājam jāpacieš rupjš strādnieks, bez kura viņš nevar iztikt, tāpat kā paralītiķim jāpieņem palīdzība un jāpanes cietsirdīga sanītāra despotiskā izturēšanās.

Uzsveru, ka ikviena bezpalīdzības izpausme, ikviens nezināšanas radīts izbrīns, kļūdišanās, izmantojot esošo pieredzi, neveiksmīgi atdarināšanas mēģinājumi, ikviena atkarība atgādina mums bērnu, vienalga kāds arī būtu cilvēka vecums. Bez pūlēm mēs varam saskatīt bērnam raksturīgās iezīmes slimniekā, sirmgalvī, ka-reivī, ieslodzītājā. Laucinieks pilsētā, pilsētnieks laukos — vai viņu brīnīšanās mums neat-

gādina bērnu? Profāns uzdod bērnišķīgus jautājumus, parvēnijs savā uzvedībā var būt tikpat netaktisks kā mazs bērns.

68.

Bērns atdarina pieaugušos.

Tikai atdarinādams, viņš mātās runāt, apgūt vairumu sadzīvisko cilvēku savstarpējās saskaršmes formu, viņš izliekas, it kā būtu iejuties pieaugušo pasaulē, to vidū, kurus viņš nespēj saprast, kuri viņam ir garā sveši un nepieņemami.

Galvenās kļūdas savos spriedumos par bērniem mēs pieļaujam tieši tāpēc, ka viņu īstās domas un jūtas aizsedz vārdi, ko viņi ir pārņēmuši, gatavas formas, ko viņi izmanto, tomēr ieliekot tajās citu — savu saturu.

Nākotne, mīlestība, dzimtene, dievs, cieņa, pienākums — šie jēdzieni, iemūžināti vārdos, dzimst, aug, pārveidojas, nostiprinās, zaudē savu spēku, pārtop par kaut ko citu dažādos cilvēka dzīves periodos. Ne mazums pūļu jāpieļiek, lai nesajauktu smilšu kaudzīti, ko bērns sauc par kalnu, ar Alpu sniegoto virsotni. Tam, kas ir iedziļinājies cilvēku lietoto vārdu būtībā, zūd starpība starp bērnu, jauniešu un nobriedušo cilvēku, starp vientiesi un domātāju, viņa priekšā izaug jauns intelektuāla cilvēka tēls —

neatkarīgi no tā vecuma, sabiedriskās piederības, izglītības līmeņa, kulturālā smalkuma, tas ir vienkārši cilvēks, kurš orientējas mazākā vai lielākā pieredzes diapazonā. Cilvēki ar dažādām pārlicībām (es te nerunāju par politiskiem lozungiem, kas bieži vien ir neīsti vai ar varu iekalti) — tie ir cilvēki ar dažādu pieredzes skeletu.

Bērns neizprot nākotni, nemīl vecākus, neizjūt dzimteni, nesaprot dievu, nevienu neciena, nezina, kas tas ir — pienākums. Viņš saka «kad es izaugšu», taču netic tam; viņš sauc māti par «mīlo», bet neizjūt to; dzimtene viņam ir dārzs vai pagalms, dievs — cienījams onkulītis vai apnicīgs vecis; bērns tikai izliekas, ka ciena kādu, viņš tikai padodas piespiešanai, par kuras nepieciešamību ir pārliecināts tas, kas devis pavēli un seko tās izpildei, taču jāatceras, ka pavēlēt var ne tikai ar nūjas palīdzību, bet arī ar lūgumu, ar laipnu skatienu. Dažkārt bērns patiešām jūt to, ko runā, bet tie ir tikai brīnišķīgas gaišredzības mirkļi.

Bērns atdarina? Bet ko dara ceļotājs, kuru mandarīns uzaicinājis piedalīties vietējā rituālā vai ceremonijā? Viņš skatās, cenšas ne ar ko neatšķirties no pārējiem, neradīt sajukumu, apgūt epizožu būtību un saistījumu, viņš ir lepns, ka spējis tikt galā ar savu lomu. Bet ko dara neaptēsēts, vienkāršs ļautiņš, kam dota iespēja piedalīties sarunā ar kungiem? Viņš piemērojas

tiem. Un kantora ierēdnis, kalpotājs, virsnieks — vai viņi neatdarina savu priekšniecību ar runu, kustībām, smaidu, apgērbu?

Ir vēl viens atdarināšanas veids: ja meitene, iedama pa dubļiem, mazliet paceļ savu īso kleitiņu, tas nozīmē, ka viņa ir pieaugusi. Ja zēns atdarina skolotāju parakstus, tas nozīmē, ka viņš pārbauda personisko noderīgumu šim augstajam amatam. Un šādu atdarināšanas veidu mēs viegli varam saskatīt arī, vērojot pieaugušos.

69.

Bērna pasaules uztveres egocentrisms — arī tā ir nepietiekama pieredze.

No individuālā egocentrisma, kad sevis apzināšanos bērns izjūt kā visu lietu un parādību centru, viņš pāriet uz ģimenes egocentrismu, kas var ilgt īsāku vai garāku laikposmu atkarībā no apstākļiem, kuros viņš tiek audzināts. Mēs paši nostiprinām bērna aplamo uztveri, pārspīlēdami ģimenes pavarda nozīmi, norādot bērnam uz šķietamajām un patiesajām briesmām, kas viņam draud ārpus mūsu palīdzības un aizbildniecības paspārnēs.

— Paliec pie manis, — saka tante.

Bērns piespiežas pie mātes, acīs asaras, neparko viņš nepaliks.

— Viņš man tā ir pieķēries!

Bērns ar izbrīnu un bailēm noraugās šajās svešajām mammās, kas viņam nav pat tantes.

Bet pienāk tāds brīdis, kad viņš mierīgi sāk salīdzināt to, ko redz citās mājās, ar to, kas pieder viņam.

Vispirms viņš grib tikai tādu pašu lelli, dārzu vai kanārijputniņu.

Vēlāk viņš saprot, ka citas mātes un tēvi arī ir labi, varbūt pat vēl labāki nekā viņa vecāki.

— Ja man būtu tāda māmiņa . . .

Lauku sētas bērns daudz agrāk iemanto pieredzi, iepazīst bēdas, kurās viņš ne ar vienu nedalās, viņš saprot, ka viņa prieks dara prieku tikai pašiem tuvākajiem cilvēkiem, ka viņa vārda diena ir tikai viņa svētki.

«Mans tētis, . . . mums, . . . mana mamma» — šī tik bieži bērnu strīdos sastopamā savu vecāku lielīšana drīzāk ir polemiska formula, reizēm dramatiskā savas ilūzijas aizstāvēšana, kad šai ilūzijai gribas ticēt, bet par to jau ir radušās šaubas.

— Pagaidi tikai, pateikšu tēvam . . .

— Kā tad, briesmīgi es baidos no tava tēva!

Un taisnība vien ir: no sava tēva baidos vienīgi es pats.

Es nosauktu par bērna egocentrisko skatījumu uz pašreizējo brīdi to, ka pieredzes trūkuma dēļ viņš dzīvo tikai šodienā. Rotaļa, kas tiek atlikta uz nedēļu, viņam vairs nav reāla. Vasarā ziema šķiet pasaka, ja kūka jāatstāj

«uz rītdienu», tas nozīmē, ka viņam liek atteikties no tās. Bērnam grūti nākas saprast, ka sabojāt lietas nozīmē nevis padarīt tās tūlīt nederīgas, bet gan sagandēt to izturību, paātrināt nolietošanos. Tas, ka māmiņa arī kādreiz bijusi meitene, bērnam šķiet aizraujoša pasaka. Ar izbrīnu, gandrīz vai ar bailēm, bērns skatās uz nepazīstamu ciemiņu, kas viņa tēvu sauc vārdā: viņi abi esot kopā rotaļājušies, mazi būdami.

— Manis tad vēl pasaulē nebija . . .

Bet jaunības egocentrisms? — ar mums sākas pasaule . . .

Bet partiju, šķiru, nacionālais egocentrisms? Vai daudz ir to, kas izaug līdz apziņai par cilvēka vietu cilvēcē un Visumā? Cik ļoti grūti cilvēkiem nācies pierast pie domas, ka Zeme griežas, ka tā ir tikai planēta! Bet vēl nesenā masu pārliecība — par spīti reālajai īstenībai —, ka 20. gadsimtā kara šausmas nav iespējamās?

Un vai gan mūsu attieksmē pret bērniem neizpaužas pieaugušo egocentrisms?

Es nezināju, ka bērns tik labi atceras, tik pacietīgi gaida.

Daudz kļūdu mēs pieļaujam tāpēc, ka sastopamies ar garīgi izkropļotu, aizvainotu, dumpīgu bērnu, kas tiek piespiests, izkalpināts, nomākts.

Ir jāpieliek daudz pūļu, lai saprastu, kāds viņš ir būtībā un kāds viņš varētu būt.

Bērna novērošanas spēja.

Uz kinoekrāna — satriecoša drāma.

Pēkšņi atskan spalga bērna balstiņa:

— Re, kur sunītis! . . .

Neviens cits bez viņa to nebija ievērojis.

Līdzīgus bērna izsauzienus var dzirdēt teātrī, izstādē, baznīcā, svinīgā ļaužu pulkā, tie mulsina bērna tuviniekus, bet apkārtējie cilvēki par tiem labvēlīgi pasmaida.

Nespēdams aptvert veselumu, iedziļināties neizprotamajā saturā, bērns priecīgi sveic viņam pazīstamo, tuvo detaļu. Tikpat priecīgi taču arī mēs sveicam pazīstamu seju, kas nejauši pavīd mums svešā, vienaldzīgā, daudzsejainā pūlī.

Nespēdams dzīvot bezdarbībā, bērns ielien ikvienā kaktiņā, ielūkojas ikvienā plaisā, uzmeklē, izprašņā, izdibina. Viņu interesē sīkais, kustīgais punktiņš — skudriņa, uz brīdi pazibējusi ķirzacīņa, dzirdēts vārds vai frāze. Cik līdzīgi mēs esam bērniem, kad nonākam svešā pilsētā, nepazīstamā sabiedrībā . . .

Bērns pazīst savu apkārtni, tās noskaņojumu, trūkumus, vājības, zina un, var teikt, prasmīgi to visu ievēro. Viņš nojauš labvēlību, uzmin izlikšanos, vienā mirklī uztver smieklīgo. Viņš lasa cilvēku sejās, tāpat kā zemnieks, debesīs raugoties, nosaka gaidāmo laiku. Tāpēc, ka

viņš gadiem ilgi ielūkojas tajās un pētī tās; skolās, internātos šis darbs mūsu izpētišanai tiek darīts ar kopīgiem pūliņiem, ar kolektīvu sasprindzinājumu. Tikai mēs nevēlamies to redzēt, un, kamēr netiek sagrauts mūsu svētais miers, mēs uzskatām par labāku pārlicināt sevi, ka viņš ir naivs, nezina un nesaprot, ka viņu viegli var apmānīt ar šķietamību. Cita pozīcija būtu radījusi mums problēmu: vai nu atklāti atsacīties no iedomātas pilnīgas privilēģijas, vai arī iznīcināt sevī to, kas bērnu acīs mūs pazemo, dara smieklīgus vai nožēlojamus.

71.

Liekas, ka bērns, meklēdams aizvien jaunus iespaidus, nespēj ilgi pievērsties kaut kam vienam, pat rotaļa viņam ātri apnīk, bet tas, kurš pirms stundas vēl bija viņa draugs, kļūst par ienaidnieku, lai pēc brītiņa atkal būtu vissirsnīgākais draugs.

Patiešām, vilciena vagonā bērns kļūst kaprīzs un uzbudināts; kad viņu nosēdina dārzā uz sola, viņš tūlīt zaudē pacietību; viesos viņš neatstājas no mātes, uzplijas viņai; iemīļoto rotaļlietiņu jau iemetis kaktā; klasē nemitīgi grozās, pat teātrī nevar mierīgi nosēdēt.

Tomēr jāņem vērā, ka ceļojuma laikā viņš ir satraukts un noguris, ka parkā uz sola viņam lika apsēsties, ka ciemos viņš kautrējās, ka

rotaļlietu un arī rotaļu biedru viņam izraudzījusiēs pieaugušie, bet uz teātri, tiesa gan, viņš pats gribējis tikt, jo ticējis, ka tur būs ļoti labi.

Cik bieži mēs līdzināmies bērnam, kurš izgredno kaķi ar lentītēm, cienā viņu ar bumbieri, rāda viņam savus zīmējumus un brīnās, ka muļķa kaķis cenšas taktiski aizlavīties vai, izmisuma pārņemts, sāk skrāpēties, izraujas un aizbēg.

Ciemos bērns labprāt būtu gribējis apskatīties, kā atveras kastīte, kura stāv plauktā, palūkoties, kas tur kaktā spīd, paraudzīties, vai lielajā grāmatā ir bildītes, viņš labprāt būtu noķēris akvārijā zelta zivtiņu un apēdis daudzum daudz konfekšu. Taču viņš nekādi neizrāda savas vēlēšanās, jo tas būtu neglīti.

— Iesim mājās, — saka slikti audzināts bērns.

Viņam bija apsolītas rotaļas, karodziņi, izrāde — viņš gaidīja un tā arī nesagaidīja.

— Nu, vai tu juties labi, tev bija interesanti?

— Lieliski, — viņš atbild, žāvādamies un cenzdamies apspiest žāvas, lai neapvainotu...

Vasaras nometne. Stāstu bērniem mežā pasaku. Stāstījuma laikā viens no zēniem aiziet, pēc tam — otrs, trešais. Manī tas rada izbrīnu, nākamajā dienā es izjautāju viņus un, lūk, ko uzzinu: pirmais nolīcis nūjiņu zem krūma, pēkšņi pasakas laikā atcerējies to, sabijies, ka tikai kāds viņa nūjiņu nepaņem, otram sāpējis

savainotais pirksts, trešajam nepatīk izdomāti notikumi. Bet vai tad pieaugušais neaiziet no izrādes, kad viņam ir neinteresanti, kad viņu moka sāpes vai arī kad viņš aizmirsis maku mēteļa kabatā?

Man ir daudz faktu, kas pierāda, ka bērns nedēļām un pat mēnešiem ilgi var nodarboties ar vienu un to pašu, nejudzams nekādu vajadzību pēc pārmaiņām. Iemīļotā rotaļlieta nekad bērna acīs nezaudē savu valdzinājumu. Viņš neskaitāmas reizes ar neatslābstošu interesi var klausīties vienu un to pašu pasaku. Un otrādi — man ir pierādījumi, ka māte izdomā sava bērna interešu vienpusību. Cik bieži viņas lūdz ārstam «dažādot diētu, jo putriņas un kompoīti bērnam jau apnikuši».

— Tie jums ir apnikuši, nevis bērnam, — tā man nākas viņām paskaidrot.

72.

Garlaicība — pamatīgu, nopietnu studiju priekšmets.

Garlaicība — vientulība, iespaidu trūkums; garlaicība — iespaidu pārbagātība, kliegšana, burzma, kņada. Garlaicība: nedrīkst, pagaidi, uzmanīgi, neglīti!

Jauna apgērba, neveiklības, apmulsuma, aizliegumu, pavēļu, pienākumu radīta garlaicība.

Garlaicība, kaut arī ne tik nomācoša, ko

bērns izjūt, skatoties no balkona, pa logu, pa-
staigu un vizišu laikā, rotaļās ar nejaušiem,
nepiemērotiem rotaļu biedriem.

Garlaicība — pēkšņa, akūta, kā slimība, kas
uzbrūk vienā mirklī ar aūgstu temperatūru, un
garlaicība — hroniska, gausa, ar saasinājumiem.

Garlaicība — bērna slikta pašsajūta, tas no-
zīmē, karstums, aukstums, izsalkums, slāpes, pār-
ēšanās, miegainība, pārāk ilgs miegs, sāpes un
nogurums.

Garlaicība — apātija, vienaldzība pret jeb-
kuru stimulu, slābanums, nerunība, vitālā pulsa
pavājināšanās. Bērns slinki pieceļas, staigā sa-
kumpis, kājas vilkdams, staipās, atbild ar mī-
miku, strupi, klusi, ar pretīguma grimasi. Pats
neko negrib, bet katru viņam izteiktu lūgumu
uzņem naidīgi. Atsevišķi negaidīti uzliesmo-
jumi, neizprotami, gandrīz bez jebkādas moti-
vācijas.

Garlaicība, kas izpaužas pārmērīgā kustī-
gumā. Ne minūti bērns nevar nosēdēt mierīgs,
nevienu nodarbību nespēj viņu saistīt ilgāku
laiku, viņš ir kaprīzs, nedisciplinēts, uzplijas,
kļūst apnicīgs, apvainojas, raud, dusmojas. Rei-
zēm viņš tīšām provocē skandālu, lai ar gai-
dāmo sodu iegūtu vēlamo spēcīgo iespaidu.
Mēs bieži saskatām ļaunu nolūku tur, kur fak-
tiski izpaužas gribas bankrots, vai arī enerģi-
jas pārpilnību, kas patiesībā liecina par garlai-
cības radītu izmisumu.

Reizēm garlaicība iegūst masu psihozes raksturu. Samulsuma, dažāda vecuma, atšķirīgu ieradumu vai nepārstu apstākļu dēļ nespēdami organizēt rotaļu, bērni sāk bezjēdzīgi trokšņot un trakot.

Viņi kliedz, grūstās, rausta cits citu aiz kājām, kūleņo, griežas, kamēr nokrīt gandrīz vai nesamaņā, nedabīgi māksloti smejas. Visbiežāk, pirms sākas reakcija, «rotaļu» pārtrauc katastrofa: sakaušanās, saplēstas drēbes, salauzts krēsls, pārāk dedzīga roku palaišana — un, lūk, jau galīgs juceklis un savstarpēji apvainojumi. Reizēm šis trokšņainais noskaņojums tiek apdzēsts, ja kāds no malas uzsauc: «Beidziet trakot, vai jums patiešām nav kauna!», ja iniciatīva pāriet enerģiskās rokās, un tad tiek stāstīta pasaka, tiek organizēta kopīga dziesma, saruna.

Baidos, ka daži audzinātāji tiecas uzskatīt šos pārāk biežos kolektīvās, uzbudinošās garlaicības radītos patoloģiskos stāvokļus par bērnu normālu rotaļu «pēc viņu pašu brīvas gribas».

73.

Pat bērnu rotaļas, kas aplūkotas ar presei piemītošu virspusību, vēl nav sagaidījušas nopietnus klīniskus pētījumus.

Jāatceras, ka rotaļājas ne tikai bērni, bet arī pieaugušie, ka bērni ne vienmēr labprāt

rotaļājas, ka ne viss, ko mēs sāucām pār rotaļu, patiesībā arī ir rotaļa, ka daudzas bērnu spēles nav nekas cits kā pieaugušo rīcības atdarinājums, ka bērniem ir atšķirīgas rotaļas pilsētā, laukos, istabā, ka par rotaļām var spriest, tikai ņemot vērā bērna stāvokli mūsdienā sabiedrībā.

Bumba.

Palūkojies, cik daudz pūļu pieliek mazulis, lai paceltu to no zemes, lai ripinātu to pa grīdu noteiktā virzienā!

Palūkojies, kā nopūlas jau lielāks bērns: viņš cenšas satvert bumbu ar labo, ar kreiso roku, dažas reizes uzsist pret zemi, pret sānu, sist «laptu», trāpīt mērķī. Kurš tālāk, kurš augstāk par visiem, kurš vislabāk trāpa, kurš aizsviedis visvairāk reižu? — Sacensība — tā ir sevis apzināšanās ar šalīdzināšanu, ar uzvaru un sakāvi, ar pilnveidošanos.

Negaidīti pārsteigumi, nereti komiska rakstura. Bērns tur jau bumbu rokās, bet tā pēkšņi izslīd, atsitas pret vienu no bērniem un nokļūst pavisam cita rokās; cīnīdamies par bumbu, divi bērni sasitas ar galvām, bumba pazūd zem skapja, bet pēc tam paklausīgi izripo no tā apakšas.

Iespaidi. Bumba iekrīt zālē — tās pacelšana: risks. Bumba pazūd — sākas meklēšana. Tik tikko neizsita logu. Uzlido uz skapjaugšas — jāapspriež jautājums, kā dabūt to zemē. Trā-

pīja vai netrāpīja? Kas vainīgs: tas, kurš aizmeta garām, vai arī tas, kurš nenoķēra? Ass, aizrautīgs strīds.

Atšķirīgi raksturi. Viens apmāna: izliekas, ka met, ka mērķē pret vienu, bet sviež otram, veikli noslēpj bumbu, it kā tās nebūtu. Otrs pūš nopakaļ pasviestajai bumbai, lai tā ātrāk lidotu, gandrīz vai krīt, ķerdams to, mēģina notvert to ar lūpām, izliekas, it kā baidītos, kad sviež bumbu uz viņa pusi; izliekas, saņēmis spēcīgu sitienu. Trešais sit pa bumbu, kliegdam: «Ei, bumba, nu tu dabūsi!», «Tur bumbā kaut kas grab», krata bumbu un klausās.

Ir bērni, kas paši nerotaļājas, bet labprāt vēro citu biedru spēli, — viņi ir līdzīgi pieaugušajiem, kuri noskatās biljarda vai šaha partiju.

Šajās rotaļās vērojamas interesantas, mānīgas, pat ģeniālas kustības.

Kustību mērķtiecība — tā ir tikai viena no iezīmēm, kas dara šo sportu patīkamu, interesantu.

74.

Rotaļa nav tikai bērna stihija vien, pats galvenais — tā ir vienīgā joma, kur mēs ļaujam viņam izpaust savu iniciatīvu plašākā diapazonā. Rotaļājoties bērns jūtas zināmā mērā

neatkarīgs. Viss pārējais ir tikai acumirkliņa labvēlība, īslaicīga piekāpšanās, bet uz rotaļu bērnam ir tiesības.

Spēlējot «zirdziņus», «zaldātiņus», «laupītājus», «ugunsdzēsējus», viņš izlieto savu enerģiju ārēji mērķtiecīgās kustībās, uz brīdi ļaunas ilūzijai vai apzināti bēg no dzīves pelēcības. Bērni tāpēc tik augstu vērtē rotaļu biedrus — savus vienaudžus, kas apveltīti ar dzīvu iztēli, ar vispusīgu iniciatīvu, tos, kam pieder bagātīgs izlasītajās grāmatās iegūts sižetu krājums. Tāpēc viņi tik padevīgi pakļaujas šo biedru reizēm pat despotiskajai varai, ka, pateicoties tiem, viņu neskaidrās ilūzijas vieglāk iemanto īstenības šķietamību. Bērnu mulsina pieaugušo klātbūtne, viņi kaunas no savām rotaļām, jo paši saprot, ka tās tikai tādas blēņas vien ir. Cik daudz bērnu rotaļās ir reālās dzīves trūkumu rūgtas apzināšanās, cik daudz sāpīgu ilgu pēc citas īstenības!

Nūja bērnam nav zirdziņš. Viņš ir spiests samierināties ar šādu koka zirgu, jo īstā nav. Bet tad, kad viņš uz apgāzta krēsla «peld» pa istabu, tā nebūt nav braukšana laivā pa diķi.

Kad bērns var peldēties, cik tīk, kad viņam pieder mežs ar ogām, makšķerēšana, putnu ligzdas koku zaros, baložu būris, vistas, truši, sveša dārza plūmes, puķudobe mājas priekšā, rotaļa kļūst lieka vai arī pašā būtībā mainās tās raksturs.

Kurš gan gribēs mainīt īstu suni pret plīša rotaļlietu? Kurš atdos kumeliņu pret šūpuļzirdziņu?

Bērns ir spiests pievērsties rotaļai, viņš paveras tajā, bēgdams no šausmīgas garlaicības, viņš slēpjas tajā no biedējoša tukšuma, no auksta pienākuma. Jā, bērns dod priekšroku rotaļai, nevis gramatikas likumu vai reizrēķina iekalšanai.

Bērns pieķeras lelei, ķivulim, ziediņam, kas izplaucis puķupodā, tāpēc ka viņam nekā cita nav, — tā arī ieslodzītais vai sirmgalvis pieķeras tiem nedaudzajiem priekšmetiem, kuri viņam pieder, jo tas ir viss, kas atlicis viņu dzīvē. Bērns spēlējas vienalga ar ko, lai tikai aizpildītu laiku, lai tikai nodarbinātu sevi, tāpēc ka pats nezina, ko darīt, tāpēc ka viņam nav nekā cita. Mēs dzirdam, kā meitenīte izklāsta lelei labā toņa noteikumus, kā pamāca un rāj viņu, bet mēs nedzirdam to, kā, guļot gultiņā, viņa sūdzas lelei par pieaugušajiem, kā viņa klusītiņām uztic tai savu baiļošanos, savas neveiksmes, savus sapņus.

— Es tev, lellīt, kaut ko pateikšu, tikai tu nevienam nesaki!

— Tu, suņuk, esi labiņš, es nedusmojos uz tevi, tu man neko ļaunu neesi izdarījis.

Bērna vientulība ir tā, kas piešķir lelei dzīvu dvēseli.

Bērnība nav paradīze, tā ir drāma.

Gans dod priekšroku kāršu spēlei, nevis rotaļai ar bumbu: viņš jau tā ir piekūsis, skraidīdams pakaļ govīm. Mazais avīzu pārdevējs vai izsūtāmais zēns savas dienesta «karjeras» sākumā skrien labprāt, taču ātri iemācās dozēt savus spēkus, sadalot tos visai dienai. Bērns, kam jāauklē zīdāinis, nerotaļājas ar lellēm, tieši otrādi — viņš visādi cenšas izvairīties no nepatīkamā pienākuma.

Vai tas nozīmē, ka bērnam nepatīk strādāt? Trūcīgu vecāku bērna darbam ir utilitāra, nevis audzinoša nozīme, ne viņa spēki, ne individuālās iezīmes un tieksmes te netiek ņemtas vērā. Būtu patiešām smieklīgi kā pozitīvu paraugu minēt nabadzīgo ļaužu bērnu dzīvi: arī tai pietiek savas pelēcīgās garlaicības — vientuļo dzīvi ziemā istabas šaurībā vasaras mēnešos nomaina tā pati garlaicība pagalmā vai pie ceļmalas grāvja, gluži vienkārši tā iegūst citu formu, citu ārējo veidu. Ne trūcīgie, ne materiāli nodrošinātie vecāki nespēj piepildīt ikvienu bērna dienu tā, lai šīs dienas virknētos loģiskā savstarpējā saistījumā — no vakardienas cauri šodienai uz rītdienu —, tā, lai bērna dzīve iegūtu daudzkrāsainu saturu.

| Daudzas bērnu rotaļas patiesībā ir darbs.

Kad viņi četratā ceļ būdu, rok ar dzelzs vai stikla gabalu, vai ar naglu, iedzen zemē mie-

tiņus, savieno tos, pārklāj ar zaru pīteņa jumtu, izklāj iekšpusi ar sūnām, strādā klusēdami, intensīvi vai gausi, bet vienmēr uzlabojot, pilnveidojot savus tālākos plānus, daloties ar vērojumu rezultātiem, tad tā nav rotaļa, bet darbs, kaut arī tas veikts bez vajadzīgajām iemaņām un materiāliem, ar nepilnīgiem darba rīkiem, un tāpēc arī rezultātā ir mazefektīvs un neizteismīgs, toties organizēts tā, ka ikviens ieliek tajā tik daudz, cik viņš spēj, atkarībā no vecuma, spēka un prasmes.

Ja bērnistaba par spīti mūsu kategoriskajiem aizliegumiem un pamācībām tik bieži pārvēršas par darbnīcu un dažādu grabažu — tas ir, iecerēto darbu celtniecības materiālu — noliktavu, tad laikam tomēr būtu vērts padomāt, vai tieši šajā virzienā mums nevajadzētu virzīt savus meklējumus?

Varbūt bērnistabai ir vajadzīgs nevis linoļejs, bet kaudze dzelteno smilšu, kārtīga kaudze koka kluču un ķerra ar akmeņiem?

Varbūt dēlis, zāģis, kartons, mārciņa naglu, āmuriņš vai virpotāja instrumenti būtu vairāk kārotas un gaidītas dāvanas nekā rotaļlietas, bet profesionālis, kas māca amatu, vērtīgāks nekā vingrošanas skolotājs?

Taču tādā gadījumā no bērnistabas būtu jāizvāc slimnīcas klusums un slimnīcas tīrība, pieklājība, miers un šausmīgās bailes no skrambas bērna pirkstiņā.

Pat saprātīgi vecāki ar nepatiku pavēl savam bērnam — «rotaļāties!» un jūtas sāpināti, izdzirdot atbildi — «jā, visu laiku tikai rotaļāties un rotaļāties». Bet ar ko citu gan lai viņš nodarbojas, viņam taču nav sava darāmā!

Daudz kas ir mainījies, pret spēlēm un rotaļām tagad vairs neizturas ar augstprātīgu iecietību, tās ir iekļautas skolu programmās, arvien skaļāk tām tiek pieprasīta sava vieta. Izmaiņas ir tik biežas, ka tām nespēj tikt līdzī viduvēja ģimenes tēva un audzinātāja psihe.

76.

Pretēji visam iepriekš teiktajam ir arī tādi bērni, kurus nenomāc vientulība un kuri neizjūt vajadzību darboties. Šie klusie bērni, ko citas mātes saviem bērniem rāda kā paraugu, «mājās nav jūtami». Viņiem nav garlaicīgi, viņi paši atrod sev rotaļu, ko sāk pēc pieaugušo norādījuma un tāpat arī pēc viņu pavēles paklausīgi pārtrauc. Tie ir pasīvi bērni, viņu vēlmes ir pieticīgas un gribas izpausme vāja, tāpēc arī viņi viegli pakļaujas, ilūzijas viņiem aizsedz īstenību, vēl jo vairāk tādēļ, ka to cenšas panākt pieaugušie paši.

Kolektīvā šie bērni jūtas nedroši, apmulsuši, nevar atrast tajā savu vietu, viņi ļoti cieš, izjūdami cietsirdīgu vienaldzību, nespēj piemēroties kolektīva nevienādajam ritmam. Arī šajā

gadījumā mātes cenšas nevis saprast bērnu, bet pārveidot, ar varu uzspiest to, kas vienīgi pamazām un uzmanīgi panākams ar nemitīgiem pūliņiem, ejot to ceļu, ko klāj neskaitāmas neveiksmes, neizdevušos mēģinājumos un sāpīgos pazemojumos mantota pieredze. Ikviena nepārdomāta pavēle stāvokli vēl tikai pasliktina. Pavēle «ej, parotaļāties ar bērniem!» nodara viņam ne mazāku ļaunumu kā vārdi «diezgan, pietiks tev ar viņiem spēlēties!».

Cik viegli pazīt viņu bērnu kolektīvā, ja vien jūs protat skatīties!

Šāds piemērs: dārzā bērni iet rotaļā. Vairāki desmiti bērnu dzied, iedami aplī, rokās saķērušies, bet divi centrā izpilda galveno lomu.

— Nu, ej taču parotaļāties ar viņiem!

Meitene negrib, tāpēc ka nezina šo rotaļu un nepazīst šos bērnus, tāpēc ka reiz, kad viņa bija mēģinājusi piedalīties bērnu spēlē, viņai atteica — «mūsu jau tā ir pārāk daudz» vai arī «nu, tā tik gan ir nejēga!» Protams, rīt vai pēc nedēļas viņa saņemsies un mēģinās atkal. Taču māte negrib gaidīt, tā atbrīvo meitai vietu un iestumj viņu bērnu lokā. Kautrīgā meitenīte nelabprāt satver viņai blakus stāvošo bērnu rokas, vēlēdamās, kaut tikai neviens viņai nepievērstu uzmanību. Tā viņa arī stāvēs, varbūt pamazām rotaļa viņu ieinteresēs, varbūt viņa spers pirmo soli pretī vēl neiepazītajai, jaunajai kolektīva dzīvei. Bet māte atkal rīkojas

netaktiski, vēlēdamās iekustināt meiteni, tā liek viņai aktīvāk piedalīties rotaļā.

— Meitenes, kāpēc jums apla vidū visu laiku ir vieni un tie paši bērni? Lūk, šī vēl ne reizi nav bijusi, lai viņa ieļ vidū!

Viena no rotaļas vadītājām atsakās, pārējās divas paklausa, taču negribīgi.

Nabaga debitante viņai nelabvēlīgā kolektīvā.

Tā arī beidzas šī scēna: bērns raud, māte ir dusmīga, rotaļas dalībnieki — apjukuši.

77.

Rotaļa dārzā — audzinātājam noderīga praktiska vingrināšanās: fiksēto momentu skaits. Vispārīgie vērojumi (tiek novēroti visi rotaļas dalībnieki) un individuālie vērojumi (tiek novērots viens, īpaši izraudzīts bērns).

Rotaļas dalībnieku iniciatīva, rotaļas uzsākšana, rotaļas gaita un izjukšana. Kurš ierosina, organizē, vada rotaļu, kurš izstājas no tās pēc vispārējās sapulces lēmuma? Vieni izraugās sev rotaļas kaimiņus, citi — saķeras rokās ar bērniem, kas nejauši pagadijušies līdzās. Vieni labprāt šķiras, lai dotu vietu jauniem rotaļas dalībniekiem, citi — protestē. Vieni bieži maina vietu, citi — visu laiku paliek vienā un tajā pašā vietā. Vieni rotaļas pārtraukuma brīžos pacietīgi gaida, citi — zaudē pacietību, mudina: «Nu, sāciet taču ātrāk!» Vieni stāv nekustīgi,

citi nemitīgi mīnājas, žestikulē, skaļi smejas. Vieni žāvājas, taču prom neiet, citi aiziet — vai nu tāpēc, ka rotaļa viņus neinteresē, vai arī tāpēc, ka viņus kāds aizvainojis. Vieni neatlaidīgi pieprasa galveno lomu rotaļā, citi ir apmierināti ar ierindas dalībnieku stāvokli. Māte grib iesaistīt rotaļā savu mazuli — viens iebilst: «Nē, viņš ir par mazu!», otrs atbild: «Viņš tev traucē, vai? Lai stāv!»

Ja rotaļu vada pieaugušais, viņš radītu noteiktu secību, pēc viņa ieskatiem, — taisnīgu lomu sadalījumu un, būdams pārliecināts, ka ir palīdzējis, patiesībā būs padarījis rotaļu nebrīvu, sasaistītu. Divi, visu laiku gandrīz vieni un tie paši, skrien («kaķis un pele»), izpilda lomas («vilciņš»), izraugās («dārznieks»), pārējie tātad garlaikojas? Nē, viens skatās, otrs klausās, trešais dzied līdzī čukstus, pusbalsī, skaļi, ceturtajam gribētos piedalīties rotaļā, taču viņš nespēj izšķirties, neuzdrīkstas, sirds aiz uztraukuma dauzās kā neprātīga. Bet desmitgadīgais vadonis-psihoļogs ātri novērtē situāciju, viegli iejūtas tajā, izrīko visus.

Ikvienā kolektīvā darbībā, tas nozīmē — arī rotaļā, darot vienu un to pašu, tā dalībnieki atšķiras kaut vai visniecīgākajā sīkumā.

Un mēs saprotam, kāds viņš ir dzīvē, cilvēku vidū, darbībā, kāds pēc viņa «pieprasījums», ko viņš uztver, ko spēj, kā viņu novērtē apkārtējie, kāda ir viņa patstāvības pakāpe, viņa

noturība attieksmē pret kolektīvu. Intīmā sarunā mēs uzzinām, ko viņš vēlas, novērojot viņu kolektīvā, redzam, ko viņš spēj; sarunā iepazīstam viņa attieksmi pret cilvēkiem, kolektīvā ieraugām viņa attieksmes apslēptos motīvus. Redzot bērnu vienatnē, mēs iepazīstam viņu tikai vienpusīgi.

Ja bērni viņam paklausa, tad, kā viņš to ir panācis, kā viņš izmanto savu varu? Ja bērni turpretī neklausa viņu, tad interesanti, vai viņš vēlas, lai tie viņu uzklausa, vai cieš, dusmojas, aktīvi cenšas panākt savu vai arī nevarīgi apskauž, neatlaidīgi uzstāj vai samierinās? Vai strīdas bieži vai reti, vai viņu vada kaprīze vai godkāre, vai viņš izprot savu gribu smalkjūtīgi vai rupji? Vai izvairās no tiem, kas viņu vada, vai arī pieglaimojas?

— Klausieties, darīsim tā... Pagaidiet, tā būs labāk... Es nespēlējos... Nu labi, saki, ko tu gribi...

78.

Bērnu mierīgās rotaļas būtībā taču nav nekas cits kā saruna, domu un sapņu apmaiņa, dramaturģiskā formā iemiesota tieksme pēc varas.

Rotaļājoties viņi izsaka savus patiesos uzskatus, tāpat kā autors stāsta vai lugas darbības gaitā attīsta galveno domu. Tāpēc arī bērnu rotaļās tik bieži pamanāma satīra, adresēta pie-

augušajiem; tad, kad viņi spēlē skolu, ierodas vizītē, uzņem viesus, pacienā lelles, pērk un pārdod, pieņem un atlaiž kalpones. Pasīvi bērni nopietni izturas pret skolas spēlēšanu, viņi alkst saņemt uzslavu, aktīvie uzņemas draisko nerātņu lomu, kuru izlēcieni bieži vien izraisa pieaugušajos draudzīgu protestu: vai tikai šādā veidā viņi neizpauž savu īsto, negatīvo attieksmi pret skolu?

Bērns, kuram nav iespējams iziet kaut vai dārzā, jo labprātāk «dodas ceļojumā» pa okeāniem un neapdzīvotām salām; bērns, kuram nav pat suniņa, kas viņu klausītu, komandē pulku; nebūdamas nekas, viņš sapņo sasniegt visu. Bet vai tikai bērns? Vai politiskās partijas atkarīgi no savas ietekmes sabiedrībā neapmaina gaisa pilis pret reālo iekarojumu dienišķo maizi?

Dažas bērnu rotaļas, sapņi un tieksmes mums ir visai nepatīkamas. Bērns staigā «uz četrām kājām» un rūc, lai saprastu, kā izturas zvēri, viņš atdarina klibu, salīkušu vecīti, šķielē, stostās, grīļojas kā piedzēries, attēlo vājprātīgo, ko redzējis uz ielas, staigā ar aizvērtām acīm (aklais), aizbāž ausis (kurlais), noguļas augšpēdu un aizmur elpu (mironis), it kā skatās caur brillēm, attēlo smēķēšanu; slepus uzvelk pulksteni, norauj mušai spārnus (kā viņa bez tiem varēs palidot?); ar magnētu paceļ rakstāmspalvu; apskata ausis (kas tur varētu būt aiz bungādiņām), ceļgalus (kur atrodas bļodiņas?); ierosina

meitenei spēlēt «ārstus» cerībā ieraudzīt, kas viņai tur īsti ir; skraida ar palielināmo stiklu, lai ar savāktajiem saules stariem izraisītu mazu ugunsgrēciņu; klausās, kas tur šalc gliemežnīcā; sit kramu pret kramu.

Visu, par ko bērns var pārliecināties, viņš grib pārbaudīt, redzēt, izzināt, un tomēr vēl joprojām daudz kā ir tāda, kam atliek vienkārši ticēt.

Saka, ka mēness esot tikai viens, bet tas ir redzams no jebkuras vietas.

— Paklausieties, es nostāšos aiz žoga, bet tu stāvi dārzā!

Bērni aizvēra vārtiņus.

— Nu, vai dārzā ir mēness?

— Ir.

— Arī šeit ir.

Abi bērni apmainījās vietām, pārbaudīja vēlreiz; tagad viss ir skaidrs, nekādu šaubu: ir nevis viens mēness, bet divi.

79.

Īpaša vieta ir rotaļām, kuru mērķis ir spēku pārbaude, savas vērtības apzināšanās, bet tas panākams, vienīgi salīdzinot sevi ar citiem.

Tā piemēram: kurš var paspert vislielāko soli, cik soļus tu vari noiet ar aizvērtām acīm, kurš ilgāk var nostāvēt uz vienas kājas, kurš neiesmiesies, nepamirkšķinās, skatoties otram

acīs, kurš visilgāk varēs aizturēt elpu? Kurš kliegs visskaļāk, aizspļaus vistālāk, kurš uzčurās visaugstāko strūklu, kurš uzmetis akmeni visaugstāk? Kurš nolēks no visaugstākajām kāpnēm, kurš aizlēks tālāk un uzlēks augstāk par citiem, kurš ilgāk spēs izturēt, kad viņam no visa spēka spiež roku? Kurš ātrāk aizskries līdz svītrai, kurš kuru spēs pacelt, pārvilkt uz savu pusi, nogāzt zemē?

— Es varu. Es zinu. Es protu. Man ir.

— Es varu labāk. Es zinu vairāk. Tas, kas man, ir labāks.

Bet pēc tam:

— Mana māte, mans tētis, var, prot.

Tā bērns iegūst atzinību, ieņem atbilstošu vietu biedru pulkā. Nedrīkst aizmirst, ka bērna pašsajūtu un pašapziņu galvenokārt nebūt nenosaka tikai tas, kā viņu vērtē pieaugušie, bet tikpat lielā mērā un varbūt pat vēl vairāk tas, ko par viņu domā vienaudži, kam ir citi, reizēm ne mazāk stingri principi savas sabiedrības locekļu vērtības noteikšanā un savstarpējo tiesību sadalījumā.

Piecus gadus vecs bērns var tikt uzņemts astoņgadīgo sabiedrībā, bet tos savukārt pacieš desmit gadus vecie, kuri jau patstāvīgi iet pa ielu un kuriem ir penālis ar atslēdziņu un piezīmju grāmatiņa. Draugs, kas ir par divām klasēm vecāks, spēj izkļiedēt simtiem šaubu, par puskūku vai tāpat par velti viņš paskaidro,

apgaismo, atklāj noslēpumu. Magnēts pievelk dzelzi tāpēc, ka tā ir magnetizēta. Labākie zirgi ir arābu auļotāji, viņiem ir slaikas kājas. Karalienēm asinis ir nevis sarkanas, bet zilas. Lauvam un ērglim arī droši vien zilas (tas vēl kādam jāpajautā). Ja mironis satver kādu aiz rokas, tad tas neparko vairs neizrausies. Mežā dzīvo sievietes, kam matu vietā ir čūskas, viņš pats savām acīm redzējis tādu bildi, arī mežā viņš tās redzējis, tikai iztālēm, — tuvāk šai sievietei nedrīkst iet, tad cilvēks pārvērsas akmenī (droši vien melo?). Viņš ir redzējis slīkoni, zina, kā rodas bērni, prot no papīra iztaisīt maciņu.

Un tie nav nekādi nieki, viņš patiešām prot.

Viņš iztaisīja maciņu, māmiņa tādu nevar iztaisīt.

80.

Ja mēs nebūtu izturējušies nevērīgi pret bērnu, pret viņa jūtām, tieksmēm, vēlmēm un tātad — arī pret rotaļām, mēs būtu sapratuši, ka viņam ir pilnīga taisnība, kad viņš ar vienu rotaļājas labprāt, turpretī no otra izvairās, satiekas tikai tad, kad ir spiests to darīt, un spēlējas ar to nelabprāt. Var saplūkties pat ar labāko draugu, taču drīz vien atkal tiek salīgts miers, bet pret to — netīkamo — arī bez visa strīda rodas nepatika.

— Ar viņu nevar rotaļāties, viņš pinkšķ pats nezina par ko, ka tik kaut kas — tūlīt apvainojas, sūdzas, kliedz un niķojas, lielās, kaujas, grib būt galvenais, aprunā citus, mānās — divkosīgs, lempīgs, mazs, dumjš, netīrs, neglīts.

Viens mazs apnicīgs raudulis var sabojāt visu rotaļu. Palūkojieties vērīgi, kā bērni cenšas nomierināt viņu! Vecāki bērni labprāt pieņem rotaļāties mazuli, jo viņš var būt kaut kādā veidā noderīgs, vienīgi viņam jāsamierinās ar otršķirīgu lomu, tikai viņš nedrīkst traucēt.

— Dod viņam, piekāpies, palaid: viņš taču ir maziņš...

Un, lūk, tas nav pareizi: arī pieaugušie taču nekad nepiekāpjas bērna priekšā, nedod viņam priekšroku.

Kāpēc viņš tur negrib iet ciemos? Tur taču ir bērni, un viņam patīk ar tiem rotaļāties. Rotaļāties viņam patiešām patīk, taču tikai savās mājās vai dārzā. Bet šeit ir pans, viņš kliedz; šeit uzbāžas ar skūpstiem; reiz kalpones viņam bija nodarījušas pāri; vecākā māsa viņu kaitina; tur ir suns, no kura viņš baidās. Patmīlība liedz viņam nosaukt īstos iemeslus, bet māte domā, ka tā ir kaprīze.

Bērns negrib iet ārā. Kāpēc? Tāpēc, ka kāds no lielākajiem zēniem ir piedraudējis viņu piekaut; tāpēc, ka kādas meitenes aukle teikusi, ka sūdzēšoties par viņu; tāpēc, ka dārznieks solījis viņam sadot ar koku par to, ka viņš

līdis pa zālāju pakal bumbai; tāpēc, ka viņš apsolījis zēnam marku, bet tā ir kaut kur pazudusi.

Ir kaprīzi bērni, ne mazums esmu viņus redzējis savās pieņemšanās. Šie bērni zina, ko grib, taču viņiem to nedod, viņiem trūkst elpas, viņi smok zem vecāku aizbildnieciskās nastas. Bērni pret pieaugušajiem vispār izturas samērā vēsi, bet maksimāli kaprīzie bērni ienīst un nicina savu apkārtni. Ar nesaprātīgu mīlestību var izkropļot bērnu, un likumam viņš jāņem savā aizsardzībā.

81.

Mēs esam ietērpuši bērnus bērnības mundierī un ticam, ka viņi mūs mīl, ciena, uzticas mums, ka viņi ir nevainīgi, uzticīgi, pateicīgi. Mēs aizrautīgi spēlējam pašreizējā aizbildņa lomā, mēs jūtamies aizkustināti, domājot par mūsu upuriem bērnu labā, un jāsaka, līdz zināmam laikam esam ar viņiem tīri apmierināti. Sāpumā viņi tic, pēc tam sāk šaubīties, mēģina atvairīt šaubas, kas pamazītēm zogas klāt, reizēm mēģina cīnīties ar tām, bet, saskatījuši šās cīņas veltīgumu, sāk vazāt mūs aiz deguna, piekukulot un apmānīt.

Viņi uzpērk mūs ar lūgumu, ar pateicīgu smaidu, ar skūpstu, joku, paklausību, ar piekāpšanos mūsu priekšā, taču retumis taktiski liek

mums saprast, ka arī viņiem ir kaut kādas tiesības, reizēm viņi nokausē mūs, bet reizēm atklāti pajautā: kas man par to būs?

Padevēīgu un dumpīgu gūstekņu simts dažādās sejas.

— Neglīti, neveselīgi, netikumīgi. Pane skolā tā teica. Ak vai, ja māte to zinātul!

— Negribi — vari iet. Tava pane skolotāja nav gudrāka par tevi pašu. Nu un kas par to, ka māte zina, ko viņa man var padarīt!

Mums nepatīk, ka bērns, ko esam norājuši, «kaut ko burkšķ sev zem deguna», tāpēc ka naidā un dūsmās viņš izgrūž patiesus vārdus, kurus mēs nevēlamies dzirdēt.

Bērnam ir sirdsapziņa, bet tās balsi nomāc sīkas ikdienas sadursmes, toties palaikam iznirst slēpts naidīgums pret despotisko, tātad netaisno, varu, kas atrodas spēcīgo un tāpēc bezatbildīgo rokās.

Ja bērns mīl jautru tēvocīti, tad tāpēc, ka viņš spēj dot bērnam mirkli brīvības, tāpēc, ka viņš ienes mājā dzīvību, tāpēc, ka viņš ir atnesis bērnam dāvanu. Bet dāvana vērtīga tāpēc, ka tā ir bērna senlolotā sapņa piepildījums. Bērna acīs dāvanām ir daudz mazāka vērtība, nekā mēs domājam, viņš nelabprāt pieņem dāvanas no viņam nesimpātiskiem cilvēkiem: «Domā, ka ir uzpircis mani», — naidā kūšā viņa dvēsele.

Pieaugušie nav gudri, viņi neprot izmantot brīvību, kas viņiem pieder. Viņi ir tik laimīgi, var nopirkt visu, ko grib, viņiem viss ir atļauts, bet viņi vienmēr uz kaut ko dusmojas, klieudz kaut kādu nieku dēļ. Pieaugušie ne visu zina, bieži vien viņi atbild tikai tāpēc, lai atkratītos no mums, vai arī jokojas, vai arī runā tā, ka nevar saprast, viens saka vienu, otrs pavisam ko citu, un nevar zināt, kurš saka taisnību. Cik pie debesīm zvaigžņu? Kā nēģeru valodā skan vārds «burtnīca»? Kā cilvēks aizmiegs? Vai ūdens ir dzīvs, un kā tas zina, ka pašreiz ir nulle grādu un tāpēc viņam jāklūst par ledu? Kur atrodas elle? Kā šis pāns varēja izdarīt tā, ka cepurē no pulksteņa izcepās olu kultenis un pulkstenis ir vesels un arī cepurei nav ne vainas? Vai tas ir brīnums?

Pieaugušie nav labi. Vecāki dod bērniem ēst, taču viņi ir spiesti to darīt, jo citādi mēs nomirtu. Viņi bērniem neko neatļauj, smejas, kad kaut ko pasaki, viņi nevis paskaidro, bet tišu-prāt kaitina, jokojas. Viņi ir netaisni, bet, ja kāds viņus apmāna, tad notic tam. Pieaugušajiem patīk, ka viņiem pieglaimojas. Kad viņiem ir labs garastāvoklis, tad viss ir atļauts, kad viņi ir saīguši, tad viss viņus traucē.

Pieaugušie melo. Tās ir blēņas, ka no konfek-tēm vēderā rodas tārpi, ja negulēsi, tad vilki

tevi aiznesīs, bet, ja cits citam sper ar kājām, tad var uzmodināt velnu. Pieaugušie netur vārdu: apsola, bet pēc tam aizmirst vai izlokās, vai par sodu neatļauj, lai gan arī tāpat nebūtu atļāvuši.

Viņi liek runāt taisnību, bet, ja pasaki taisnību, — apvainojas. Viņi ir divkosīgi: acīs saka vienu, aiz muguras — pavisam ko citu. Ja viņi kādu nemīl, tad tomēr izliekas, ka mīl. To vien dzirdi no viņiem «lūdzu, paldies, atvainojiet, esiet sveicināti» — varētu domāt, ka viņi patiešām ir labsirdīgi.

Ļoti lūdzu jūs pievērst uzmanību bērna sejas izteiksmei, kad viņš, līksmi pieskrējis pie jums, uzbudināts pasaka vai izdara kaut ko nevietā, un pēkšņi jūs viņu asi apsauca.

Tēvs raksta, bērns atskrien ar savu ārkārtējo vēsti un rausta viņu aiz piedurknes. Bērns nesaprot, ka tādēļ uz svarīgā dokumenta radies traips. Bargi norāts, viņš raugās tēvā ar pilnīgu neizpratni: kas īsti noticis?

Daži nevietā izteikti jautājumi, neizdevušies joki, izpausti noslēpumi, pārsteidzīga atklātība — tā visa ir pieredze, kas liek bērnam izturēties pret pieaugušajiem kā pret pieradinātiem zvēriem, uz kuriem nekad visā pilnībā nevar paļauties.

Bērnu attieksmē pret pieaugušajiem dažkārt vērojamas ne vien antipātijas un nicinājums, bet arī zināms pretīgums.

Asa bārda, bargā seja, cigāra dūmi atbaida bērnu. Pēc katra skūpstā viņš rūpīgi noslauka seju, kamēr viņam to neaizliedz. Lielākais vaivars bērnu nevar ciest, kad viņus sēdina klēpī, ja bērnu paņem pie rokas, viņš cenšas atsvabināt to. Tolstojs šādu izturēšanos ievērojis zemnieku bērnu vidū, tā raksturīga visiem nenomāktajiem un neiebiedētajiem bērniem. Par sviedru smaku, par spēcīgu smaržu aromātu bērns ar pretīgumu saka «smird», kamēr viņam nav iemācīts, ka tā runāt ir neglīti, ka smaržām ir brīnišķīgs aromāts, ka viņš no visa tā vēl neko daudz nesaprot . . .

Visi šie kungi un dāmas ar savām atraugām, kaulu sāpēm, asinsspiedienu, rūgtumu mutē, ar sargāšanos no caurvēja un mitruma, ar bailēm no pārēšanās, klepus mocīti, bezzobaini, tādi, kas tikko velk kājas, resni, sarkanām sejām, sēcošu elpu, — cik tas viss ir pretīgi!

Un šie glāsti, apkampieni, skūpstī, uzsišana uz pleca, šī familiaritāte, augstprātīgā laipnība, šie bezjēdzīgie jautājumi, šī neizprotamā smiešanās diezin par ko.

— Kam viņa ir līdzīga? Ai, cik tu esi liels

kļuvis! Paskatieties tikai, kā viņš aug! — Bērns samulsis gaida, kad tas viss beigsies.

Viņiem tā ir nieka lieta visu klātbūtnē pateikt: «Ei, tu pazaudēsi bikses!» vai arī «Nedzer, būs naktī zivis jāzvejo!» Viņi ir nepieklājīgi...

Bērns jūtas garīgi tīrāks, labāk audzināts nekā pieaugušie, pelnījis vairāk cieņas pret sevi. Reizēm viņš to arī pasaka.

— Viņš baidās ēst, baidās no mitruma. Glēvulis. Es ne no kā nebaidos. Ja jau viņi tā baidās, lai paši sēž uz krāsns, kāpēc viņi mums visu aizliedz?

Līst lietus: viņš izskrien laukā, pastāv zem lietus gāzes, smiedamies aizskrien, pieglauzdams matus. Sals: viņš saliec elkoņus, uzmet kūkumu, ierauj galvu plecos, aiztur elpu, sa-sprindzina muskuļus, pirksti sastinguši, lūpas zilas, viņš uz brīdi uzmet skatienu bērū gājienam, kautiņam uz ielas un skrien sasildīties: brr, salst gan, tomēr jautri!

Nabadziņi, šie vecie ļaudis, kuriem viss traucē.

Un gandrīz vai vienīgās labās jūtas, ko bērns pastāvīgi pret mums jūt, ir žēlums.

— Droši vien kaut kas viņiem traucē, ja jau viņi ir nelaimīgi.

— Nabaga tētis daudz strādā, māmiņa bieži slimo, viņi, nabadziņi, drīz nomirs, nevajag viņus sarūgtināt.

Piebilde.

Bērnām bez iepriekš minētajām jūtām, ko viņš neapšaubāmi pārdzīvo, bez personiskajām pārdomām piemīt arī pienākuma apziņa, viņš nespēj pilnīgi atbrīvoties no viņam iedvestajām jūtām un uzskatiem. Visi viņi pārdzīvo personības šķelšanās konfliktu: aktīvie — spēcīgāk un agrāk, pasīvie — vēlāk un ne tik izteikti. Aktīvais pie visa nonāk pats, pasīvajam «atver acis» likteņa biedrs. Bērna dvēsele ir tikpat sarežģīta kā mūsu, pieaugušo, tā ir pilna analoģisku pretrunu, tajā norit nerimtīga, traģiska cīņa ar mūžseno: gribu, bet nevaru, zinu, ka vajag, bet nevaru.

Audzinātājs ir tas, kurš nevis iedzen ar varu, bet atbrīvo, nevis velk aiz sevis, bet pacel, nevis apspiež, bet palīdz veidoties personībai, nevis diktē, bet māca, nevis prasa, bet jautā, kopā ar bērnu pārdzīvo daudz iedvesmas pilnu brīžu. Viņam ne reizi vien asaru aizmiglotām acīm nākas vērot eņģeļa cīņu ar sātanu, kurā uzvaru gūst baltais eņģelis.

Samelojies. Slepūs nolaizījis no tortes ievārījumu. Parāvis uz augšu meitenei svārku malu. Sviedis vardei ar akmeņiem. Smējies par kuprīti. Sadaudzījis statueti un silicis kopā, lai nebūtu redzams, ka tā sasista. Smēķējis. Bijis ļauns un domās nolādējis savu tēvu.

Viņš ir rīkojies slikti un jūt, ka tā nav pēdējā reize, ka viņu atkal kaut kas kārdinās, atkal kūdīs un musinās.

Gadās, ka bērns pēkšņi kļūst kluss, paklausīgs, jūtīgs. Pieaugušajiem jau spriedums gatavs: «Droši vien viņam kaut kas uz sirdsapziņas.» Nereti pirms šīs dīvainās pārmaiņas ir brāzusies jūtu vētra, ir bijušas asaras, spilvenā izraudātas, pie sevis klusībā pieņemti stingri lēmumi, dots svinīgs zvērests. Parasti mēs esam gatavi piedot, ja saņemam solījumu — nē, nevis garantiju, bet ilūziju, ka izdarītā palaidnība neatkārtosies.

— Es nekļūšu citāds. Es nevaru apsolīt.

Šos vārdus diktē nevis spītība, bet godīgums.

— Es saprotu, ko jūs sakāt, bet neizjūtu, — tā man teica kāds divpadsmit gadus vecs zēns.

Šis godīgums, kas patiesi ir cieņas vērts, piemīt arī bērniem ar sliktām tieksmēm.

— Es zinu, ka nedrīkst zagt, zinu, ka tas ir kauns un grēks. Es negribu zagt. Es nezinu, vai es atkal nezagšu. Es neesmu vainīgs.

Cik rūgti audzinātājam ir tie brīži, kad viņš redz savu bezspēcību atspoguļojamies bērna bezpalīdzībā!

85.

Mēs ļaujамies apmānam, ka bērnu spēj ilgi apmierināt eņģeliskā pasaules uztvere, kur viss

ir skaidrs un vienkāršs, ka mēs protam noslēpt no viņa muļķību, bezspēcību, pretrunas, mūsu neveiksmes un bēdas, to, ka mēs nezinām laimes formulu. Cik naiva ir pedagoģisko auto-didaktu recepte, pēc kuras bērni audzināmi pakāpeniski; tēvs nedrīkst kritizēt mātes rīcību; pieaugušie nedrīkst strīdēties bērnu klātbūtnē; kalpone nedrīkst melot, teikdama, ka «kungu nav mājās», ja pie durvīm zvana kāds nevēlams viesis.

Bet kādēļ nedrīkst mocīt zvērus, ja veseli simti mušu šausmīgās mokās nobeidzas pie lipīgā mušpapīra? Kāpēc māmiņa nopērk skaistu kleitu, bet sacīt, ka kleita skaista, svešu klātbūtnē nav pieklājīgi? Kāpēc kaķis katrā ziņā ir viltīgs? Sper zibens: auklīte pārkrustās un saka — tas esot dievs, bet pane skolotāja māca — tā esot elektrība. Kāpēc pieaugušie jāciena? Arī bandīti? Es dzirdēju, ka onkulis teica: «man vēderā vāveres danco», bet tā runāt nedrīkst. Kāpēc «suņa dzimums» ir lamuvārds? Virējas tic sapņiem, bet māmiņa netic. Kāpēc saka — «vesels kā vērsis»? Vai tad vērsi neslimo? Vai suns arī var aizsniegt ūdeni akā? Kāpēc nav pieklājīgi vaicāt, cik maksā dāvana? Kā to visu lai izskaidro mazam bērnam, nepa-dziļinot un nepastiprinot viņa neizpratni?

Ak, šīs mūsu atbildes . . .

Gadījās, ka divas reizes es biju liecinieks

tam, ka bērnam pie grāmatu vitrīnas tika izskaidrots, kas ir globuss.

— Kas tā ir? Bumbiņa? — jautā bērns.

— Jā, jā, bumbiņa, — atbild aukle.

Citā reizē:

— Mammu, kas tā par bumbiņu?

— Tā nav bumbiņa, tā ir zemeslode. Uz tās ir nami, zirdziņi, māmuliņe.

— Māmuliņe? — bērns paraudzījās mātē ar līdzjūtību un šausmām un jautājumu vairs neatkārtoja.

86.

Mēs redzam bērnus vētrainās prieka un bēdu izpausmēs, kad viņi atšķiras no mums, bet neievērojam viņu mierīgo noskaņojumu, klusās pārdomas, dziļu iespaidu radītu atspulgu, sāpīgu izbrīnu, mokošas aizdomas, pazemojošas šaubas — tos brīžus, kad bērni ir līdzīgi mums. «Īsts» bērns ir ne tikai tas, kurš lēkā uz vienas kājas, bet arī tas, kurš risina brīnumainās dzīves pasakas noslēpumus. Izņēmums ir vienīgi patiešām «neīsti» bērni, kas bez jēgas atkārtoti samocītas vai no pieaugušajiem aizgūtas frāzes. Bērns neprot domāt kā pieaugušais, taču viņš sev raksturīgā veidā spēj pārdomāt nopietnas pieaugušo problēmas. Ja viņš kļūdās, tad te vainojams tikai pieredzes un zināšanu trūkums.

Es stāstu pasaku: tur darbojas burvji, pūķi, raganas, apburtā princese; pēkšņi atskan, kā sākumā šķiet naivs, jautājums:

— Bet vai tā ir patiesība?

Es dzirdu, ka kāds pamācoši paskaidro:

— Pans skolotājs taču teica, ka tā ir pasaka.

Nedz varoņi, nedz arī darbības nemēdz būt nepatiesas: tā tas varēja būt, bet tā tas nebija, tāpēc ka mēs jau iepriekš zinām, — pasakās nav jāmeklē patiesība.

Saruna, kam vajadzēja izkļiedēt un atšķetināt apkārtējās pasaules draudus un dīvainības, gluži otrādi — vēl padziļināja un paplašināja bērna neziņu. Agrāk personisko vajadzību nosacītai ierobežotai ikdienas dzīvei bija nepieciešams zināms skaits stingru, noteiktu atbilžu, turpretī tagad lielā dzīve tās noslīcināja visās problēmās uzreiz — vakardienas un rītdienas, tuvās un tālās problēmās. Nav ne laika atmiņēt, pat ne aplūkot tās visas. Teorētiskās zināšanas atraujas no ikdienas dzīves, pagaisdamas augstumos, kur tās nav iespējams pārbaudīt.

Sajā stadijā aktīvie un pasīvie temperamenti pārvēršas par dažādiem domāšanas veidiem: par reālistisko un refleksīvo.

Reālistiskais tic vai arī netic — atkarībā no autoritātes gribas, no tā, vai ticēt ir ērtāk un izdevīgāk; refleksīvais — iztaujā, secina, iebilst un dumpojas gan savās domās, gan ar savu rīcību. Pirmā neapzināto protestu mēs pretsta-

tām otrā izziņas kārei; tā ir kļūda, kas apgrū-
tina diagnozes noteikšanu un pārvelk svītru
audzināšanas terapijai.

Psihiatriskajās klīnikās stenogrāfs pieraksta
pacientu monologus un sarunas, tas pats kād-
reiz tiks darīts arī pedagoģiskajās laboratorijās.
Šodien mūsu rīcībā ir tikai bērnu jautājumi.

87.

Dzīve—pasaka. Pasaka par dzīvniekiem.

Jūrā mīt zivis, kas aprij cilvēkus. Vai tās ir
lielākas nekā kuģis? Vai tad, kad zivs rij cil-
vēku, viņš nosmok? Bet kas notiks, ja zivs
apris svēto? Ko viņa ēd tad, kad neviens kuģis
nav gājis bojā? Vai var noķert tādu zivi? Bet
kā jūrā dzīvo parastās zivis? Kāpēc tās visas
neizzvejo? Vai no lielas zivs var iztaisīt laivu?
Vai šīs zivis ir aizvēsturiskas?

Bitēm ir sava karaliene, bet nav karaļa? Viņš
droši vien miris. Ja jau reiz putni zina, kā aiz-
lidot uz Āfriku, tas nozīmē, ka tie ir gudrāki
nekā cilvēki: putni taču nav mācījušies skolā.
Kāpēc saka: simtkājis — viņam taču nav simt
kāju? Cik patiesībā viņam ir kāju? Vai tiešām
visas lapsas ir viltīgas? Kāpēc viņas nelabojas,
kāpēc viņas ir tādas? Ja suni sitīs un mocīs,
vai viņš būs uzticīgs arī tādām saimniekam?
Bet kāpēc nedrīkst skatīties, kad viens suns
uzlec mugurā otram? Vai izbāzti zvēri kādreiz

bijuši dzīvi? Vai arī no cilvēkiem var iztaisīt izbāzeni? Vai gliemezim nav ļoti neērti? Vai viņš nomirst, ja viņu izvelk no gliemežnīcas? Kāpēc viņš ir tāds slapjš? Vai gliemezis ir zivs? Bet vai viņš saprot, kad viņam saka: «Gliemezi, izbāz radziņus!»? Kāpēc zivīm ir aukstas asinis? Kāpēc čūskai nesāp, kad viņa maina ādu? Par ko savā starpā runā skudras? Kāpēc cilvēks nomirst, bet dzīvnieki nobeidzas? Vai zirnekļi nomirtu, ja saplēstu viņa tīklu? Kur viņš ņem pavedienu, lai iztaisītu jaunu tīklu? Kā no olas piedzimst vista, varbūt ola jāierok zemē? Ja strauss ēd akmeņus un dzelzi, kas tad viņam nāk laukā, kad viņš iet pa lielajām darīšanām? Kā kamielis zina, cik daudz dienām viņam jāuzkrāj ūdens? Vai patiešām papagailis ne drusciņas nesaprot, ko pats runā? Vai viņš ir gudrāks par suni? Kāpēc sunim nedrīkst apgriezt mēli, lai arī viņš varētu sarunāties? Vai Robinsons pirmais iemācīja papagaili runāt, vai tas ir grūti, kā to dara?

Krāsainā pasaka par augiem.

Koks dzīvo, elpo, mirst. No mazas zīlītes izaug ozols. No ziedīņa — bumbieris. Kā to varētu saskatīt? Bet vai krekli arī aug kokos? Tā skolotājs skolā teica (bērns dievojas), vai tā tiešām ir taisnība? Tēvs atbildēja: «Nerunā muļķības!» Māte teica, ka krekli kokos neaugot, jo lini augot laukā, bet skolotāja sacīja, ka aritmētikas stundā par to nav jārunā, viņa vē-

lāk pastāstīšot. Tātad tā tomēr ir taisnība! Kaut varētu ieraudzīt vienu tādu koku!

Kāda vieta visu brīnumu un briesmoņu vidū ir pūķim? Viņa, protams, nav, bet viņš varētu būt. Kā Kraks būtu spējis nogalināt pūķi, ja tā nemaz nebūtu? Ja jau sirēnas nav dzīvojušas, tad kāpēc tās zīmē?

88.

Pasaka par tautām.

Nēģeris ir melns, kaut arī mazgātos caurām dienām. Bet mēle viņam nav melna, arī zobi nav melni. Viņš taču nav velns: viņam nav ne ragu, ne astes. Bērni arī viņam melni. Viņi ir šausmīgi mežoņi: ēd cilvēkus. Dievam netic, tic vienīgi krupjiem. Senāk visi ticēja kokiem, jo bija muļķi, arī grieķi ir ticējuši visādām blēņām, taču viņi bijuši gudri, kāpēc tomēr ticējuši? Nēģeri staigā pa ielu kaili un ne drusciņas nekaunās. Degunā viņi sabāž gliemežvāciņus, domā, ka tas ir skaisti. Kāpēc viņiem neviens neaizrāda, lai viņi tā nedara? Viņiem ir laimējies: viņi ēd dateles, vīģes un banānus, viņiem ir pērtiķi un nemaz nevajag mācīties: mazs zēns jau drīz vien dodas medībās.

Ķīnieši nesā bizi, viņi ir ļoti smieklīgi. Francūži ir ļoti gudra tauta, taču ēd vārdes un saka: bonžūr. Kaut arī gudri, tomēr runā gluži jocīgi: «bon-pon-fon-bzdon». Bet vācieši saka:

«derdidas, kāposti un kvass». Ebreji no visa kā baidās un kliež: «vai, manu vai!» un krāpjas. Ebrejs nevar nodzīvot ne dienu, kādu neapmānījis, viņi ir arī nogalinājuši dievu to kungu. Amerikā arī dzīvo poļi, ko viņi tur dara, kāpēc ir aizbraukuši uz turieni, vai viņiem tur ir labi? Čigāni zog bērņus, izkropļo un liek viņiem ubagot vai arī atdod cirkā. Uzstāties cirkā droši vien ir lieliski, kaut arī tur izgriež rokas. Bet, ja reiz roka ir izgriezta, vai tad vienmēr ar to var taisīt visādus stīkus? Vai rūķi patiesībā ir? Kāpēc viņu nav? Ja viņu nav, kā tad visi zina, kādi viņi izskatās? Pa ielu gāja mazs cilvēciņš. Visi noskatījās viņam nopakaļ. Vai tas tiesa, ka liliputi nekad neaug, vai viņi par sodu ir palikuši tādi maziņi? Vai fenīkieši bijuši burvji? Kā viņi no smiltīm varēja iztaisīt stiklu? Tas ir grūti? Vai kalnieši staigā arī pa kalniem, no kuriem nāk laukā uguns? Bet jūrnieki — vai tā ir tauta? Vai viņi var dzīvot ūdenī? Kas ir grūtāk — būt jūrniekam vai ūdenslidējam? Kurš no viņiem ir svarīgāks?

Reizēm jautājums izsaka bažas:

— Ja es viscaur — no galvas līdz kājām noziedīšos ar tinti, vai nēģeri mani pieņems par savējo?

Bērnam ir grūti apmierināties ar informāciju, kurai nevar būt nekāda praktiska izmantojuma. Viņam gribas darīt tāpat, kaut vai pamēģināt, vai arī vismaz tuvumā apskatīt.

Pasaka par cilvēku.

Ir tādi cilvēki — ar stikla acīm. Vai šīs acis var izņemt? Vai ar tām var redzēt? Kāpēc cilvēki valkā parūkas, un kāpēc visi smejas par plikgalvjiem? Vai ir cilvēki, kas prot runāt ar vēderu? Vai viņi runā ar nabu? Kāpēc ir vajadzīga naba? Vai ausīs ir īstas bundziņas? Kāpēc ir sāļa gan jūra, gan asaras? Kāpēc meitenēm ir gari mati un arī tur viss citādi? Vai uz sirds aug sēnes? Bet kāpēc tad pirmā aprīļa kartiņās redzamas sēnes, kas izaugušas uz sirds? Vai katrā ziņā jānomirst? Kur es biju, kad manis vēl nebija pasaulē? Kalpone saka, ka tā skatīties nedrīkst — varot saslimt, bet, ja trīs reizes nospļausies, neraslimsi. Kas notiek degunā, kad šķauda? Vai vājprātīgais ir slims cilvēks? Bet piedzērušais — vai arī tas ir slims? Kas ir sliktāks — vājprātīgais vai piedzērušais? Kādēļ es pašreiz vēl nedrīkstu zināt, kā rodas bērni? No kā ceļas vējš — vai no tā, ka kāds ir pakāries? Kas ir labāk — būt aklam vai kurlam? Kāpēc bērni nomirst, bet veci cilvēki dzīvo? Kad jāraud vairāk: tad, kad nomirst brālītis, vai tad, kad nomirst vecāmāte? Kāpēc kanāriļputniņš nespēj nokļūt paradīzē? Vai pamātei noteikti jāsit bērni? Vai mātes piens arī nāk no govīs? Vai tas, kas rādās sapņos, notiek īstenībā, vai arī tikai šķiet? Kāpēc dažiem

cilvēkiem ir rudi mati? Kāpēc sievietei nevar būt bērns, ja viņai nav vīra? Kas ir labāk — ja apēd indīgu sēni vai arī ja iekož čūska? Vai tā ir taisnība, ka ātrāk izaugsi, ja stāvēsi lietū? Kas tā ir — atbalss? Kāpēc viņa dzīvo mežā? Kāpēc tad, ja saliek plaukstu kā tālskati, var redzēt veselu māju? Kā tā tur spēj ietilpt? Kas ir ēna? Kāpēc no tās nevar aizbēgt? Vai tas ir tiesa, ka meitenei, ko noskūpstā ūsains vīrs, arī izaug ūsas? Vai ir taisnība, ka zobos mīt tārpi, tikai tos nevar redzēt?

90.

Pasaka par autoritātēm.

Bērnam ir milzumdaudz dievu, dieviņu un varoņu.

Autoritātes iedalās redzamajās un neredzamajās, dzīvajās un mirušajās. To hierarhija ir neticami sarežģīta. Māte, tēvs, vecmāmiņa, vec-tēvs, krustmāte, tēvoči, mājkalpotāji, policists, kareivis, karalis, ārsts, pieaugušie vispār, ksendzs, skolotājs, kompetentāki, zinošāki skolas biedri.

Redzamās, bet nedzīvās autoritātes: krusts, Toras tīstoklis, lūgšanu grāmata, svētbildes, senču portreti, izcilu cilvēku pieminekļi, nezināmu ļaužu fotogrāfijas.

Neredzamās autoritātes: dievs, veselība, dvēsele, sirdsapziņa, mirušie, burvji, velni, eņģeļi,

gari, vilki, radinieki, kuri dzīvo tālumā un par kuriem mājās bieži runā.

Autoritātes prasa paklausību, to bērns saprot, sāpīgi to apzinās. Tās prasa milestību — un ar to samierināties jau ir daudz grūtāk.

— Es vairāk mīlu tēti un māmiņu.

Mazulis koķetē, izvairīgi, viltīgi atbildēdams uz nepārdomātu jautājumu. Vecāki bērni šādu jautājumu nevar ciest: tas viņus mulsina un pazemo. Bērns reizēm mīl spēcīgi, reizēm viņa jūtas ir vājākas, reizēm viņš mīl tieši tik, cik viņam nepieciešams, reizēm ienīst, — tas ir briesmīgi, bet ko lai dara, ja patiešām ienīst.

Cieņa — tās ir tik sarežģītas jūtas, ka bērns baidās patstāvīgi izlemt, viņš paļaujas uz pieaugušajiem.

Māte izrīko kalponi, tā baidās no mātes. Māte dusmojas uz aukli. Taču mātei jāprasa atļauja ārstam. Un policists var viņu sodīt. Bet manam klases biedram nav katrā ziņā jāklausa viņai. Uz tēti dusmojas viņa priekšnieks, tāpēc tētim ir slikts garastāvoklis.

Kareivis baidās no virsnieka, virsnieks — no ģenerāļa, ģenerālis — no karaļa. Te viss ir skaidrs. Tāpēc varbūt zēniem tik ļoti interesē militāras personas, varbūt tāpēc bērni tik precīzi dozē cieņu pret saviem biedriem atkarībā no tā, kurā klasē viņi mācās, — arī te viss ir viegli saprotams.

Augstākā mērā cieņu pelna redzamo un neredzamo autoritāšu starpnieki. Ksendzs prasa padomu dievam, ārstam ir kaut kādi savi sakari ar veselību, kareivim ir savas attiecības ar karali, bet kalpone daudz ko zina par burvestībām, gariem un visādām šausmām.

Bet var gadīties, ka vislielākās cieņas vērts izrādās gans, kurš ar nazi izdrāž figūriņu: to, lūk, neprot ne māte, ne ģenerālis, ne dakteris!

91.

Kāpēc no negataviem augļiem sāp vēders? Kur atrodas veselība — vēderā vai galvā? Veselība — vai tā ir dvēsele? Kāpēc suns var dzīvot bez dvēseles, bet cilvēks nevar? Bet vai dakteris var saslimt un nomirt, kā tur tas cilvēks? Kāpēc visi izcilie cilvēki ir miruši? Vai taisnība, ka ir arī tādi, kas raksta grāmatas un vēl ir dzīvi? Karalienes vienmēr nomirst — tās nav dzīvotājas šai pasaulē. Vai karalienei ir spārni? Vai ksendzs ir redzējis dievu? Varbūt ērglis var uzlidot līdz pašām debesīm? Vai dievs arī skaita lūgšanas? Ko dara eņģeļi — guļ, ēd, spēlē futbolu? Kas viņiem šuj drēbes? Vai arī velnam ļoti sāp? Vai suņusēnes ir saindējuši velni? Ja dievam nepatīk slepkavas, kāpēc viņš liek aizlūgt par tiem? Vai Mozus ļoti izbijās, ieraudzījis dievu? Kāpēc tēvs neskaita lūgšanas, vai dievs viņam to atļāvis nedarīt? Vai pērkons

ir brīnums? Vai gaiss arī ir dievs? Kāpēc gaisu nevar redzēt? Vai viņš pamazām ieiet tukšā pudelē vai uzreiz? Kā viņš zina, ka tur vairs nav iekšā ūdens? Kāpēc nabagie lamājas? Ja viņi nelamātos, vai viņiem būtu labāka dzīve? Ja lietus nav brīnums, kāpēc neviens to nevar iztaisīt? No kā taisīti mākoņi? Vai tanta, kas ir tālu, tālu, atrodas kapā?

Cik naiva ir vecāku cerība (tikai nenosauciet viņus par progresīviem), ka, nolieguši bērniem dieva esamību, viņi atvieglo tiem apkārtējās pasaules izpratni. Dieva nav, bet kas tad ir? Kas visu radījis un radīs vēl to, kas būs pēc tam, kad es nomiršu? No kurienes cēlies pirmais cilvēks? Vai tā ir taisnība — ja tu nelūdz dievu, tad dzīvo kā lops? Tētis saka, ka eņģeļu nav, bet es pati redzēju eņģeli! Ja tas nav grēks, kāpēc tad nedrīst nosist? Arī vistai taču sāp, kad viņu kauj!

Atkal tās pašas šaubas, tie paši satraukuma pilnie jautājumi.

92.

Skumja pasaka, nabadzības noslēpums.

Kāpēc izsalcis, kāpēc nabags, kāpēc viņam ir auksti, kāpēc nenopērk to, ko vajag, kāpēc viņam nav naudas, kāpēc viņam nedod tāpat vien?

Tu saki:

— Nabadzīgie bērni ir netīri, runā sliktus vārdus, viņiem matos ir tārpi. Nabadzīgie bērni slimo, viņi var aplipināt ar kādu slimību, viņi kaujas, svaidās ar akmeņiem, izsit cits citam acis. Pagalmā iet nedrīkst, virtuvē arī ne — tur nekā interesanta nav.

Bet dzīve pierāda pretējo:

— Viņi nepavisam neslimo, augām dienām viņi skraida apkārt, kur grib, dzer ūdeni no akas, pērk garšīgas konfektes raibos papīrišos. Puika iztaisa sev slotu, slauka pagalmu, tīra sniegu — tas taču ir trakot tīkami! Nekādu tārpu viņiem nav, tā nav taisnība, ar akmeņiem arī viņi nemētājas, acis viņiem veselas, viņi nevis kaujas, bet cīnās. Sliktie vārdi ir smieklīgi, bet virtuvē ir simt reižu interesantāk nekā istabā.

Tu saki bērnam:

— Nabaga ļaudis ir jāmīl un jāciena, viņi ir labi, viņiem grūti jāstrādā. Pasaki paldies virējai — viņa gatavo mums pusdienas, pateicies sargam — viņš gādā par kārtību mūsu mājā. Parotaļājos ar viņa bērniņiem!

Bet dzīve apliecina pretējo:

— Virēja nokāva vistu, rīt mēs to ēdīsim, māmiņa arī ēdīs, tāpēc ka izvāritai vistai nesāp, bet virēja kāva vistu, kad tā bija dzīva, māmiņa pat skatīties nevarēja. Sargs noslīcināja kucentiņus, bet viņi bija tik jauki! Virējai ir asas rokas, viņa vienmēr noņemas ar netīriem

ūdeņiem. Zemnieks nelabi ož. Ebrejs arī. Tirgus sievu nesauc par pani, saka vienkārši — tirgus sieva, tāpat arī sargu neuzrunā par panu, bet gluži vienkārši sauc par sargu. Trūcīgo ļaužu bērni ir netīri, kad viņiem kaut ko rādi, viņi sāk prasīt: «Dod!», bet, ja tu nedod, norauj tev cepuri, smejas, bet viens pat uzspļāva, tieši sejā iesplāva...

Bērns vēl nav dzirdējis neko par ļaunajiem burvjiem, bet jau ar piesardzību tuvojas nabagam, lai iedotu tam grasi.

Bērns zina, ka arī šajā gadījumā viņam ne visu pasaka, ka arī te slēpjas kaut kas netīrs, ko viņam negrib vai arī nevar paskaidrot.

93.

Augstāko sabiedrības aprindu dīvainības un labā toņa likumi.

Nav pieklājīgi bāzt pirkstu mutē, urbināt degunu, šņaukāties. Nav glīti prasīt, teikt «es negribu», novērsties, kad tevi skūpstā, sacīt «tā nav taisnība». Ir nepieklājīgi skaļi žāvāties, teikt «man ir garlaicīgi». Ir nepieklājīgi atbalstīt galvu rokās, pirmajam sniegt pieaugušajam roku. Ir neglīti kuļāt kājas, sabāzt rokas kabatās, atskatīties uz ielas. Nav pieklājīgi skaļi izteikt piezīmes. Nav pieklājīgi rādīt ar pirkstu.

Kāpēc?

Šie aizliegumi un baušļi nāk no dažādiem avotiem, tāpēc arī bērns nespēj uztvert to būtību un sakarības.

Nav glīti skraidīt apkārt vienā kreklā, un nav glīti splaudīties.

Kāpēc ir nepieklājīgi sēžot atbildēt pieaugušajiem? Vai tēvs jāsveicina, ja satiec viņu uz ielas? Ko lai dara, ja kāds runā nepatiesību, piemēram, tēvocis saka «tu esi meitene», labi zinādams, ka runā ar zēnu, vai arī «tu, mana līgaviņa» vai «esmu tavai māmiņai tevi atpircis» — tie taču ir meli!

— Kāpēc ar meitenēm jābūt laipnam? — man jautāja kāds skolnieks diktāta laikā.

— Tam ir vēsturisks izskaidrojums, — es atbildēju.

— Kāpēc tu uzrakstīji vārdā «atgriezās» burtu «d»? — es vaicāju viņam pēc dažām minūtēm.

— Tam ir vēsturisks izskaidrojums, — viņš atbildēja, atriebīgi sminēdams.

Uz to pašu jautājumu kāda māte atbildēja:

— Saproti, meitene kādreiz dzemdēs bērnus, viņai būs grūti, sāpēs utt.

Drīz pēc tam brāļa un māsas vidū atkal uzliesmoja strīds.

— Kāda man tur daļa, māmiņ, ka viņa reiz dzemdēs bērnus. Man nepatīk, ka viņa tagad ir tāda pinkšķe.

Par pašu neveiksmīgāko uzskatu šādu paskaidrojumu, ko diezgan bieži nākas dzirdēt:

— Par tevi smiesies.

Šāda atbilde ir ērta un efektīva — bērns baidās būt smieklīgs.

Taču par viņu smiesies arī tādēļ, ka viņš klausā māti, ka uztic viņai savus noslēpumus, un vēlāk arī par to, ka viņš negribēs spēlēt kārtis, dzert degvīnu, iet uz publisko namu. Un arī vecāki, baidīdami bērnu, ka viņš var likties smieklīgs, izdara nelabojamu kļūdu. Pati briesmīgākā kļūda ir slēpt trūkumus bērna audzināšanā: bērns līdz zināmam laikam par pieklājīgu atalgojumu parāda viesu klātbūtnē labas audzināšanas paraugu, bet pēc tam atriebjas par to.

94.

Dzimtā valoda — tā ir nevis bērnam izraudzīti un pielāgoti aizliegumi un pamācības, bet gaiss, ko elpo viņa dvēsele, tāpat kā visas tautas dvēsele. Patiesība un šaubas, ticība un paražas, mīlestība un naidis, vieglprātība un nopietnība, pašcieņa un verdziska padevība, bagātība un nabadzība, neatlaidīga darba gadsimti un drūmi verdzības gadi, viss, ko ar iedvesmu radījis dzejnieks un ko dzērāju murgos atraugājuši visādi salašņas.

Kas domājis par to, kas rakstījis par to, kas pētījis, kā iznīcināt šajā stihijā kaitīgās baktērijas un piepildīt to ar ozonu? Kas zina, varbūt tad arī noskaidrotos, ka nevis vienkāršo, «prasto» ļautiņu lietotajā «dirst», bet gan salonos dzirdētajā «kas par sievieti! — pirkstus aplaizīsi» slēpjas pagrimuma iedīgļi.

— Lai svētīts! Dieva sods. Nelabais apsēdis. Kā paradīzē. Septītajās debesīs. Mājās gatavā elle. Taisies kā tieci! Kā dieva ausī. Dievs iedos. Svētulis. Purpina kā ķesteris. Ne graša pie dvēseles. Dūša papēžos. Dvēseli velnam pārdevis. Grēka gabals. Matos sirmums, kaulos trakums.

— Uz veselībām! Uz tavu veselību! Pirmiena — grūta diena. Žagas rauj — kāds mani piemin. Nazis nokrita — ciemiņš steidzas. Vira pārsālīta — virēja iemilējusies. Ar vienu kāju kapā.

— Kīniešu ceremonijas. Čigānu kāzas. Kunga žēlastība. Nekaunīgs purns. Bāreņa liktenis.

— Vecais čikstulis, vecais idiots. Smurgulis, muļķis, kucēns, pienapuika, vēl mātes piens aiz lūpām.

— Nevis akls, bet neredzīgs. Nevis vecs, bet padzīvojis. Nevis kroplis, bet invalīds.

— Suņa laiks. Nodzīvoties līdz kliņķim. Prāts samežģījies. Kuce. Ārdās aiz dusmām. Skrien kā sasvilis. Vilka apetīte. Tu man velnu redzēsi!

— Tam prātiņš tāds paplāns. Vējš galvā. Pūst miglu acīs. Nav visi mājās. Plīst aiz smieklīem. Tikt viegli cauri. Zināt kā savus piecus pirkstus. Viņa vēl teiks savu vārdu. Visu dzīvi man sagandējusi!

Kas tas ir? No kurienes tas viss radies? Kam tas vajadzīgs?

— Zābaks — tas ir lietvārds, zābaks — teikuma priekšmets.

— Bet kāpēc saka: dumjš kā zābaks? Vai pans, kurš izdomāja gramatiku, bija gudrs?

95.

Bērniem nepatik šie neizprotamie teicieni, kaut arī dažkārt viņi ar tiem cenšas pārsteigt apkārtējos. Viņi apgūst pieaugušo valodu izvēlīgi, ar atlasi, acīmredzot pretodamies dažādiem plaši lietotiem teicieniem, vārdu savienojumiem.

— Paklausies, iedod man to! Klau, aizdod man! Ei, parādi!

— «Ei, paklausies!» ir analogs mūsu teiktajam «lūdzu». Lūgt bērnam nozīmē «lūgt zēlātības dāvanas» (nabags lūdz). Bērnam nepatik šis pazemojošais vārdu savienojums.

— Domā, es lūgšu? Nelūdz viņu! Kā tad, es jau nu iešu viņu lūgties!

— Pagaidi, tu man vēl palūgsies!

Es atceros kādu apbrīnojamu teikumu:

— Lūk, kāds tu esi, un es vēl tev lūdzos...

Pat vēršoties pie pieaugušajiem, bērns dod priekšroku formai «lai māmiņa, lai pans...» un tikai piespiests «lūdz».

Ar vārdu «saproti» bērns aizstāj sev ne mazāk nepatīkamo «piedod».

— Saproti, man tas iznāca netīšām. Saproti, es tā negribēju. Saproti, es nezināju.

Bet cik daudzveidīgi ir vārdi un teicieni, ar kuriem pieaugušie pierunā vai brīdina, lai tādējādi izvairītos no negaidītām scēnām.

— Izbeidz, ej nost, nesāc, paej tālāk, nemaisies pa kājām! Pārtrauc taču! Ej taču nost! Es tev saku, izbeidz! Lūdzu tevi, izbeidz (tas nav lūgums, bet pavēle)! Vai tu liksies mierā! Klausies, vai tu reiz beigsi, vai ne!

Draudi:

— Tu gribi dabūt, ja? Pelnies vien! Tu man vēl nožēlosi! Tu man vēl dabūsi paraudāt!

Nicīgs vārdu atkārtojums:

— Labi, labi... Zinu jau, zinu... Pagaidi, liecies mierā...

Mēs liekam bērnam baidīties.

— Liela man vajadzība baidīties! Neiedomājies, ka es baidos! Kā tad, briesmīgi jau nu esmu nobijies no viņa!

Ikviens bērna īpašums ir apšaubāms: viņš nedrīkst to atdot, nepaprasījis atļauju, nedrīkst to iznīcināt, viņam pieder tikai izmantošanas tiesības.

- Tavs sols, tavs galds?
- Jā mans! (Vai arī: varbūt tavs, ko?)
- Es pirmais te apsēdos.

«Pirmais» ieņēmis vietu, «pirmais» sācis rotaļāties, sācis rakt. Pieaugušie, sargādami savu mieru, ļoti pavirši izšķir bērnu strīdinus.

— Viņš man uzplijās. Viņš pirmais sāka. Es mierīgi stāvu, bet viņš...

Gadās interesantas neparasta nolieguma formas apgalvojuma vietā:

— Bet es kā tik neiebelžu viņam... Bet es kā tik nesāku bēgt... Bet mēs kā tik nesākam smieties...

Stāstījuma saturs — pārgalvīga nebēdnība, un varbūt «ne» ir aizliegumu atbalss?

— Atceries, tu apsolīji! Devi vārdu. Neturēji vārdu.

Kas netur solījumu, tas ir cūka. Pieaugušajiem to vajadzētu atcerēties.

Bagātīgs materiāls pētījumiem.

96.

Bērnām, kurš nav galīgi nošķirts no vienkāršajiem ļaudīm, patīk virtuve un ne jau tāpēc, ka tur ir žāvētas plūmes un rozīnes, bet gan tāpēc, ka tur vienmēr kaut kas tiek darīts, turpretī istabās nekas nenotiek; bērnam patīk

virtuve, tātad ka tur ir interesantāk nekā pasaku valstī, — virtuvē viņš dzird ne tikai pasakas vien, bet arī patiesās dzīves stāstus, turklāt pastāsta tos arī pats un tiek ar interesi uzklauts, šeit, virtuvē, viņš ir cilvēks, nevis klēpja sunītis uz atlasa spilventiņa.

— Pastāstīt tev pasaku? Nu, labi! Tā, ko tad es tev gribēju stāstīt? Redzi, notika reiz tā... Pagaidi, tūlīt... Ļauj tikai atcerēties, kā tur īsti sākās...

Pirms risināties pasakas pavediens, bērnam ir laiks ieņemt ērtāku pozu, sakārtot apģērbu vai arī atklepoties — tātad sagatavoties, lai varētu ilgi, ilgi klausīties.

— Tā, redzi, iet viņa pa mežu. Mežā melna, dziļa tumsa, neko nevar saredzēt: ne kokus, ne zvērus, ne akmeņus. Tāds tumšums visapkārt, ka dur vai acis laukā. Viņai tik briesmīgi bailes, ka ne pasacīt. Pārmeta krustu — bailes tā kā drusciņ atkāpjas, pārkrustās vēlreiz un nu iet tālāk.

Mēģinu stāstīt šādā veidā, un tas nebūt nav viegli. Mums nav pacietības, mēs steidzamies, necienām ne pasaku, ne to, kurš klausās. Bērns nespēj tikt līdzī mūsu stāstījuma tempam.

Ja mēs tā būtu pratuši pastāstīt bērnam par audumu, kas tiek darināts no linu šķiedras, viņš nedomātu, ka krekli aug kokos, bet zemē tiek sēti pelni.

Patiešs stāsts «iz dzīvēs»:

— Pieceļos no rīta, bet man viss acīs dubul-tojas. Skatos uz kamīnu — divi kamīni, skatos uz galdu — divi galdi. Es labi zinu, ka galds ir viens un kamīns — viens, taču redzu divus. Trīnu, beržu acis — nelīdz. Bet galvā kaut kas dauzās.

Bērns gaida atminējumu, un, kad beidzot izdzird svešo vārdu «tīfs», viņš jau ir sagatavots šī nepazīstamā jēdziena uztveršanai.

— Dakteris saka: tīfs...

Pauze. Stāstītājs atpūšas, un atpūšas arī klausītājs.

— Tā, rau, es saslimu ar šo tīfu...

Un stāstījums rit tālāk.

Vienkāršs stāsts — par to, kā sādžā dzīvojis zemnieks, kurš nebaidījies no suņiem, kā viņš saderējis un patiešām pacēlis uz rokām un nesis lielu suni, tik lielu kā telēnu, niknu kā vilku, — kļūst par leģendu. Vai atkal cits stāsts — kā viens kāzās pārgērbies par sievieti un neviens viņu nav pazinis... Vai arī — kā zemnieks meklējis savu nozagto zirgu...

Ja mēs būtu bijuši jūtīgāki, vērīgāki, varbūt uz estrādes būtu parādījies pasaku teicējs pelēkos vadmalas svārkos un iemācījis mums, kā runāt ar bērniem, lai viņi mūs klausītos. Jā, mums vajadzētu būt smalkjūtīgiem, taču mēs dodam priekšroku aizliegumiem.

Vai tā ir taisnība?

Vajag būtībā saprast šo jautājumu, ko mēs tā nevaram ciest, uzskatot to par lieku.

Ja māmiņa vai audzinātāja kaut ko pateikusi, tas nozīmē, ka tā ir taisnība.

Bērns taču ir jau pārliecinājies, ka ikvienam cilvēkam pieder kāda zināšanu daļiņa un, piemēram, kučieris zina par zirgiem pat vairāk nekā tēvs. Bez tam ne katrs, kurš kaut ko zina, pastāsta par to. Reizēm viņiem negribas, reizēm viņi adaptē taisnību līdz bērna līmenim, reizēm slēpj to vai arī apzināti sagroza.

Bez zināšanām vēl eksistē arī ticība: viens tic, otrs netic, vecmāmiņa tic sapņiem, māte — netic.

Kuram taisnība?

Un, beidzot, pastāv arī meli joka formā un meli — lielība.

— Vai tiesa, ka zeme ir lode?

— Visi saka, tā esot taisnība. Taču pietiek vienam pateikt, ka tā nav taisnība, un paliek šaubu ēna.

— Jūs bijāt Itālijā, saki, vai Itālija patiešām ir līdzīga zābakam?

Bērns grib zināt, vai tu to pats esi redzējis vai uzzinājis no citiem, kā tu to zini. Viņš grib, lai atbildes būtu īsas un pārliecinošas, saprotamas, patiesas, nopietnas un godīgas.

— Kā termometrs mēri temperatūru?

Viens saka: dzīvsudrabs (kāpēc dzīvs?), otrs, ka ķermeņi izplešas (vai tad termometrs ir ķermeņis?), bet trešais: paaugsies lielāks — uzziņāsi. Pasaka par stārķi apvaino un sanikno bērnu, tāpat kā ikviena nenopietna atbilde uz nopietnu jautājumu, tādu kā «no kurienes rodas bērni?» vai «kāpēc suns rej uz kaķi?».

— Negribat teikt, nevajag, varat neatvieglot manu darbu, taču kāpēc jūs traucējat mani, kāpēc smejaties par to, ka es gribu zināt?

Bērns, atbildēdams biedram, saka:

— Es zinu, bet, ja tu esi tāds, neteikšu.

Par sodu nesaka. Bet par ko gan pieaugušie soda viņu?

Minēšu vēl dažus bērnu jautājumus:

— Vai to neviens visā pasaulē nezina? To nedrīkst zināt?

— Kas to teica? Visi vai tikai viens? Tā vienmēr mēdz būt? Vai tā tam jābūt?

98.

Vai drīkst?

Nav atļauts, tāpēc ka grēks, tāpēc ka kaitīgi, tāpēc ka neglīti, tāpēc ka esi vēl pārāk mazs, tāpēc ka nedrīkst — un viss!

Arī šeit ir apšaubāmas un juceklīgas problēmas. Reizēm kaut kas izrādās kaitīgs tikai tādēļ, ka mātei ir slikts garastāvoklis. Citreiz

kaut kas tiek atļauts arī mazulim, tāpēc ka tēvs ir labā noskaņojumā vai arī ir atnākuši viesi.

— Kāpēc viņi aizliedz, kas viņiem, traucē, vai?

Par laimi, šī ieteiktā konsekvences teorija praksē nav izpildāma. Tāpēc ka jūs taču negribat, lai jūsu bērns ieietu dzīvē ar tādu pārlicību, ka viss tajā notiekošais taisnīgs, saprātīgs, pareizs, pamatots un nemainīgs. Audzināšanas teorijā mēs bieži aizmirstam to, ka mums jā māca bērnam ne tikai augstu vērtēt taisnību, bet arī iepazīt melus, ne tikai mīlēt, bet arī ienīst, ne tikai cienīt, bet arī nicināt, ne tikai piekrist, bet arī iebilst, ne tikai paklausīt, bet arī sacelties.

Mēs bieži sastopam pieaugušus cilvēkus, kuri apvainojas par to, kam nevajadzētu pievērst uzmanību, ienīst, kad vajadzētu just līdzī. Tāpēc ka negatīvo jūtu jomā mēs esam autodidakti, tāpēc ka, mācot dzīves ābeci, mums iemāca tikai dažus burtus, bet pārējie paliek apslēpti. Vai gan kāds brīnums, ka dzīves grāmatā mēs lasām kļūdaini!

Bērnu nomāc apspiestības važas, viņš cieš, cenšas izrauties brīvībā, taču neaizsniedz to, tāpēc ka važas, mainot formu, būtībā nemainās — aizliegums un piespiešana paliek. Mēs, pieaugušie, nespējam mainīt mūsu dzīvi, jo esam audzināti nebrīvē, mēs nevaram dot bēr-

nam brīvību, kamēr paši dzīvojam, važās saistīti.

Ja es izslēgtu no audzināšanas visu to, kas jau pirms laika sasaista manu bērnu, tas izpelnītos bargu nosodījumu gan no viņa vienauzdiem, gan pieaugušajiem. Vai gan nepieciešamība cirst jaunus ceļus, smagi cīnīties pret straumi nav vēl grūtāks darbs? Cik rūgti internātskolās ir bērniem — vēl nesen svabadajiem lauku māju iemītniekiem —, nākas samaksāt par to relatīvo brīvību, kas viņiem piederējusi tīrumā, zirgu stallī, saimes istabā!

Es rakstīju šo grāmatu lauku lazaretē, bija karš, dunēja lielgabali.

Trūka vienīgi iecietīga labvēlīguma programmas.

99.

Kāpēc meitene neitrālā vecumā jau tik stipri atšķiras no zēna?

Tāpēc, ka bez vispārīgā bērnu beztiesīguma viņa kā sieviete pakļauta vēl papildu ierobežojumiem. Zēns, kuram nav nekādu tiesību, jo viņš ir bērns, ar abām rokām satvēris un cieši tur sava dzimuma privilēģijas un negrib tajās dalīties ar savu vienaudzi meiteni.

— Es drīkstu, es varu, es taču esmu zēns.

Meitene ir baltais zvirbulis viņu vidū. Viens no desmita katrā ziņā pajautās:

— Kāpēc viņa ir šeit, pie mums?

Tiklīdz iedegas strīds, ko zēni parasti savā starpā izšķir godīgi, saudzējot biedra patmīlību, nedraudot viņu padzīt, turpretī meitenei tūlīt jādzird bargs spriedums:

— Ja nepatīk, lasies prom pie skuķiem!

Meitene, kura labprātāk rotaļājas ar zēniem, iemanto neuzticību arī savā vidē:

— Negribi, vari iet pie saviem puikām!

Izstumtā pret nicinājumu atbild ar nicinājumu — tā ir aizskartā lepnuma paš aizsargāšanās reakcija.

Reta meitene nezaudē dūšu, neņem vērā apkārtējo ļaužu runas, prot pacelties pāri pūļa domām.

Kā lielākajā daļā bērnu izveidojies naidīgums pret meiteni, kurai patīk rotaļāties ar zēniem? Laikam nekļūdīšos, apgalvodams, ka šo naidīgo attieksmi radījis bargs, cietsirdīgs likums:

— Kauns meitenei, ja zēns ierauga viņas biksītes.

Šo likumu tai formā, kādā tas valda bērnu vidū, nevarēja izdomāt pieaugušie.

Meitene nevar normāli skriet šāda iemesla dēļ: ja viņa nokritīs, tad, pirms būs sakārtojusi savu kleitu, jau izdzirdēs ļauni izsmējīgo:

— Bikses! Bikses!

— Melo! — Vai arī izaicinoši: — Nu un tad! — viņa atbild nosarkusi, samulsusi, pa-

zemota, sarūgtināta. Ja viņa pēkšņi metīsies kauties, — tas pats sauciens spēji nobremzēs viņu, apvainos un paralizēs. Un tā pamazām meitenes kļūst neveiklākas par zēniem, tātad ir mazāk cieņas vērtas. Viņas nekaujas, toties apvainojas, lamājas, sūdzas un brēc. Bet pieaugušie vēl prasa, lai pret meitenēm izturas ar cieņu! Ar kādu prieku bērni par kādu no pieaugušajiem saka:

— Viņš man nav nekas. Man viņš nav jāklauša.

Bet meitenes priekšā jāpiekāpjas? Kāpēc?

Kamēr mēs neatbrīvosim meitenes no ierobežojumiem — «tas ir nepieklājīgi», kas, sākas ar viņu tērpa atšķirību no zēnu apģērba, nav vērts pūlēties, lai panāktu to, ka meitenes un zēni kļūtu draugi. Mēs šo problēmu esam atrisinājuši savā labā: izaudzējuši zēniem garus matus, ietīstījuši viņus tādā pašā labā toņa likumu biežajā tīklā, lai nu viņi visi kopā rotaļājas. Tai vietā, lai izaudzinātu vīrišķīgas meitas, mēs divkāršojam sievišķīgu dēlu skaitu.

Isas kleitas; peldkostīmi, sporta tērpi; jaunas dejas — drosmīgs mēģinājums risināt problēmas uz jauniem pamatiem. Cik daudz pārdomu slēpj modes rekomendācijas? Domāju, ka tā nav vieglprātība.

Nevajag apvainoties un kritizēt; tā saukto delikāto tēmu apspriešanā mēs, būdami uzticīgi aizspriedumam, saglabājam piesardzību.

*

*Es nebūt neesmu gribējis no jauna mēģināt
nelielā brošūrā apspriest visu bērnu visus attī-
tības posmus.*

100.

Bērns, kurš sākumā liksmi peld pa dzīves virsusi, neredzēdams tās drūmos dziļumus, viltīgās zemūdens straumes, noslēpumainus briesmoņus, apslēptus naidīgus spēkus, ar uzticību un sajūsmu uzsmaidīdams daudzkrāsainajiem brīnumiem, pēkšņi atmosfātas no gaišzilā sapņa un ieplestām acīm, elpu aizardējis, drebošām lūpām izbījies čukst:

— Kas tas ir? Kāpēc?

Piedzērušais streipuļo, aklais ar spieķi tausta ceļu, epileptiķis nokrīt uz ietves, noziedznieku ved uz cietumu, zirgs nobeidzas, gaili nokauj.

— Kādēļ? Kāpēc tas viss?

Tēvs lamājas, māte raud. Tēvocis skūpstā istabeni, viņa draud tam ar pirkstu, viņi abi smejas, skatās viens otram acīs. Satraukti tiek runāts par kādu, kas dzimis zem nelaimīgas zvaigznes, un tāpēc viņam derētu kājas salauzt.

— Ko tas nozīmē? Kāpēc?

Viņš pat jautāt neuzdrošinās. Viņš jūtas tik mazs, vientuļš un bezpalīdzīgs šo noslēpumaino spēku priekšā.

Viņš, vēl nesenais pavēlnieks, kura vēlēšanās

bija likums, kura ieroči bija viņa asaras un smaidi, kuram piederēja tētis, māmiņa, auklīte, pēkšņi ir sapratis, ka tie pieder nevis viņam, bet viņš tiem, ka tie viņu iegādājušies tikai kā laika kavēkli. Jūtīgs kā gudrs suns, kā sagūstīts princis viņš vēro apkārtējo pasauli, ielūkojas sevī. Viņiem kaut kas ir zināms, viņi kaut ko slēpj. Viņi nav tie, par kuriem sevi dēvē, un viņi prasa, lai arī viņš nebūtu tas, kas patiesībā ir. Viņi sludina patiesību, bet paši melo un liek arī citiem melot. Viņi ar bērniem runā pavisam citādi nekā paši savā starpā. Viņi smejas par bērniem. Viņiem ir kaut kāda sava dzīve, un viņi dusmojas, kad bērns grib ielauzties tajā, viņi grib, lai bērns ticētu ikvienam viņu vārdam, viņi priecājas, kad ar naivu jautājumu viņš parāda savu neizpratni.

Nāve, dzīvnieki, nauda, taisnība, dievs, sievietē — visam ir kaut kāds neīstuma, viltus, ļaunas mīklas, pazemojoša noslēpuma piejaukums. Kāpēc viņi negrib pateikt visu, kā tas īstenībā ir?

Un bērns ar skumjām atceras savu agrīno bērnību.

101.

Nākamo nelīdzsvarotības periodu, par kuru noteikti varu sacīt tikai to, ka tāds pastāv, esmu nosaucis par skolas periodu. Tas ir no-

saukums—atrūna, nosaukums—neziņa, nosaukums—atkāpe, viens no daudzajiem nosaukumiem—etiķetēm, kurus zinātne laiž apgrozībā, apmānījama profānus, izlikdamās vizinoša, kaut gan pati tikko sāk šo periodu izprast.

Bērna nenosvērtība skolas periodā atšķiras no lūzuma pārejā no mazbērna vecuma uz agro bērniību, kā arī no nobriešanas perioda. Skolas perioda nenosvērtībai raksturīgās fiziskās izpausmes: pasliktinās ārējais izskats, miegs, ēstgriba, pazeminās pretestība pret slimībām, parādās līdz šim apslēpti iedzimti netikumi, slikta pašsajūta.

Psihiskās izpausmes: vientulība, iekšēja disharmonija, naidīgums pret visu apkārtējo, viegla pakļaušanās sliktām ietekmēm, iedzimto tieksmju sacelšanās pret uztiptām audzināšanas metodēm.

— Kas ar viņu noticis? Es viņu vairs nepazīstu! — tā savu bērnu raksturo māte.

Reizēm arī tā:

— Es domāju, ka tās ir kaprīzes, dusmojos, rāju viņu, bet viņš droši vien jau sen bijis slims.

Mātei pavisam pārsteidzoša liekas ciešā saikne starp pamanītajām fiziskajām un psihiskajām izmaiņām.

— Es to visu izskaidroju ar draugu slikto ietekmi.

Bet kāpēc viņš daudzo klases biedru vidū iz-

raudzījies tieši sliktos, kāpēc tiem tik viegli izdevies pakļaut viņu savai gribai, piespiest viņu paklausīt?

Bērns, izjuzdams sāpes, ko viņam sagādā atšķirtība no vistuvākajiem cilvēkiem, tik tikko sācis ieaukt bērnu kolektīvā, vēl jo vairāk cieš tādēļ, ka uz viņu dusmojas, ka negrib viņam palīdzēt, ka nav neviena, kam viņš varētu lūgt padomu, pie kura varētu meklēt patvērumu un atbalstu.

Kad redzi šīs pēkšņās izmaiņas internātā, kur ir tik daudz bērnu, kur šodien no simta viens, rīt otrs «samaitājas», pēkšņi ne no šā, ne no tā kļūst slinks, neveikls, kaprīzs, miegains, viegli aizkaitināms, nedisciplinēts, melīgs, bet pēc gada atkal atgūst līdzsvaru, «labojas», tad gandrīz droši vari teikt, ka šīs pārmaiņas ir atkarīgas no augšanas procesa, par kuru zināmu priekšstatu dod objektīvi parametri: svars un ķermeņa mērījumi.

Manuprāt, kādreiz pienāks laiks, kad svars, garums un varbūt vēl arī citi cilvēka gēnija atklātie parametri kļūs par organisma apslēpto spēku seismogrāfu, dos iespēju ne tikai iepazīt, bet arī paredzēt personības attīstības tendences.

102.

Nav taisnība, ka bērns vēlas iegūt zvaigzni no debess juma, ka viņu var uzpirkt ar glaimiem

un piekāpību, ka viņš pēc savas dabas ir anarhists. Nē, bērņā mīt neuzspiestas pienākuma jūtas, viņš tiecas pēc kārtības, neatsakās ievērot likumus un pildīt pienākumus. Viņš tikai grib, lai šī nasta būtu viņam pa spēkam, lai tā nespiestu viņa plecus, lai viņš sastaptu izpratni tad, kad sagriļojas, kad paslīd kāja, kad viņš noguris apstājas, lai atvilktu elpu.

— Pamēģini, paskatīsimies, vai tu varēsi izkustināt no vietas, cik soļus tu varēsi panest šo smagumu, vai tu spēsi katru dienu tik daudz izdarīt? — tāds ir ortofrēnijas pamatprincips.

Bērns grib, lai pret viņu izturētos nopietni, lai viņam uzticētos, viņš vēlas saņemt no mums palīdzību un padomu. Taču mēs izturamies pret viņu nenopietni, pastāvīgi turam viņu aizdomās, atstumjam viņu ar savu neizpratni, atsakāmies viņam palīdzēt.

Māte negrib minēt faktus ārstam, pie kura viņa atnākusi konsultēties, viņa runā tikai vispārīgi:

— Nervoza, kaprīza, nepaklausīga.

— Faktus, cienītā kundze, nosauciet simptomus, nevis diagnozi!

— Iekoda draudzenei. Taisni kauns teikt. Bet mīl viņu, vienmēr kopā rotaļājas.

Piecu minūšu saruna ar meiteni, un, lūk, kas noskaidrojās: viņa ienīst «draudzeni», kura smejas par viņu, par viņas kleitiņām, bet viņas māti nosaukusi par lupatlasī . . .

Vēl viens piemērs: bērns baidās viens pats gulēt istabā, doma par nakts tuvošanos dzen viņu izmisumā.

— Kāpēc tu man ņeko neteici?

— Kā tad ne, es taču teicu!

Bet māte tam nav pievērsusi uzmanību: kauns, tik liels zēns un baidās — lūk, tā ir visa viņas reakcija.

Trešais piemērs: zēns uzspļāvis bonnei, ieķēries tai matos, tikai ar pūlēm viņu atrāvuši no tās.

Taču bonne nakti, izrādās, paņēmusi viņu pie sevis gultā un likusi piespieties cieši klāt, draudējusi, ka ieslēgšot viņu lādē, aizvedīšot un iemetīšot upē.

Neizsakāmi vientuļš var būt bērns savās ciešanās...

103.

Samierināšanās, apmīšanās periods. Pat «nervozie» bērni kļūst atkal rāmi. Atgriežas dzīvīgums, bērnam raksturīgais kustīgums, vitālo funkciju harmonija. Parādās gan cieņa pret pieaugušajiem, gan paklausība, gan labs garastāvoklis, pazuduši mokošie jautājumi, kaprīzes, palaidnības. Vecāki atkal jūtas apmierināti. Bērns ārēji asimilējas ģimenē un apkārtējā vidē, baudot zināmu brīvību, neprasa neko vairāk, sargās izteikt savus uzskatus, iepriekš

zinot, ka tie tiks naidīgi uzņemti. Skola ar tās stiprajām tradīcijām, trokšņaino un emocionālo dzīvi, ar savu kārtību, rūpēm, neveiksmēm un uzvarām, bērna draugs — grāmata kļūst par viņa dzīves saturu. Fakti neatstāj laiku neauglīgai gaidīšanai.

Bērns tagad jau zina. Zina to, ka ne viss pasaulē ir kārtībā, ka pastāv labais un ļaunais, zināšanas un muļķība, taisnība un netaisnība, brīvība un atkarība. Saprast viņš pagaidām vēl nesaprot, un kāda, galu galā, viņam par to visu daļa? Viņš visam piekrīt, peld pa straumi.

— Dievs? Dievs jālūdz, nedrošos gadījumos lūgšanu var stiprināt ar žēlastības dāvanu, tā visi dara. Grēks? Nožēlosi, un dievs piedos.

Nāve? Jāraud, jānēsā sēras, ar nopūtu jāatceras mirušais, tā dara visi.

Pieaugušie prasa, lai viņš būtu uzvedīgs, priekšzīmīgs, jautrs, naivs, pateicīgs saviem vecākiem — nu ko, lai viņiem arī tiek!

— Lūdzu, atvainojiet, paldies, māmiņa lika sveicināt, no visas (nevis no puses) sirds vēlē visu to labāko — tas ir tik vienkārši, viegli, toties izpelnies uzslavu un tevi liek mierā.

Viņš jau zina, pie kā un ar kādu lūgumu vērsties, kā jālūdz, zina to, cik veikli var izgrozīties no nepatīkamām situācijām, zina, kam un kādā veidā iespējams iztapt, viņš vienīgi apsver, vai ir vērts.

Labā garīgā pašsajūta, fiziskā labklājība dara viņu iecietīgu, piekāpīgu; vecāki būtībā ir labi, pasaule, vispārīgi ņemot, nav slikta, dzīve, ja vien nepievērš uzmanību tās detaļām, jauka.

Šis posms, ko vecāki varētu izmantot, lai sagatavotu sevi un bērnus tām jaunajām problēmām, kas viņus sagaida, ir naiva miera un bezrūpīgas atpūtas periods.

— Ir palīdzējis arseniks vai dzelzs preparāti, laba skolotāja, slidošana, atpūta vasarnīcā, uzticēšanās vecākiem, mātes pamācības.

Vecāki un bērns apmāna sevi, iedomādamies, ka viņi jau par visu ir vienojušies, ka ir pārvarējuši visas grūtības, taču patiesībā nav tālu tā stunda, kad vairošanās funkcija, kura ir ne mazāk svarīga kā augšana, bet kuru modernais cilvēks ir apguvis visvājāk, sāk traģiski sarežģīt tālāko personības attīstību, sāk mulsināt dvēseli un kārdināt miesu.

104.

Tas atkal ir vienīgi mēģinājums uzzināt patiesību, nenožīmīgi soļi ceļā uz tās izpratni, maldinošs uzskats, ka esam jau nonākuši līdz patiesībai, kaut gan būtībā mums nav nekā vairāk kā tikai tās ēna, tikai dažas svītriņas kopējā zīmējumā.

Ne noviržu periods, ne līdzsvarotības periods nav parādības izskaidrojums, tie ir tikai

parādības vispārzināmi izpaudumi. Noslēpumus, ko esam atklājuši, mēs izmetam no apziņas kā objektīvas matemātiskās formulas, bet tie, kuru priekšā esam bezspēcīgi, satrauc, uzbudina mūs. Ugunsgrēks, plūdi, krusa — tā ir katastrofa, bet tikai nodarīto zaudējumu plāksnē, un tāpēc mēs organizējam ugunsdzēsēju komandas, būvējam aizsprostus, apdrošināmies, aizsargājamies. Mēs esam pielāgojušies pavasariem un rudenim. Turpretī ar cilvēku mēs cīnāmies nesekmīgi, tāpēc ka, nepazīdami viņu, neprotam organizēt harmonisku dzīvi.

Simt dienu līdz pavasarim. Vēl nav nevienas zālītes, neviena ziedpumpura, bet jau zemē un saknēs skan pavasara pavēle — tas paslēpies trīsuļo, gaida, krāj spēkus zem sniega, kailos zaros, puteņa vērpētē, lai pēkšņi uzplauktu visā krāšņumā un spilgtumā. Tikai pavirši vērojot marta dienas mainīgajos laika apstākļos, saskatāma nekārtība. Tur, dziļumos, apslēpts tas, kas nenovēršami briest no stundas stundā, iegūst noteiktus veidus un uzkrājas, mēs tikai neprotam atšķirt astronomiskā gada stingro likumu no tā nejaušas, īslaicīgas krustošanās ar mazāk pazīstamu vai vispār nezināmu likumu.

Starp dzīves posmiem nav robežstabu, mēs tos esam salikuši, tāpat kā izkrāsojuši pasaules karti dažādās krāsās, mākslīgi izveidodami valstu robežas un mainot tās ik pēc tik un tik gadiem ...

— Viņš izaugs no tā. Tas ir pārejas vecums. Viņš vēl simt reižu mainīsies.

Un audzinātājs ar iecietīgu smaidu gaida, kad beidzot viņam palīdzēs laimīgs gadījums un attīstības process.

Ikviens pētnieks mīl savu darbu — mīl par izjustajām meklējumu mokām un cīņas prieku, bet apzinīgs cilvēks to arī ienīst — viņš baidās no kļūdām, kuras pieļauj, no ilūzijas, ko pats rada.

Ikviens bērns pārdzīvo vecīga noguruma un darbības rosmes periodus, taču tas nenozīmē, ka viss, ko bērns dara, ir jāatbalsta un jāsaņem minās par to, taču tas arī nenozīmē, ka pret to jācīnās vai jācenšas bremsēt. Sirds neattīstās tik ātri kā ķermenis, tāpēc tai jāļauj atpūsties. Bet varbūt tieši otrādi — jāmudina bērns uz aktīvu darbību, lai tā īsti nostiprinātos? Šī problēma risināma tikai individuāli, katrā konkrētajā gadījumā un katrā konkrētajā brīdī, mums vienīgi nepieciešams iekarot bērna uzticību, un viņš savukārt ir pelnījis, lai mēs viņam ticētu. Taču pirmām kārtām ir nepieciešams, lai zinātne to zinātu.

105.

No pašiem pamatiem jāpārskata viss, ko mēs šodien piedēvējam nobriešanas periodam, ar ko mēs nopietni rēķināmies (un pareizi darām),

bet vai tas nav pārspilēti, vienpusīgi, un pats galvenais — vai mēs ņemam vērā šo periodu veidotājus faktoros? Vai gan iepriekšējo attīstības posmu iepazīšana nav ļāvusi mums objektīvāk ielūkoties šajā jaunajā, kas patiesībā ir tikai viens no daudzajiem nelīdzsvarotības periodiem, kuriem piemīt līdzīgas iezīmes? Vai šī iepazīšana nav devusi mums iespēju atņemt šim periodam tā neveselīgo noslēpumainā pārākuma oreolu? Vai gan jauniešus nobriešanas periodā mēs neietērpjam nenosvērtības un uzbudinātības «uniformā», tāpat kā jaunāka vecuma bērņus mierīguma un bezrūpības «uniformā», un vai gan šis mūsu noskaņojums nepāriet arī uz jaunatni? Un vai mūsu bezpalīdzība neietekmē procesa turbulentumu? Vai pārāk daudz mēs nespriedelējam par dzīvi, kas mostas, par rītausmu, pavasari un dziņām, vai mums nav pārāk maz faktisku zinātnisko datu par šo periodu?

Kas ir noteicošais — vispārīga strauja augšana vai atsevišķu orgānu attīstība? Kas ir atkarīgs no izmaiņām asinsrites sistēmā, sirdī un asinsvados, no iedzīmtas vai kvalitatīvi jaunas smadzeņu audu oksidēšanās un to atjaunošanās, bet kas — no dziedzeru, balss saišu un ādas apmatojuma attīstības?

Ja dažas parādības rada paniku jauniešos, sāpīgi pārsteigdamas tos, savākdamas bagātīgu plāvumu upuru, ārdīdamas jauniešu rindas un

nesdamas tajās iznīcību, tad tas notiek nevis tāpēc, ka tam tā jābūt, bet gan tāpēc, ka tādi ir mūsdienu sociālie apstākļi, tāpēc, ka visa mūsdienu dzīve veicina tieši šādu dzīves cikla atsevišķā posma gaitu.

Noguris kareivis viegli padodas panikai; ar neuzticību viņš raugās uz tiem, kuri viņu vada, viņu māc aizdomas par nodevību, viņš redz komandiera nenoteiktību; viņam ir vieglāk, kad viņu moka nemiers, nezina par to, kur viņš atrodas, kas ir viņa priekšā, kas aizmugurē, kas abās pusēs, bet visvieglāk tad, kad uzbrukums sākas pēkšņi. Vientulība veicina paniku, saliedēta kolonna, plecu pie pleca, vairo rimtu nosvērtu vīrišķību.

Tā arī jaunatne, savas attīstības nogurdināta, būdama vienuļa, bez saprātīgas vadības, apmaldījusies dzīves problēmu labirintā, pēkšņi sastopas ar pretinieku, par kura graužošo spēku tai ir pārspīlēts priekšstats, tā nezina, no kurienes tas ir cēlies, kā no tā paslēpties, kā aizstāvēties.

Vēl viens jautājums.

Vai mēs nejaucam nobriešanas perioda patoloģiju ar tā fizioloģiju, vai mūsu uzskatus nav veidojuši ārsti, kas ir novērojuši tikai *maturitas difficilis*, grūto, nenormālo nobriešanas procesu? Vai mēs neatkārtojam simtgadu vecas kļūdas vēl no tiem laikiem, kad visi nevēlamie simptomi, kas tika novēroti bērna attīstībā līdz

triju gadu vecuma, tika izskaidroti ar zobu nākšanu? Varbūt tas pats, kas šodien ir saglabājies no leģendas par «zobiņiem», pēc simt gadiem būs palicis pāri no leģendas par dzimumnobriešanu.

106.

Freida pētījumi par bērnu seksuālo dzīvi ir aptraipījuši bērniību, bet vai līdz ar to tie nav šķīstījuši jaunību? Izplatītā tikamā ilūzija par bērna nevainojamo skaidrību ir veicinājusi citu briesmīgu maldīšanos, proti: «viņā pamodīsies zvērs un ieigrūdīs viņu purvā.» Es lietoju šo tēlaino frāzi, lai uzsvērtu, cik fatāls ir mūsu skatījums uz dziņu evolūciju, kuras tāpat ir saistītas ar dzīvi kā bērna augšana.

Nē, neskaidru jūtu dūmaka, kura vienīgi apzinātas vai neapzinātas samaitātības gadījumā iegūst noteiktas aprises, šī dūmaka nav kauna traips, tāpat arī nav jākaunas par sākotnēji neizteismīgo «kaut ko», kas pamazām daudzu gadu laikā arvien redzamāk iezīmē abu dzimuma pārstāvju jūtas, lai dziņu brieduma un orgānu pilnīgas gatavības brīdī ļautu radīt jaunu dzīvību — locekli paaudžu ķēdē.

Dzimumbriedums: organisms ir gatavs, nekaitējot savai veselībai, radīt jaunu, veselu pēcteci.

Dzimumdzīņu briedums: skaidri izveidojusies vēlēšanās normāli savienoties ar pretējā dzimuma pārstāvi.

Vīriešu dzimuma jauniešiem dzimumdzīve dažkārt sākas agrāk, pirms vēl nav nobriedusi dzimumdzīņa; meitenēm tas viss ir sarežģītāk, atkarībā no laulības vai varmācības.

Smaga problēma, taču vēl jo vairāk tieši tāpēc ir muļķīgi būt bezrūpīgiem, kad bērns neko nezina, un celt paniku, kad viņš kaut ko nojauš.

Varbūt tāpēc mēs viņu rupji atgrūžam ikreiz, kad jautājums skar aizliegto jomu, lai norāts, drosmi zaudējis, viņš turpmāk neuzdrošinātos vērsties pie mums tad, kad sāks ne tikai nojaukt, bet arī sajukt?

107.

Mīlestība. To ir iznomājusi māksla, pielikusi tai spārnus un uzvilkusī trakokreklu, pārmaiņus gan kritusi tās priekšā ceļos, gan gāzusi pa ģīmi, sēdinājusi tronī un izmetusi kā padauzu uz ielas, izdarījusi tūkstošiem muļķību, gan dievinādama, gan apkaunodama to. Bet plikpaurainā zinātne, uzspraudusi uz deguna brilles, ir atzinusi mīlestību par uzmanības cieņīgu tikai tad, kad varējusi pētīt tās trumus. Mīlestības fizioloģijas spriedums ir vienpusīgs: «Mīlestība kalpo sugas saglabāšanai». Tas ir

pārāk trūcīgs konstatējums. Astronomija par Sauli zina vairāk — ne tikai to, ka tā dod gaismu un siltumu.

Un tā nu ir noticis, ka vispārējais priekšstats par mīlestību izveidojies šāds: tā ir netīra un muļķīga, allaž aizdomīga un smieklīga. Cieņas vērtā ir vienīgi savstarpēja pieķeršanās, kas vienmēr rodas tikai pēc pirmā abu laulāto likumīgā bērna piedzimšanas.

Un, raugiet, mēs smejamies, kad sešgadīgs zēns dod meitenei pusi no sava cepuma; smejamies, kad meitene spēji nosarkst, atbildot uz sava skolas biedra sveicienu. Smejames, pieķēruši skolnieku, kurš ar labpatiku raugās meitenes fotogrāfijā; smejamies, kad viņa pielec kājās, lai mestos atvērt durvis brāļa mājskolotājam.

Taču nepatikā raucam pieri, kad viņš un viņa kaut kā pārāk klusi rotaļājas vai, mērodames spēkiem, aizelsušies vārtās pa zemi. Bet dusmojamies, kad meitas vai dēla mīlestība nesaskan ar mūsu nodomiem attiecībā uz viņiem.

Mēs smejamies, tāpēc ka tas viss vēl ir tālu, saīgstam, kad tas jau tuvojas, bet esam sašutuši, kad tiek jaukti mūsu aprēķini. Mēs ievainojam bērnus ar izsmieklu un aizdomām, mēs zākājam jūtas, no kurām, mūsaprāt, nav nekāda labuma.

Un tā viņi slēpjas, bet mīl.

Viņš mīl viņu, tāpēc ka viņa nav tāda muļķe kā citas, tāpēc ka viņa ir jautra, tāpēc ka nestrīdas, tāpēc ka nēsā vaļēji izlaistus matus, tāpēc ka viņai nav tēva, tāpēc ka viņa ir ļoti simpātiska, ne tāda kā visas.

Viņa mīl viņu, tāpēc ka viņš nav tāds kā visi šie puikas, tāpēc ka viņš nav stulbiķis, tāpēc ka ir jocīgs, tāpēc ka viņam mirdz acis, tāpēc ka viņam ir skaists vārds, tāpēc ka viņš ir tāds — nu ļoti simpātisks.

Slēpjas un mīl.

Viņš mīl viņu, tāpēc ka viņa ir līdzīga eņģelim sānu altāra svētbildē, tāpēc ka viņa ir skaidra meitene, bet viņš ar nolūku ir gājis uz zināmu ielu, lai paskatītos uz «to», kura stāv pie vārtiem.

Viņa mīl viņu, tāpēc ka viņš būtu ar mieru precēties pat ar noteikumu, ka viņi abi nekad mūžā neizgērbisies vienā istabā. Viņš divas reizes gadā noskūpstītu viņas roku, bet vienu reizi — viņu pašu.

Viņi iepazīs visas mīlestības jūtas, izņemot tās, kas slēpjas aiz vecāku bargajiem rupju aizdomu pilnajiem vārdiem:

— Tā vietā, lai taisītu romānus, labāk būtu... Kamēr tu piedzen galvu ar mīlestību, labāk būtu...

Kāpēc tie ir izokškerējuši un tramda viņus?

Vai tas patiešām ir kaut kās slikts, ka viņš mīl? Pat ne mīl, viņam vienkārši ļoti patīk

viņa. Vairāk nekā vecāki? Varbūt tieši tas ir grēks?

Bet ja kāds no viņiem nomirtu? Ak, dievs, es taču izlūdzos veselību visiem!

Nobriešanas periodā mīlestība nav nekas jauns, pirmo reizi izjūst. Vieni mīl, būdami vēl bērni, citi, vēl būdami bērni, jau smejas par mīlestību.

— Tu staigā ar viņu, vai viņa tev jau ir parādījusi?

Un zēns, gribēdams pierādīt, ka viņš «nestaigā ar viņu», tīšām aizliek viņai priekšā kāju vai rupji rausta aiz bizes.

Bet vai gan, izdzenot no jauniešu galvām priekšlaicīgu mīlestību, mēs neiedzenam tajās priekšlaicīgu samaitātību?

108.

Nobriešanas periods. It kā visos iepriekšējos nebūtu noritējusi pakāpeniska nobriešana, reizēm lēnāka, reizēm straujāka. Pavērojiet ķermeņa svāra līkni, un jūs izpratīsiet nogurumu, neveiklību, slinkumu, grūtsirdību, bālumu, miegainību, glēvumu, kaprīzumu, nenoteiktību — šim vecumam raksturīgas iezīmes —, nosauksim to par «lielās nelīdzsvarotības» vecumu, lai atšķirtu no iepriekšējiem bērna dzīves posmiem.

Augšana ir darbs, smags organisma darbs, bet dzīves apstākļi neziedo tam nevienu mā-

cību stundu, nevienu darba dienu fabrikā. Cik bieži šis process norit tādā stāvoklī, kas jau robežojas ar slimību, tāpēc ka tas ir priekšlaicīgs, pārāk nesagatavots, ar atvirzēm no normas.

Pirmā menstruācija meitenei — tragēdija, jo iepriekš viņai iemācījuši baidīties no asinīm. Krūšu attīstība mulsina viņu, tāpēc ka viņa ir radusi kaunēties no sava dzimuma, bet krūtis atmasko viņu — visi tagad redzēs, ka viņa ir meitene.

Zēns, kurš fizioloģiski pārdzīvo to pašu, psihiski reagē citādi. Viņš ar nepacietību gaida parādāmies pirmās pūkas — dīgstošo ūsu liecinieces, tāpēc ka tas viņam imponē, daudz sola, un, ja viņš kaunas no savas lūstošās balss, no sasprēgājušajām rokām, tad tas nozīmē, ka viņš gluži vienkārši vēl nav gatavs, ka viņam vēl mazliet jāpagaida. Vai esat ievērojuši, ar kādu skaudību un naidīgumu nabaga meitenes izturas pret zēnu privilēģijām? Agrāk, kad meiteni sodīja, viņa vēl izjuta kaut vai savas vainas atblāzmu, bet tagad — vai tad viņa ir vainīga, ka nav piedzimusi par zēnu!

Meitenes agrāk sāk pārveidoties un padīžoties ar savu vienīgo privilēģiju.

— Es esmu jau gandrīz pieaugusi, bet tu vēl esi tikai pienapuika. Pēc gadiem trim es varēšu precēties, bet tu vēl čurnēsi pie grāmatām!

Neseno rotaļu jaukais biedrs atbild ar augstprātīgi nievīgu izsmieklu:

— Precēties? Padomā tik! Es savu dabūšu arī bez precēšanās.

Viņa ātrāk nobriest mīlestībai, viņš mīlas dēkām, viņa — laulībām, viņš — bordelim, viņa — mātes pienākumiem, viņš — kopošanās aktam: «... līdzīgi mušām,» kā saka Kuprins, «kuras vienu mirkli saķērušās uz loga rāmja, bet pēc tam muļķīgā izbrīnā pakasīja ar kājiņām kaklu un uz visiem laikiem aizlaidās katra uz savu pusi.»

Sensenā nedabiskā divu dzimumu savstarpējā antipātija tagad iegūst jaunu nokrāsu, lai pēc kāda laika atkal mainītu savu veidolu, kad viņa vairās, bet viņš tīko pēc viņas, lai beidzot nocietinātos naidīgā attieksmē pret laulāto draudzeni, kura viņam ir nasta, jo tā atņem viņam privilēģijas, iemantodama tās pati.

109.

Liktenīgu nokrāsu iegūst bērna sensenā apslēptā nepatika pret pieaugušo cilvēku pasauli.

Cik bieži mēdz būt tā: bērns ir izdarījis pārkāpumu — izsitis logu. Viņam vajadzētu justies vainīgam. Pelnīti rājot viņu, mēs reti jūtam viņa nožēlu, visbiežāk — pretestību, īgnumu, redzam sarauktas uzacis, skatienu caur pieri. Bērns grib, lai audzinātājs parādītu viņam savu

labvēlīgo attieksmi tieši tad, kad viņš ir vainīgs, kad viņš ir slikts, kad viņam gadījušās nepatikšanas. Izsista rūts, izlieta tinte, saplēstas drēbes — tas viss ir to neizdevušos pasākumu rezultāts, kurus viņš izmēģinājis par spīti pieaugušo brīdinājumiem. Bet pieaugušie, zaudējuši naudu nepārdomātos darījumos, — kā viņi uzņem pretenzijas, pārmetumus un nosodījumu?

Bērns izjūt antipātiju pret bargiem un principiāliem cilvēkiem tajā laikā, kad viņš uzskata pieaugušos par augstākām būtnēm. Un tad pēkšņi viņš pieķer tos noziegumā.

— Tad, lūk, kā! Tātad tāds ir jūsu noslēpums, redz, ko jūs esat slēpuši, par to tiešām būtu bijis jākaunas!

Viņš kaut ko tādu dzirdējis jau agrāk, taču nav ticējis, ir šaubījies, toreiz tas uz viņu neattiecās. Bet tagad viņš grib zināt, un viņam ir no kā uzzināt, un viņam šīs ziņas ir vajadzīgas cīņai pret tiem, un beidzot viņš pats izjūt savu līdzdalību tajā visā. Agrāk bija — «to es nezinu, toties, lūk, to es zinu pavisam droši», tagad turpretī viss noskaidrojies.

Tātad bērnus var gribēt, bet viņu nav; tātad, lūk, kāpēc, meitenei var piedzimt bērns; tātad vari nelaist bērnu pasaulē, ja negribi; tātad par naudu; tātad slimības; tātad visi tā dara?

Bet viņi dzīvo, it kā viss būtu kārtībā, un viņiem nemaz nav kauna.

Viņu smaidi, skatieni, aizliegumi, bailes, mulsums, sarunas pusvārdiem — viss, kas agrāk šķita nesaprotams, tagad kļūst skaidrs un neapšaubāms.

— Nu labi, tagad mēs norēķināsimies.

Poļu valodas skolotāja koķetē ar matemātikas skolotāju.

— Panāc šurp, tuvāk, es tev kaut ko pačukstēšu . . .

Un ļauns, triumfējošs smaids, un slepus lūkošanās pa atslēgas caurumu, un bultas cauršauta sirds, uzzīmēta uz dzēšlapas vai tāfeles.

— Vecene uzcirtusies. Vecais koķetē. Tēvocis paņem aiz zoda un saka: «Nepievērs uzmanību, viņš vēl ir pienapuika!»

— Nē, nav viss pienapuika — «es zinu gān».

Viņi vēl izliekas, vēl mēģina melot, tātad vajag izsekot, atmaskot šos krāpniekus, atriebties viņiem par nebrīves gadiem, par nolaupīto uzticību, par izmānītajiem glāstiem, par izvilināto atzišanos, par pievilto cieņu.

Cienīt? Nē, nicināt, izsmiet, pazemot. Cīnīties ar nīstamo atkarību.

— Es neesmu bērns. Tā ir mana darīšana, ko es domāju. Nevajadzēja laist mani pasaulē. Tu mani apskaud, māt? Pieaugušie nav nekādi svētie.

Vai arī izlikties, ka nezini neko, izmantojot tō, ka viņi neiedrošināsies atklāti atzīties, ar izsmējīgu skatienu un smīnu pateikt «es zinu»,

kaut arī lūpas tajā pašā laikā runā pavisam ko citu:

— Nesaprotu, kas tur slikts! Nesaprotu, ko jūs gribat.

110.

Jāatceras, ka bērns ir nedisciplinēts un ļauns nevis tāpēc, ka «zina», bet gan tāpēc, ka cieš. Bezrūpīga neziņa ir iecietīga, turpretī uzbudinošs nogurums — agresīvs un sikumains.

Aplami būtu uzskatīt, ka saprast nozīmē izvairīties no grūtībām. Cik bieži audzinātājs, juzdams līdzī bērnam, ir spiests slēpt savas labvēlīgās jūtas, ir spiests apvaldīt viņa izlēcienu, lai ieaudzinātu viņā uzvedības disciplīnu, kaut arī viņš par to i domāt negrib. Šeit grūtam pārbaudījumam tiek pakļauta gan pamatīga zinātniskā sagatavotība, gan prāva pieredze, gan garīgais līdzsvars.

— Es saprotu un piedodu, bet cilvēki, sabiedrība nepiedos.

Uz ielas tev jāuzvedas pieklājīgi, jāatturas no pārāk straujām jautrības izpausmēm, nedrīkst ļaut vaļu dūsmām, izteikt skaļi piezīmes un vērtējumus, jāparāda cieņa vecākiem cilvēkiem.

Pat ar vislabāko gribu, pat sasprindzinot visus garīgos un intelektuālos spēkus, tas nav viegli, turklāt vai bērns radīs atbalstu ģimenē?

Kad viņam ir sešpadsmit gadu, vecākiem parasti jau pāri četrdesmit: slimīgas refleksijas vecums, nereti — vecums, kad izpaužas pēdējais protests personiskajā dzīvē, brīdis, kad pagātnes bilance atklāj skaidri redzamu iztrūkumu.

— Kas man tā par dzīvi? — sūrojas bērns.

— Bet ko es esmu dzīvē redzējusi? — atbild māte.

Priekšnojauta saka, ka arī viņš nebūs laimētājs dzīves loterijā, bet mēs jau esam zaudējuši, kad viņš vēl cer un šīs veltīgās cerības dēļ raujas pretī nākotnei, neņemdams vērā to, ka izsvītro mūs no dzīves.

Vai atceraties to mirkli, kad viņš agri no rīta uzmodināja jūs ar savu lalināšanu? Par piecelšanos jums tika samaksāts ar skūpstu, par cepumu jūs saņēmat pretī pateicīga smaida banknoti. Tupelītes, cepurīte, lacītis — viss ir lēts, mīļš, jauns, brīnišķīgs. Turpretī tagad — viss dārgs, ātri plīst, bet pretī tu nesaņem nekā, pat labu vārdu tev nepateiks. Nespēj vien viņam sagādāt — pazoles notriec, pēc ideāla dzēnoties. Un kā viņš aug! Bet lielāku izmēru valkāt negrib.

— Te tev būs kabatasnauda . . .

Viņam vajag izklaidēties, viņam ir savas nelielas vajadzības. Un viņš ir spiests ar vienaldzīgu seju pieņemt mūsu naudu — kā žēlastības dāvanu no ienaidnieka.

Bērna sāpes skaudri atbalsojas vecāku sirdīs, vecāku ciešanas neviļus kļūst arī par bērna ciešanām. Ja šī saikne ir tik stipra, tad neapšaubāmi vēl daudz spēcīgāka tā būtu, ja bērns pamazām, pret mūsu gribu, pats saviem spēkiem nenonāktu līdz tam atzinumam, ka mēs nebūt neesam visvareni, visuzinoši un pilnīgi.

111.

Ja vērīgi ielūkosimies nevis šī vecuma bērnu dvēselē vispār, bet gan tās sastāvdaļās, turklāt ne visās kopumā, bet katrā atsevišķi, tad no jauna ieraudzīsim divus pilnīgi atšķirīgi organizētus veidus. Mēs ieraudzīsim bērnu, kurš klusu raudāja savā šūpulītī, lēnām iemantoja ticību saviem spēkiem, nekurnēdams atdeva savu cepumu, iztālēm, baidīdamies tuvoties, vēroja bērnu kopīgās rotaļas, bet tagad viņš nakts vienātnē slīcina asarās savas sāpes un dumpību.

Mēs ieraudzīsim arī citu bērnu, kurš reiz kļiedza, zils palikdams, kuru ne brīdi nedrīkstēja atstāt vienu, kurš rotaļu biedriem atņēma bumbu, komandēja viņus: «Kurš spēlēs? Ātrāk, saķerieties rokās!», bet tagad viņš prot visiem apkārtējiem sajaukt prātus, uzspiež vienaužiem un pārējai sabiedrībai savu dumpošanās programmu.

Ilgi un neatlaidīgi esmu meklējis izskaidrojumu šai mokošajai mīklai: kāpēc gan jaunu, gan pieaugušu cilvēku dzīvē krietnums tik bieži ir spiests slēpties vai lēnītēm, ar pūlēm lauzt sev ceļu, tai pašā laikā, kad uzpūtība klaigā par sevi visās krustcelēs, kāpēc labsirdība tik bieži ir muļķības vai neizveicības sinonīms. Kāpēc bieži vien piesardzīgs sabiedriskais darbinieks vai godīgs politiķis piekāpjas, pats nezinādams, kāpēc, — bet izskaidrojumu tam viņš būtu varējis rast C. Jelentas vārdos:

— Man pietrūkst nekaunības atbildēt uz izdomājumiem un uzbrukumiem, es neprotu sarunāties, atrast kopīgu valodu ar tiem, kam uz visu ir gatava alfonso bezkaunīgā atbilde.

Ko darīt, lai kolektīvā organisma dzīvības sulu funkcionēšanā būtu vieta gan aktīvajiem, gan pasīvajiem, lai tajā varētu brīvi cirkulēt visu auglīgo sfēru elementi?

— Es to nepiedošu. Es pats zinu, kas jādara. Man tas viss līdz kaklam, — saka aktīvais dumpinieks.

— Nomierinies! Kāpēc tev tas vajadzīgs? Varbūt tev tas tikai tā liekas.

Šie vienkāršie vārdi, kas pauž patiesas šaubas vai neliekuļotu rezignāciju, iedarbojas nomierinoši, tiem piemīt lielāks spēks nekā tirānijas mākslotajai frazeoloģijai, kuru izmantojam mēs, pieaugušie, vēlēdamies pakļaut bērnus. Vienaudzim pakļaušana nav kauns, taču

ļaut pieaugušajiem sevi pārliecināt, jo vairāk — ļaut sevi iespaidot, — tas nozīmē ļaut sevi apmulķot un apmānīt, atzīties savā nevarībā. Diemžēl viņi dara pareizi, neuzticēdamies mums.

Bet kā, es atkārtuju, kā pasargāt refleksiju no neapmierināmas godkāres, biklas pārdomas no skaļa argumenta, kā iemācīt atšķirt patiesu idejiskumu no «karjerista idejiskuma», kā pasargāt morālu noturību no izsmiekla, bet jaunības sapņainumu — no rafinētas demagoģijas?

Bērns ieiet dzīvē, dzīvē vispār, ne tikai dzimumdzīvē, viņš nobriest kopumā — ne jau tikai par fizioloģiju ir runa.

Ja sapratīsi, ka tev nav pa spēkam atrisināt nevienu no šiem uzdevumiem bez viņu līdzdalības, ja teiksi viņiem visu, par ko šeit bija runa, un izdzirdēsi šādu atbildi:

— Nu, pasīvie, ejam mājās!

— Neesi pārāk aktīvs, dabūsi pa snīpi!

— Ei, tu, dogma, atdod manu cepuri, — tad nedomā, ka viņi smejas par tevi, un nesaki: nebija vērts...

112.

Sapņi.

Robinsona spēlēšana pārtapusi sapnī par ceļojumiem, spēle «laupītājos» — sapnī par piedzīvojumiem.

Un atkal ar reālo dzīvi vien nepietiek, un sapnis kļūst par formu, kurā ietveras bēgšana no īstenības. Ja trūkst vielas pārdomām, rodas tās poētiska apzināšana. Sapnī iemiesojas jūtas, kuras nerod reālu izmantojumu. Sapnis kļūst par dzīves programmu. Ja mēs prastu to atšifrēt, tad redzētu, ka sapņi piepildās.

Ja vienkāršu ļaužu zēns sapņo kļūt par ārstu, bet kļūst par sanitāru, viņš ir izpildījis savu dzīves programmu. Ja viņš sapņo par bagātību, bet nomirst uz kaila salmu maisa, tad viņa sapnis tikai ārēji nav guvis savu piepildījumu: viņš taču nav sapņojis par grūtībām ceļā uz sava mērķa sasniegšanu, bet gan par izšķērdēšanas saldmi; viņš ir sapņojis dzert šampanieti, bet piesūcies kandžu; sapņojis par saloniem, bet mētājies pa krogiem; sapņojis bārstīt zeltu pa labi un pa kreisi, taču svaidījis tikai grašus.

Kāds cits gribējis kļūt par ksendzu, bet kļuvis par skolotāju vai arī gluži vienkārši par sargu, taču, būdams skolotājs, kļuvis par ksendzu vai arī, būdams sargs, kļuvis par ksendzu.

Viņas sapnis bijis kļūt par bargu karalieni, bet vai gan viņa netirānizē savu vīru un bērņus, kļuvusi par sika ierēdnīša sievu? Otra sapņojusi kļūt par karalieni, kuru visi mīl, bet vai gan viņa nav valdniece tautskolā? Trešā vēlējusies būt dižena karaliene, un vai gan patiešām nav kļuvis slavens viņas vārds: lieliskas, izcilas šuvējas vai ekonomes vārds?

Kāpēc jaunatni saista mākslas pasaules bohēma? Vienus pievelk izlaidība, otru valdzina eksotika, trešos — slavas spožums, godkāre, karjera, un tikai viens no desmita mīl pašu mākslu. Tikai viens no visas šīs kompānijas ir īsts mākslinieks, viņš vienīgais, nepārdevis savu mākslu, mirst nabadzībā un aizmirstībā, bet viņš taču ir sapņojis par radošu uzvaru, nevis par pagodinājumiem un zeltu. Izlasiet Zolā «Daiļradi»: dzīvē ir vairāk loģikas, nekā mums liekas.

Viena ir sapņojusi par klosteri, bet nonākusi publiskajā namā, taču tur viņa kļuvusi par žēlsirdīgo māsu un tad, kad ir brīva no saviem pienākumiem, kopj slimās draudzenes, pacietīgi uzklausa viņu atzīšanos, jūt viņām līdzīvu viņu bēdās. Otra visu mūžu gribējusi izklaidēties — un viņa savu dzīves programmu izpilda vēža slimnieku nodaļā tā, ka pat mirējs, klausoties viņas plāpāšanā, smaida, ar dziestošu skatienu sekodams viņas daiļajam augumam.

Nabadzība...

Zinātnieks domā par šo problēmu, pētīdams, izvirzīdams hipotēzes, attīstīdams teorijas, jau neklis sapņo, ka cels slimnīcas, pabalstīs nabagos. Bērnu sapņos mīt Eross, līdz zināmam laikam tajos nav vietas Venerai. Formulējumu, ka mīlestība ir bioloģiska veida egoisms, uzskatu par kaitīgu. Bērni mīl sava dzimuma pārstāvjus, vecus cilvēkus, cilvēkus, ko viņi nekad

nav redzējuši, pat tos, kuru nemaz nav pasaulē. Pat iepazīnuši erotiskās dziņas, viņi vēl ilgi mīl ideālu, nevis miesu.

Tieksme pēc cīņas, vientulības, slavas, darba, pašuzpurēšanās, alkas izpētīt, pašatdeve, godkāre, ļauna iedzimtība — tas viss rod izpausmi sapnī, vienalga kāda arī nebūtu tā ārējā forma.

Dzīve pārvērš sapņus īstenībā, no simt jaunības sapņiem tā izveido vienu monumentālu izturības tēlu.

113.

Nobriešanas perioda pirmā stadija: zinu, bet vēl nejūtu, jūtu, bet vēl neticu, bargi nosodu to, ko daba dara ar citiem, paciešu to, tāpēc ka tas pats draud arī man, neesmu pārlicināts, ka spēšu no tā izbēgt. Es neesmu vainīgs, ka citus nicinu, bet par sevi — tikai baidos.

Otra stadija: miegā, pusedzē, sapņos, spēles karstumā, par spīti pretestībai, par spīti riebumam, par spīti aizliegumam arvien biežāk un arvien redzamāk mostas jūtas, kuras slimīgajam konfliktam ar ārpasauli piešķir vēl visu to smagumu, ko rada konflikts pašam ar sevi. Ar varu atgainītā doma uzmācas atkal un atkal kā slimības simptoms, kā pirmās drudža pazīmes. Seksuālajām jūtām ir savs inkubācijas periods: sākumā tās rada izbrīnu, pēkšņi pār-

steidz, pēc tam modina satraukumu un izmisumu.

Aprimst slepus ar izsmieklu pačukstēto noslēpumu epidēmija, savu valdzinājumu zaudē pikantie jociņi, bērns ieiet intīmas atzišanās posmā, un, lūk, tad galveno nozīmi iegūst draudzība, brīnišķīgā bāreņu draudzība, to draudzība, kuri pamesti likteņa varā dzīves džungļos un kuri zvērējuši, ka palīdzēs viens otram, ka nepametīs draugu nelaimē, ka viņus nešķirs dzīves likstas.

Tagad jau bērns, pats būdams nelaimīgs, tuvojas citu nabadzībai, ciešanām, kropļībai nevis ar gatavām formulām un skumju izbrīnu, bet gan ar patiesu, dedzīgu līdzjūtību. Pārāk aizņemts pats ar sevi, viņš nespēj ilgi bēdāties par citu nelaimēm, taču viņam atrodas līdzjūtīgs vārds gan piemānītai meitenei, gan piekautam bērnam, gan noziedzniekam, kuram tiek uzlikti roku dzelži.

Katrs jauns lozungs, ideja, retoriskas frāzes gūst viņā vērīgu klausītāju un dedzīgu piekritēju. Grāmatas viņš nevis lasa, bet «rij» kā dzērājs degvīnu un lūdz debesīm brīnumu! Bērna pasaku dievs, vēlāk dievs — visa ļaunā vaininieks, visu nelaimju un bēdu pirmcēlonis, tas, kurš visu var, bet negrib, atgriežas no jauna — šoreiz kā dievs — valdinošs noslēpums, dievs — gaidīšana, dievs — saprāts, dievs — miera osta, patvērums vētrā.

Agrāk bērns teica: «Ja jau pieaugušie liek man lūgt dievu, tad droši vien arī lūgšana ir meli. Ja viņi dzen projām manu draugu, tad laikam gan tieši viņš prastu man palīdzēt atrast pareizo ceļu,» — jo vai gan ir iespējams viņiem ticēt? Tagad ir citādi: naidīgums un antipātijas atdod vietu līdzjūtībai. Viņu vairs neapmierina apzīmējums «cūcība»: tur slēpjas kaut kas daudz sarežģītāks. Bet kas? Grāmata tikai ārēji, tikai uz brīdi izklienē šaubas, bet vienaudzis pats ir nespēcīgs un maz ko zinā. Un tad, lūk, klāt brīdis, kad tu no jauna vari iekarot savu bērnu, — viņš gaida, viņš vēlas daudz ko uzzināt no tevis.

Ko tad lai viņam stāsta? Katrā ziņā ne jau par to, kā notiek ziedu apaugļošanās, kā vairojas begemoti, un arī ne to, cik kaitīgs ir onānisms. Bērns jūt, ka runa ir par kaut ko nesalīdzināmi svarīgāku, ne tikai par netīriem pirkstiem un palagiem, ka šeit izšķiras visa viņa garīgā organizācija, viņa dzīves, viņa pastāvēšanas jēga.

Un viņš atkal grib kļūt par naivu mazuli, kurš tic visam, ko viņam stāsta, kurš pats vēl nav sācis domāt un šaubīties.

Bet vēl labāk: beidzot kļūt pieaugušam, aizbēgt no «pārejas vecuma», kļūt tādām pašām kā viņi, kā visi.

Un viņš sapņo par klosteri, par vientulību, par dievticīgām pārdomām.

Bet vēl labāk — gūt slavu, veikt varoņdarbus. Ceļojumi, iespaidi. Dejas, izpriecas, jūra, kalni.

Taču visjaukāk būtu — nomirt: kāpēc dzīvot, kāpēc mocīties?

Audzinātājs — atkarībā no tā, ko ilgajos gados, vērojot bērnus, viņš uz šo brīdi ir uzkrājis, — var dot bērnam programmu, kā iepazīt pašam sevi, kā uzvarēt sevi, kā pūlēties, kā meklēt savu ceļu dzīvē.

114.

Pārgalvīga nebēdnība, draiski smiekli, jaunības liksme.

Jā, prieks — prieks par to, ka esam visi kopā, kārotās uzvaras triumfs, spontāna ticība, ka par spīti visam mēs pakļausim pasauli.

— Mūsu ir tik daudz, tik daudz jaunu seju, tik daudz savilktu dūru, tik daudz gudru galvu — nepadosimies neparko!

Glāze vīna, kauss alus izkriedē vēl atlikušās šaubas.

Nāve vecajai pasaulei, par jaunu dzīvi, urā!

Un kāda gan viņiem daļa gar to, kurš, nicīgi paraustīdams plecus, izmet «muļķi!», kāda gan viņiem daļa par to, kurš ar skumju izsmieklu nosaka «nelaimīgiel!»; kāda viņiem daļa par to, kurš cenšas izmantot attiecīgo momentu un uz sākt kaut ko radošu, pieņemt svētu zvērestu,

lai cildenais savilņojums nenoslīktu orgijās, neizkūpētu kā dūmi bezjēdzīgajos saukļos...

Bieži vien šādu kolektīvu jautrību mēs uzskatām par enerģijas pārpilnību, taču patiesībā tā ir tikai kaitinošas garlaicības izpausme — uz brīdi nejuzdama savas važas, garlaicība izplūst maldinošā uzbudinājumā. Atcerieties, kā vilciena vagonā izturas bērns, kurš nezina, cik tālu brauc: sākumā — iespaidu pārpilnības apmierināts, tad pamazām kļūst kaprīzs, šīs bagātības nomākts un gaidīdams vēl to, kas būs, un tā beidzot viņa liksmie smiekli izplūst gaužās asarās.

Bet kā izskaidrojams tas, ka pieaugušo klātbūtne sagandē prieku, traucē, rada piespiestības sajūtu?

Krāšņi svētki, svinīga noskaņa, pieaugušie ir tik aizkustināti, tik piedabīgi attiecīgajam brīdim. Bet šie divi — paskatās viens uz otru un beidzas vai nost aiz smiekliem, viņi knukst, asaras rīdami, lai nesāktu skaļi smieties, taču nevar turēties pretī kārdinājumam pabīkstīt viens otru ar elkoni vai iečukstēt kādu indīgu piezīmi, vēl vairāk riskējami sacelt skandālu.

— Tikai nesmejies! Tikai neskaties uz mani! Tikai nesmīdini mani!

Bet pēc svinībām:

— Kāds viņai bija sarkans deguns! Bet viņam kaklasaite pavisam šķība! Viņi gandrīz vai izkusa aiz sajūsmas! Parādi, tev tas tik labi iznāk!

Un nevar vien beigties stāsti par to, cik viss bijis smieklīgi . . .

Vēl viens piemērs:

— Viņi domā, ka man ir jautri. Nu, lai arī domā. Vēlreiz ir pierādījuši, ka nesaprot mūs . . .

Jauniešu darbs, ko viņi veic paši pēc savas brīvas gribas, gatavošanās kaut kam, pūliņi, darbs ar precīzi noteiktu mērķi, darbs, kas prasa veiklas rokas un izgudrotāja prātu. Šeit jaunieši ir savā stihijā, šeit redzama gan veseļīga jautrība, gan harmonisks prieks.

Ieplānot, atrisināt, strādāt melnās miesās, izpildīt nodomāto, smieties par neveiksmīgajiem mēģinājumiem un uzveiktajām grūtībām.

115.

Jaunība ir cēlsirdīga.

Ja jūs saucat par drosmi to, ka bērns, nejūtot bailes, izliecas pa ceturtnā stāva logu, ja jūs dēvējat par labsirdību to, ka viņš atdevis klībam ubagam zelta pulksteni, ko bijāt atstājuši uz galda, ja jūs saucat par noziegumu to, ka viņš ir sviedis brālim ar nazi un izsitis aci, tad jūs piekritīsiet tam, ka jaunatne ir cēlsirdīga, — tāpēc ka tai nav pieredzes milzīgajā, pusmūža ilgajā, algota darba, sabiedriskās hierarhijas un sabiedriskās dzīves likumu sfērā.

Būdami nepieredzējuši, jaunieši uzskata, ka atbilstoši savām izjūtām viņi var izrādīt savas

simpātijas vai nepatiku, cieņu vai nicinājumu.

Būdami nepieredzējuši, viņi uzskata, ka pēc brīva prāta var izveidot un saraut attiecības, pakļauties pieņemtajām formām vai arī tās neievērot, var rēķināties ar sadzīves likumiem vai arī var tos neizpildīt.

— Kas man tur, nospļauties! Lai runā! Negribu, un viss! Kāda man tur daļa?

Tik tikko viņi atviegloti uzelpoja, izkļuvuši no vecāku varas, bet še tev nu bijal — atkal jaunas važas, — kam viņiem tas vajadzīgs!

Kāda viņiem tur daļa par kādu, kas ir bagāts vai cēlies no ievērojamas dzimtas, par kādu, kas sasniedzis slavas un karjeras virsotni, par to, ka kāds kaut kur varētu par viņu kaut ko nodomāt vai pasacīt?

Kas iemāca jauniešiem, kuri kompromisi ir dzīves nepieciešamība, bet kurus var neņemt vērā un ko tas var maksāt, kuri kompromisi, iespējams, rada nepatikšanas, taču nenomelno tavu reputāciju, bet kuri demoralizē? Kas no teiks robežas, kurās liekulība nav nekas ļauns, kur to prasa tāda veida nepieciešamība kā nespļaut uz grīdas, neslaucīt degunu galdautā?

Agrāk mēs bērnam teicām:

— Par tevi smiesies.

Tagad jāpiebilst:

— Nedabūsi pīrāgu.

Jūs teiksiet — jaunības ideālisms. Ilūzija, ka visu var pierādīt un visu var izlabot.

Nu, un ko tad jūs darāt ar viņu stihisko cēlsirdību? Jūs iznīcināt to savos bērnos un ar tiksmīgu baudu čalojat par jaunības romantismu, brīvības mīlestību un dzīvesprieku vispār, un iepriekš jūs tāpat spriedelējāt par savu bērnu nevainību, valdzinošo burvīgumu un poētiskumu. Un gandrīz vai liekas, ka ideāls — tā ir bērnu slimība, kaut kas līdzīgs cūciņām vai vējbakām, un ka pārslimot šo ideālu ir tikpat nepieciešami un dabiski kā apmeklēt gleznu galeriju kāzu ceļojuma laikā.

Arī es esmu bijis Fariss, arī es esmu baudījis Rubensu.

Cēlsirdība nav pirmsausmas krēsla, tā ir zibens šautru žilbinošais kūlis. Ja mēs vēl nesam izauguši līdz šādai izpratnei, tad pagaidām gluži vienkārši audzināsim godīgus cilvēkus.

116.

Laimīgs ir tas autors, kas, pabeidzis savu darbu, apzinās, ka izteicis visu, kā nākas, — gan to, ko uzzinājis pats, gan to, ko smēlies grāmatās, pārdomājis sevī un no jauna novērtējis pēc sava prāta. Nododot savu darbu iespiešanai, viņš izjūt drošu apmierinājumu — viņa garbērnis ir pietiekami nobriedis, lai sāktu patstāvīgu dzīvi. Bet mēdz būt arī tā: autors nevēršas pie lasītāja, kurš gaida no viņa banālu pamācīšanu ar gatavām receptēm un priekšrakstiem. Un tad radošais process kļūst par nerimtīgu

ieklausīšanos savās neskaidrajās domās, kuras radušās pēkšņi un nav izkristalizējušās, bet darba pabeigšana, vēsu prātu rezumētais galaiznākums ir tas pats, kas mokoša atmošanās no sapņa. Katra nodaļa raugās it kā ar pārmetumu: pameti nepabeidzis. Pēdējā doma, nedodot iepriekšējās vispārinājumu, liek vilties: un tas ir viss?

Tātad ko darīt? Atgriezies, pabeigt? Taču tas nozīmētu sākt visu no gala, piešķirt visam citu jēgu un sastapties ar citiem jautājumiem, par kuriem tev šobrīd nav jausmas, tas nozīmētu uzrakstīt jaunu grāmatu, tikpat nepilnīgu.

*

Bērns ienes mātes dzīvē brīnišķīgo klusuma dziesmu. No daudzajām stundām, ko māte pavada sava bērna tuvumā, kad viņš neprasa, bet vienkārši dzīvo, no domām, kurās māte viņu cītīgi ietīsta, ir atkarīgs tas, kāda viņa kļūs, kāda būs viņas dzīves programma, viņas spēks un gara radošā darbība. Apceres klusumā ar bērna palīdzību viņa izaug līdz atklāsmei, kas nepieciešama audzinātāja darbā.

Viņa nemeklē grāmatās, bet smel pati iz sevis. Un nekas nevar būt vērtīgāks par to. Un, ja mana grāmata ir pārliecinājusi tevi par šo patiesību, tad tā ir izpildījusi savu uzdevumu. Esi gatava pavadīt ilgas stundas vienatnē — apcerīgās pārdomās.

NO DIENASGRĀMATAS

Cik nomācoša pelēcīga ir memuāru literatūra! Mākslinieks un zinātnieks, politiķis un karavadonis ienāk dzīvē pilni godkārīgu plānu, ar varenu kaujiniecisku degsmi, vārdu sakot, — aktivitātes iemiesojums. Viņi iekaro virsotnes, pārvar šķēršļus, izvērš ietekmes sfēru un, bruņojušies ar pieredzi, daudzu jo daudzu piekritēju atbalstīti, arvien ātrāk un vieglāk — posmu pa posmam — tuvojas mērķim. Tā tas turpinās desmit, reizēm divdesmit vai trīsdesmit gadu. Bet pēc tam . . .

Pēc tam jau — nogurums, pēc tam jau — soli pa solim, nemitīgi tajā pašā virzienā, pa ērtāku, jau iebrauktu ceļu, ar mazāku pacilātību un rūgtu sapratni, ka nav tā, kā gribēts, ka pārāk maz ir gūts, ka smagi māc vientulība, ka vienīgi pats kļūsti arvien sirmāks, ka grumbaināka top kādreiz tik gludā un izaicinošā piere, ka acu gaisma kļūst tumšāka, asinis lēnāk riņķo dzīslās, bet kājas vairs tikko nes.

Kas tas ir? Vecums!

Vieni pretojas un, saņemot triecienus, cenšas tāpat kā iepriekš, pat straujāk un enerģiskāk, lai tikai paspētu. Viņi padodas vilinājumam, aizstāvas, pauž savu sašutumu, šaudās kā apsviluši.

Otri — skumīgi samierinās, padodas un atkāpjas.

«Vairāk nespēju. — Negribu pat mēģināt. — Nav jēgas. — Es vairs nesaprotu. Ja man atdotu sadegušo gadu urnu — maldos izšķiesto enerģiju, kādreizējo spēku plašo vērienu...»

Citi cilvēki, jauna paaudze, jaunas prasības. Viņu jau viss satrauc, un arī viņš kaitina citus — vispirms tās ir domstarpības, pēc tam jau vienkārši nesapratne. Viņu žesti, acis, baltie zobi, un gludās pieres, kaut arī lūpas ir cieši sakniebtas...

Visi un viss, kas tev apkārt, un zeme, un tu pats, un zvaigznes saka: «Pietiek... Sākas tavs noriets... Tagad mēs... Tu esi galā... Tu saki, ka mēs tā... Bet mēs nestrīdamies ar tevi — tu zini labāk, tu esi pieredzējis, taču atļauj mums pamēģināt pašiem.»

— Tāds ir dzīves likums.

Kā cilvēkiem, tā dzīvniekiem un, iespējams, arī kokiem, un, kas zina, varbūt pat akmeņiem.

Viņiem tagad pieder griba, spēks un laiks.

Bet tev — šodien vecums un rīt jau nevarība, nespēks.

Un arvien ātrāk virzās rādītāji pulksteņa ciparnīcā.

Sfinksas akmenī stingušais skatiens uzdod mūžseno jautājumu:

«Kas staigā no rīta uz četrām, pusdienā uz divām, bet vakarā uz trim kājām?»

Tas esi tu — atspiedies uz spieķa un lūkojies rietošās Saules vēsajos, dziestošajos staros.

Savā biogrāfijā pamēģināšu izdarīt citādi. Varbūt radīsies laimīga doma, varbūt izdosies, varbūt...

Kad rok aku, to taču nesāk rakt no dziļuma. Sākumā visapkārt plaši atrok virsējo slāni, lāpstu pēc lāpstas atsviežot zemi un nezinot, kas tur apakšā slēpjas, cik daudz savijušos sakņu, kādi šķēršļi, cik daudz smagu akmeņu un dažādu priekšmetu, citu cilvēku vai tevis paša tur ieraktu un aizmirstu.

Lēmums pieņemts. Spēka pietiek, lai sāktu. Un vispār, vai kādreiz ir bijis kaut kas tāds, ko varētu uzskatīt par pilnīgi pabeigtu? Iespļauj saujās! Kāts stingri turas lāpstā. Drošāk!

Viens divi, viens divi!

— Dievspalīdz, vectētiņ! Ko tu te esi sado mājis darīt?

— Vai tad tu neredzi? Meklēju pazemes avotus, atbrīvoju salto ūdens stihiju, smeļu atmiņas.

— Dod, es palīdzēšu!

— Nē, mīlais, tas katram jādara pašam, te neviens tev nevar ne palīdzēt, ne arī tevi aizstāt. Visu pārējo varam darīt kopīgi, ja tu man vēl ticī, ja neesi sācis šaubīties, bet šo — pēdējo darbu — to es pats!

— Lai dievs dod tev veiksmi!

Tātad...

(...)

Ir 1942. gads. Maijs. Šogad maijs iegādājies auksts. Un šī nakts — klusākā no klusākajām. Pulkstenis pieci no rīta. Bērni guļ. Viņu pavisam ir divi simti. Labajā spārnā — pane Stefa, es — kreisajā, tā sauktajā izolatorā.

Mana gulta atrodas istabas vidū. Zem gultas degvīna pudele. Uz nakstgaldiņa rupjmaize un krūzīte ar ūdeni.

Labais Feleks ir uzasinājies zīmuļus — katru no abiem galiem. Es būtu varējis rakstīt ar pildspalvu, vienu man iedeva Hadaksa, otru — kāda nepaklausīga dēla tēvs.

No zīmuļa turēšanas man pirkstā izveidojies iedobums. Un tikai tagad es atcerējos, ka var rakstīt arī savādāk, ērtāk, ka ar pildspalvu ir vieglāk rakstīt.

Ne velti tēvs mani bērībā sauca par tūļu un stulbeni, bet dusmu brižos pat par idiotu un ēzeli. Tikai vecmāmiņa ticēja manai zvaigznei. Bet visiem pārējiem es biju sliņķis, pinkšķis,

lempis, (es jau teicu) idiots, nekam nederīgs cilvēks.

Taču par to vēlāk.

Viņiem ir bijusi taisnība. Vienlīdz taisnība — abiem diviem. Vecaimātei un tēvam.

Sliņķis... Taisnība... Man nepatīk rakstīt. Domāt — jā. Domāšana man nesagādā grūtības. Liekas, it kā es stāstītu sev pasaku.

Esmu kaut kur lasījis, ka ir cilvēki, kuri nedomā, tāpat kā citi mēdz teikt: «Nesmēķēju.»

Es domāju.

Viens divi, viens divi. Katru lāpstu zemes, ko esmu atracis, es katrā ziņā aplūkoju. Minūtes desmit iegrimstu pārdomās. Un ne jau tāpēc, ka tagad esmu vārgs un vecs. Tā esmu darījis vienmēr. Vecāmāte deva man rozīnes un sa-cīja: «Filozofs.»

Liekas, es jau toreiz vecmāmiņai atklātā sarunā uzticēju savu drosmīgo pasaules pārveidošanas plānu. Jā, mans priekšlikums bija — iznīcināt visu naudu. Kā un kur to izmest un ko darīt pēc tam, es droši vien nezināju. Bet nevajag mani tiesāt pārāk bargi. Man toreiz bija pieci gadi, bet jautājums — neiedomājami grūts: kā izdarīt tā, lai nebūtu netīru, skrandainu, izsalkušu bērnu, ar kuriem nav atļauts rotaļāties pagalmā, kur zem kastāņas stikleņu skārda kastītē apglabāta mana pirmā tuvā un mīļā būtne, ko zaudēju, pagaidām tikai — kanārijputniņš.

Es gribēju viņa atdusas vietā uzlikt krustu. Taču kalpone teica, ka nedrīkst, tāpēc ka tas ir putns, zemāka būtne nekā cilvēks. Pat raudāt pēc viņa — grēks.

Tā teica kalpone, bet vēl ļaunāk — sētnieces dēls — kanārijputniņš esot bijis ebrejs.

Arī es.

Es arī esmu ebrejs, bet viņš polis — katolis. Viņš nokļūs paradīzē, bet es, ja nelietošu sliktus vārdus un paklausīgi nesīšu viņam mājā nozagto cukuru, tad pēc nāves nokļūšu ne nu gluži ellē, bet tur, kur pastāvīgi ir tumšs. Un es tik ļoti baidījos atrasties tumšā istabā.

Nāve — ebrejs — elle. Ebreju melnā paradīze. Tur bija ko padomāt.

*

Es guļu gultā. Gulta stāv istabas vidū. Istabā kopā ar mani: Moņušs jaunākais (mums to ir veseli četri), vēl Alberts, Ježeks. Otrā pusē pie sienas guļ Feļņa, Geņa un Haņečka.

Durvis uz zēnu guļamistabu atvērtas, viņu ir sešdesmit. No viņiem uz austrumu pusi klusā, dziļā miegā guļ sešdesmit meiteņu. Pārējie — augšējā stāvā. Pašreiz ir maijs. Kaut arī tas šogad ir vēss, tomēr sliktākajā gadījumā augstāva zālē var novietot lielākos zēnus.

Ir nakts. Par nakti un aizmigušajiem bērniem esmu uzrakstījis piezīmes. Trīsdesmit četrus

bloknotus piezīmju. Tāpēc es arī nevarēju tik ilgi izšķirties sākt dienasgrāmatas rakstīšanu.

Es gatavojos uzrakstīt

1. biezu sējumu par naktīm bāreņu namā un par bērnu miegu vispār,

2. romānu divos sējumos. Darbība notiek Palestīnā. Jaunlulāto pirmā kāzu nakts Gilbao kalna pakājē, vietā, kur iztek avots; par šo kalnu un avotu stāstīts Mozus grāmatā. (Dziļa, ja vien paspēšu, būs mana aka.)

3., 4., 5., 6. Pirms dažiem gadiem es uzrakstīju bērniem grāmatu par Pastēra dzīvi. Šās sērijas turpinājumā jābūt: Pestalocijam, Leonardo da Vinči, Kropotkinam, Pilsudskim un vēl daudziem citiem, jāuzraksta arī par Fabru, Multatuliju, Reskinu, Gregoru Mendeli, Nalkovski, Ščepanovski, Digasinski, Dāvidu. .

Jūs nezināt, kas ir Nalkovskis?

Pasaule nepazīst daudzus izcilus poļu vīrus.

7. Pirms nedaudziem gadiem es uzrakstīju par karali Mateušu. Tagad pienākusi kārta nākamajam karalim—bērnam: Dāvidam II.

8. Nedrīkst pieļaut, ka aiziet nebūtībā tāds materiāls kā audzēkņu svāra un auguma mērījumu grafiki, nedrīkst atstāt neaprakstītu cilvēka augsmes brīnišķīgo, liksmo un apzinīgo darbu. Tuvākajos piectūkstoš gados, kaut kur nākotnes dzīlēs, — sociālisms. Pašreiz — anarhija...

Dzejnieku un mūziķu visbrīnīšķīgākā sacenšanās par mūsu pasaules visskaistāko lūgšanu — himnu dievam šajā gadā.

10. Autobiogrāfija — Jā. Par sevi. Par savu mazo un nozīmīgo personu.

Kāds kaut kad ar īgnu ļaunumu rakstījis, ka mūsu pasaule ir dubļu piciņa, kas iekarināta bezgalībā, bet cilvēks — tas ir dzīvnieks, kas taisījis karjeru. Varbūt, ka tā ir taisnība. Taču jāpiebilst: šī dubļu piciņa pazīst ciešanas, prot mīlēt, raudāt un ilgoties. Bet cilvēka karjera, ja visu tā rūpīgi izsver, ir apšaubāma, visai apšaubāma.

Pulkstenis pusseptiņi. Kāds guļamistabā sauc: «Bērni, celieties! Mazgāties!»

Es nolieku spalvu. Celties vai necelties? Sen neesmu mazgājies. Vakar uz savas miesas noķēru un bez jebkādiem pārmetumiem ar vienu vienīgu veiklu naga kustību nogalināju uti.

Ja paspēšu, uzrakstīšu uts apoloģiju. Tāpēc ka mūsu attieksme pret šo jauko kukaini ir netaisna un necienīga.

Reiz kāds krievu zemnieks ar rūgtumu man teica: «Uts nav cilvēks, visas asinis neizsūks!»

Reiz es uzrakstīju mazu stāstiņu par zvirbuļiem, kurus baroju divdesmit gadus. Uzskatīju par savu uzdevumu rehabilitēt šos mazītiņos zaglēnus. Bet kurš ticēs uts beztiesībai? Kurš cits, ja ne es? Kas aizstāvēs viņu, kam pietiks drosmes viņu aizstāvēt?

Esmu vecs, kad atceros pagātņi, bijušos laikus un notikumus. Gribu būt jauns un tāpēc kaļu nākotnes plānus.

Ko es darīšu pēc kara?

Varbūt mani aicinās piedalīties jaunas dzīves organizēšanā visā pasaulē vai Polijā. Tas gan ir visai apšaubāmi, un es to arī negribu. Tad man vajadzētu kaut ko vadīt, bet tas nozīmētu noteiktas darba stundas un kontaktus ar cilvēkiem, kaut kur kaut kādu rakstāmgaldū, krēslu un telefona aparātu. Tā būtu laika zaudēšana, veicot kārtējos sīkos ikdienas pienākumus un cīnoties ar sīkiem ļautiņiem un viņu sīko godkāri, ar protekcijām, hierarhiju un mērķiem. Vispār — tas nozīmētu vilkt savu jūgu.

Tad jau labāk es pats uz savu atbildību...

| (...)

Ar izbrīnu nākotnes cilvēks uzzinās to, ka savu mājokļu izdaiļošanai esam izmantojuši grieztus ziedus. Un gleznas pie sienām. Un par paklājiem — dzīvnieku ādas.

Skalpi, ziedu un dzīvnieku — mūsu mazāko brāļu — skalpi. Un ar krāsu pārklāts audekls, uz kuru pēc brīža neviens vairs neskatās, uz tā nosēžas putekļi, zem tā — sarodas kukaiņi.

Cik sīks, nabags un mežonīgs bijis šis cilvēks, kurš dzīvojis pirms tūkstošiem gadu!

Un ar līdzjūtību viņi domās par mūsu primitīvajām mācību formām.

Mirušas valodas analfabētisms.

Kad «gāju tautā», es meklēju talantus bērnu vidū. Kaut kur Soļcā, strādnieka mājiņā, man parādīja zēna zīmējumus: zirgs izskatījās pēc zirga, koks pēc koka, kuģis pēc īsta kuģa. Zīmējumus, kuri, manuprāt, bija labākie, es aiznesu atzītam māksliniekam. Viņš paskatījās un pavīpsnājis noteica:

— Šis vispār nav neko vērts. Bet tas — tā nekas, var iztikt.

Viņš izteica savādu atziņu:

— Ikvienam jāprot ar zīmuļa palīdzību attēlot to, ko viņš grib saglabāt atmiņā. Tas, kurš to nespēj, ir vienkārši analfabēts.

Cik reižu neesmu atcerējies šo nenodrāzto patiesību!

Lūk, ainiņa, seja, koks, kas pēc mirkļa man būs zuduši uz visiem laikiem. Cik skumji, cik žēl!

(...)

Neatsakies, kad bērns lūdz tevi vēl un vēlreiz atkārtot to pašu pasaku!

Dažiem bērniem — un tādu varbūt ir daudz vairāk, nekā mēs domājam, — izrādi var veidot tikai viens vienīgs vairāk reižu atkārtots priekšnesums.

Viens klausītājs — tā bieži vien ir plaša un pateicīga auditorija. Tavs laiks nebūs veltīgi zaudēts.

Vecas aukles un mūrnieki nereti ir labāki pedagogi nekā diplomēts psihologs.

Pieaugušie taču arī reizēm sauc «bis!».

Bis!

Viena un tā pati bezgalīgi atkārtotā pasaka — būtībā ne ar ko neatšķiras no sonātes, no iemīļotā soneta, no skulptūras, bez kuras tev diena šķiet pelēcīga, bezkrāsaina.

Gleznu galerijās ir zināmi viena eksponāta maniaki.

Es dievinu Muriljo gleznu «Svētais Jānis» Vinē un divas Rīgera skulptūras «Amats» un «Māksla» Krakovā.

Pirms cilvēks pilnīgi nogrimst savu pārdzīvojumu jucekļi un netīrumos un samierinās ar to, viņš aizstāvas... cieš... kaunas, ka nav tāds kā visi, ka ir sliktāks nekā citi; bet varbūt viņš tikai slimīgi izjūt savu vientulību, atsvešinātību.

1942. gada 15. jūlijā

Vesela nedēļa pagājusi, kopš neesmu rakstījis, man liekas, tas vispār nebija vajadzīgs. To pašu es izjutu, kad rakstiju «Kā mīlēt bērnu». Reizēm atpūtas brīdī sēžu pļaviņā, zem priedes uz celma un rakstu. Viss liekas svarīgi, bet, ja

neuzrakstišu, — aizmirsīšu. Pēc tam — veselu mēnesi pārtraukums: kāda jēga niekoties, rakstīt to, ko patiesībā labi zina desmitiem cilvēku. Pienāks laiks, un viņi to pateiks. Pats nozīmīgākais atradīs vietu dzīvē. Ne jau Edisons izdarīja savus atklājumus, tie karājās kā veļas gabali uz auklas, saulītē izžauti, viņš tikai noņēma tos.

Tāpat arī Pastērs un Pestalocijs. Vajag vie-nīgi noformulēt... Tā ir nejaušība, ka pirmo izšķirošo soli sper tieši šis cilvēks un nevis kāds cits.

Es ilgi nevarēju saprast, ar ko mūsdienu bēr-nunams atšķiras no agrākā. No mūsu kādreizējā bērnuma.

Bērnumams — kazarma. Zinu.

Bērnumams — cietums. Jā.

Bērnumams — strops, skudru pūznis. Nē.

Bāreņu nams pašreiz — veco ļaužu patver-sme. Izolatorā man ir septiņi iemītnieki. Pa-cienti — vecumā no septiņiem līdz sešpadsmit gadiem. Sešdesmit gadus vecais Azrils vaid, sēdēdams uz gultas, kājas malai pāri nokāris, atbalstījies pret krēsla atzveltni.

No rītiem bērnu sarunu temats — temperatū-ras mērīšanas rezultāts. Cik daudz man paaug-stināta, cik — tev. Kurš jūtas sliktāk, kā kuram pagājusi nakts.

Sanatorija bagātiem, kaprīziem pansionāriem,

kuri tiksmīgi gremdējas runās par savām slimībām.

Leons pirmo reizi dzīvē zaudēja samaņu. Tagad cenšas izdibināt, kas viņam varējis kaitēt.

Bērni nīkst bezdarbībā. Tikai no ārpuses viss šķiet normāli. Bet dziļāk slēpjas nogurums, vilšanās, naidis, dumpis, neuzticēšanās, apvainojums, grūtsirdība.

Viņu dienasgrāmatu skumjā nopietnība.

Atbildot uz viņu atklāto atzišanos, es dalos ar viņiem kā līdzīgs ar līdzīgiem. Mūsu kopīgie pārdzīvojumi — viņu un manējie. Manējie — ūdeņaināki, atšķaidītāki, taču citādi — tādi paši.

18. jūlijā, pusnaktī.

Ja es teiktu, ka savā mūžā nebūtu uzrakstījis nevienu rindu, ja nebūtu pats gribējis, tad tā būtu taisnība. Taču tāpat taisnība būtu arī tā, ja es teiktu, ka visu, ko esmu uzrakstījis, tas ir uzrakstīts ar piespiešanos.

Es biju bērns, kurš «stundām var rotaļāties viens pats», bērns, par kuru saka: «Nav pat dzirdams, ka mājā būtu bērns.»

Klucīšus man uzdāvināja, kad biju sešus gadus vecs; kad beidzu ar tiem rotaļāties, man bija jau četrpadsmit.

— Kā tev nav kauna? Tāds liels zēns! Labāk

būtu kaut ko prātīgu darījis. Lasi! Iedomājies — kluciši! . . .

Kad man bija piecpadsmit gadu, mani pārņēma lasīšanas neprāts. Pasaule izgaisa, eksistēja tikai grāmata . . .

Es mēdzu daudz runāt — ar vienaudžiem un ar tiem, kas bija vecāki par mani, ar pieaugušajiem. Saksijas parkā man bija cienījama vecuma sarunu biedri. Par mani «jūsmoja». Filozofs. Taču sarunāties es mēdzu tikai pats ar sevi.

Jo runāt un sarunāties nebūt nav viens un tas pats. Tāpat kā pārgērbšanās un izgērbšanās ir divas dažādas darbības.

Es izgērbjos, kad esmu viens pats, un arī sarunājos, kad esmu viens.

Pirms piecpadsmit minūtēm es pabeidzu savu monologu Hēneka Azrilēviča klātbūtnē un laikam gan pirmo reizi mūžā sev pateicu pavisam noteikti:

— Man ir pētītāja, nevis izgudrotāja prāts. Pētīt, lai zinātu?

Nē.

Pētīt, lai atrastu, lai nokļūtu līdz lietas būtībai?

Arī nē.

Pētīt laikam tāpēc, lai uzdotu sev arvien jaunus un atkal jaunus jautājumus.

Es jautāju cilvēkiem (maziem bērniem, sirmgalvjiem), faktiem, notikumiem, likteniem. Mani

vada ne jau vēlēšanās saņemt atbildi, es gribu pāriet pie citiem jautājumiem, pat ja arī tie attiecas uz kaut ko citu.

Māte teica:

— Šim zēnam nav patmīlības. Viņam ir vien-alga, ko viņš ēd, ko ģērbj mugurā, vai rotaļājas ar savu aprindu bērniem vai ar sētnieka bērniem. Viņš nekaunas spēlēt ar mazajiem.

Es jautāju saviem klucīšiem, bērniem, pieaugušajiem — kas viņi tādi? Es neplēsu rotaļlietas. Man nebija svarīgi, kāpēc lellei, kad viņa guļ, acis ir ciet. Nevis mehānisms, bet lietu būtība — lieta par sevi, lieta sevī.

(..)

1942. gada 21. jūnijā

Rītdien man paliks sešdesmit trīs vai arī sešdesmit četri gadi. Tēvs gadus divus nenoformēja manu dzimšanas apliecību. Tādēļ man vēlāk nācās pārdzīvot vienu otru smagu brīdi. Māte to dēvēja par nevīžību, kas pelnījusi sodu: tēvs, būdams advokāts, nedrīkstēja atlikt manas dzimšanas apliecības saņemšanu.

Par godu vectēvam mani nosauca viņa vārdā — viņa vārds bija Heršs (Hiršs). Tēvam bija tiesības nosaukt mani par Henriku, arī viņš pats bija dabūjis vārdu — Jozefs. Arī viņa pārējie bērni tika nosaukti kristīgo vārdos:

Marija, Magdalēna, Ludvigs, Jakobs, Karols.
Un tomēr viņš ilgi svārstījās un vilcinājās.

Man vajadzēja vairāk atcerēties tēvu: es realizēju dzīvē viņa centienus, to, pēc kā gadiem ilgi tik mokoši tiecās mans vectēvs.

Bet māte. Par to kādreiz vēlāk. Es un māte, un tēvs. Es zinu to un tāpēc daudz ko saprotu.

Mana vectēva tēvs bija stiklinieks. Man tas patīk: stikls dod siltumu un gaismu.

Grūti ir piedzimt un iemācīties dzīvot! Man atlicis daudz vieglāks uzdevums — nomirt.

Pēc nāves, kas zina, atkal būs grūti, taču es par to nedomāju. Pēdējais gads vai mēnesis, vai stunda.

Es gribētu nomirt pie pilnas apziņas, saglabājot gara klātbūtni. Nezinu, ko es atvadoties būtu teicis bērniem. Gribētos tikai vienu — lai viņi būtu brīvi sava ceļa izvēlē.

Pulkstenis ir desmit.

Šāvieni: divi, vesela kāрта, divi, viens, atkal vairāki.

Varbūt tieši mans logs nav pienācīgi aptumšots.

Tomēr es nepārtraucu savu darbošanos.

Tieši pretēji: domu lidojums (atkal šāviens) top straujāks.

(..)

1942. gada 1. augusts

Man ir tik labi un silti gultā. Ļoti grūti būs piecelties. Bet šodien ir sestdiena — sestdienās sveru bērņus. No rīta, pirms brokastīm. Šī ir pirmā reize, kad mani neinteresē, kāds būs nedēļas rezultāts. Viņiem būtu vajadzējis pieņemt svarā (nezinu, kāpēc vakardien viņiem vakariņās deva zaļus burkāņus).

*

(..) Kopš tā laika, kad diena sākusī atnest tik daudz smagu un drūmu iespaidu un izjūtu, es nemaz vairs neredzu sapņus.

Līdzsvara likums.

Moka diena, nomierina nakts. Laimīga diena, mokoša nakts.

Par pēli es būtu varējis uzrakstīt monogrāfiju.

Zemnieks un pēlis.

Proletārietis un pēlis.

No dienas dienā mainās kvartāla seja.

1. Cietums.

2. Spitālīgie.

3. Cilpas.

4. Vājprātīgo nams.

5. Spēļu nams. Monako. Likme — galva.

1942. gada 4. augustā

1.

Es aplaistīju puķes, nabaga bāreņu nama augus, ebreju bāreņu nama augus. Sakaltusi zeme uzelpoja.

Mani vēro sargkareivis. Vai viņu kaitina vai arī aizkustina mana miermīlīgā darbošanās pirms sešiem no rīta?

Viņš stāv un skatās. Viņa kājas ir plati ieplestas.

2.

Pūles panākt Esterkas atgriešanos bijušas veltīgas. Un, pat ja tas izdotos, neesmu pārliecināts, vai viņai tā būtu labāk vai sliktāk.

— Kā viņa ir iekritusi? — kāds jautā.

Kas zina, varbūt ne viņa, bet mēs esam iekrituši (tāpēc ka esam palikuši).

3.

Uzrakstīju komisariātam, lai aizsūta prom Adzju: viņš ir neattīstīts un ļaunprātīgi nedisciplinēts. Mēs nevaram kaut kāda viņa izlēciena dēļ apdraudēt visu Bāreņu namu. (Kolektīva atbildība.)

4.

Uz Dzeļņu aizveda ogles, pagaidām tonnu —
Rozai Abramovičai. Kāds jautāja, vai ogles tur
esot drošībā.

Atbildes vietā — smaids.

5.

Apmācies rīts. Pusseši.

Diena sākas it kā normāli. Saku Hannai:
Labrīt!

Viņa neko nesaka, bet izbrīnījusies skatās
mani.

Es lūdzu:

— Pasmaidī!

Mēdz būt slimīgi, bāli smaidi, diloņslimnieka
smaidi.

6.

Jūs dzērāt, virsnieku kungi, dzērāt gardi un
atliku likām par izlietajām asinīm, dejojāt,
žvadzinādami ordeņus, suminājāt kaunu, kuru
jūs, aklie, neredzējāt, pareizāk gan — izlikā-
ties, ka neredzat.

7.

Mana piedalīšanās japāņu karā.
Sakāve — sabrukums.

Eiropas karā — sakāve — sabrukums.

Pasaules karā . . .

Es nezinu, kā jūtas uzvarētājas armijas kareivis, par ko viņš pats sevi uzskata . . .

8.

Žurnāli, kuru līdzstrādnieks kādreiz biju, ir slēgti, bankrotējuši. Izputējušais izdevējs beidzis dzīvi pašnāvībā. Un tas viss noticis ne jau tādēļ, ka esmu ebrejs, bet gan tāpēc, ka esmu dzimis Austrumos.

Es būtu varējis rast skumju mierinājumu, ka arī lepnajiem Rietumiem klājas slikti.

Būtu varējis rast, taču neesmu radis. Nevienam es nevēlu ļaunu.

Neprotu.

Nezinu, kā to dara.

9.

Mūsu tēvs debesīs . . .

Šo lūgšanu radījis bads un bēdas.

Mūsu dienišķā maize.

Maize.

Tas, ko pārdzīvoju es, ir jau bijis. Ir bijis.

Cilvēki ir pārdevuši lietas un apgērbu par litru petrolejas, kilogramu putraimu mainījuši pret glāzi degvīna.

Kad jauns poļu kareivis policijas iecirknī vēlīgi jautā man, kā esmu izkļuvis no blokādes,

es pavaicāju viņam, vai viņš kaut kā nevarētu
palīdzēt Esterkas lietā.

— Protams, nē.

Es ātri atteicu:

— Paldies par labu vārdu!

Šīs pateikšanās — trūkuma un pazemojuma
bālasinīgais bērns.

10.

Es laistu puķes. Mans plikais galvasvidus
logā — lielisks mērķis.

Viņam ir šautene. Kāpēc viņš stāv un mie-
rīgi skatās!

Nav saņēmis pavēli.

Varbūt agrāk, pirms armijas, viņš bijis lauku
skolotājs, varbūt notārs, ielu slaucītājs Leip-
cigā, oficiants Ķelnē?

Ko viņš darītu, ja es viņam pamātu ar galvu?
Draudzīgi pamātu ar roku?

Varbūt viņš pat nezina, kas notiek?

Viņš iespējams, atbraucis tikai vakar, no tā-
lienes...

SATURS

Priekšvārds 3

Kā mīlēt bērnu 27

Bērns ģimenē 27

No dienasgrāmatas 242

Януш Корчак

КАК ЛЮБИТЬ РЕБЕНКА

Рига «Звайгзне» 1986

На латышском языке

Перевела с русского Б. Цимермане

Художник - О. Берзиньш

Janušs Korčaks

KĀ MILET BERNU

Vāku zīm. O. Bērziņš. Redaktore L. Kovtuna. Māksl. redaktors J. Sītnieks. Tehn. redaktore Dz. Skvarnaviča. Korektore I. Brīge.

ИБ № 2725

Nodota salikšanai 05.07.85. Parakstīta iespiešanai 17.01.86. Formāts 60×90/32. Tipogr. papīrs Nr. 2. Baltikas garnitūra. Augstspiedums, 8,25 uzsk. iespiedl., 8,34 uzsk. krāsu novilk., 8,64 izdevn. l. Metiens 30 000 eks. Pasūt. Nr. 909-1. Cena 85 kap. Izdevniecība «Zvaigzne», 226013, Rīgā, Gorkija ielā 105. Izdevn. Nr. 6721/P-145. Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Cīņa», 226011, Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

Korčaks J.

Ko 679 Kā mīlēt bērnu. — R.: Zvaigzne,
1986. — 262 lpp.

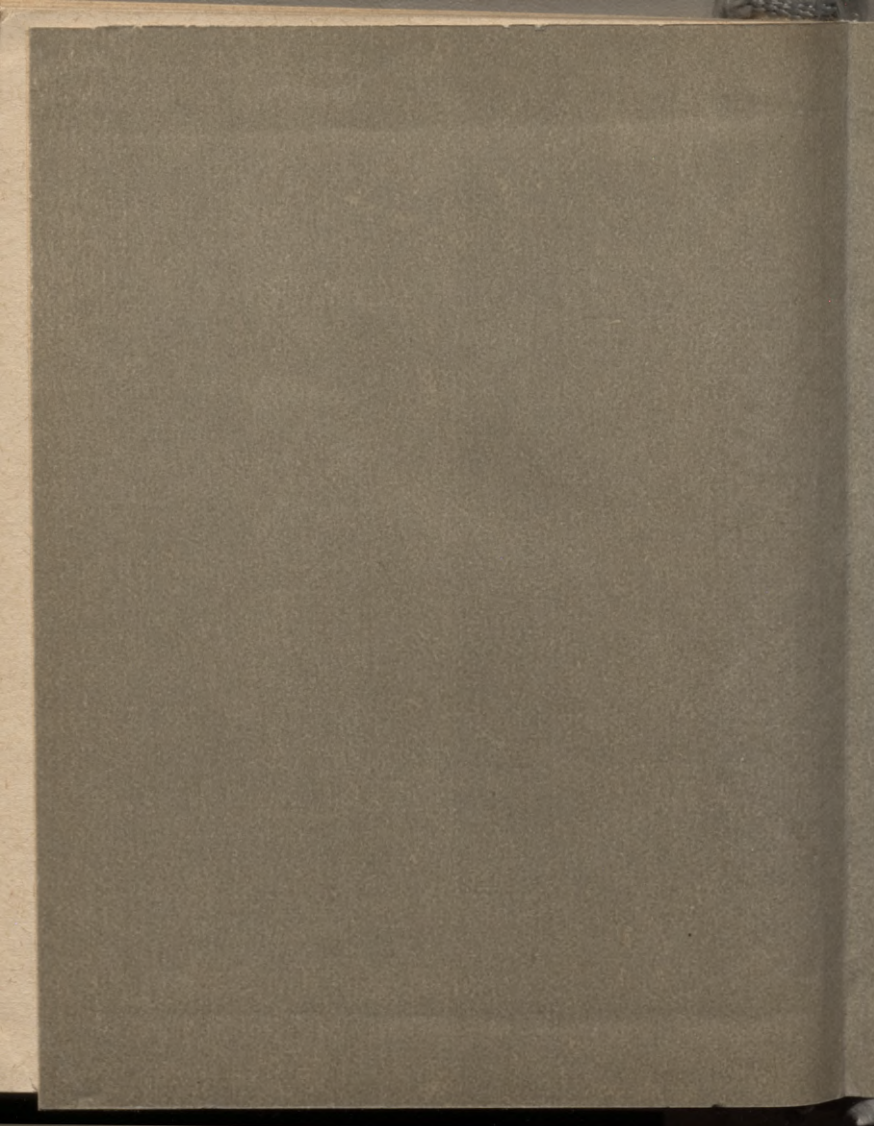
Sis Januša Korčaka, izcilā poļu rakstnieka, pedagoga un ārsta, grāmatas mērķis ir aicināt vecākus pārdomāt savu attieksmi pret bērnu, iemācīt viņus mīlēt savu bērnu nevis neprātīgi, bet dziļi un nopietni, ne mirkli neaizmirstot, ka bērns ir personība.

K 4703000000—015
M802(11)—86 174.86

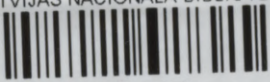
74.00

e,

a-
us
o-
ia.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308028007

Q. 85